

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492)

{Із змінами, внесеними згідно із Законом
№ 2709-IV від 23.06.2005, ВВР, 2005, № 32, ст.422

Кодексом

№ 2747-IV від 06.07.2005, ВВР, 2005, № 35-36, № 37, ст.446

Законами

№ 2875-IV від 08.09.2005, ВВР, 2005, № 52, ст.562

№ 3538-IV від 15.03.2006, ВВР, 2006, № 35, ст.295

№ 3551-IV від 16.03.2006, ВВР, 2006, № 35, ст.298

№ 3570-IV від 16.03.2006, ВВР, 2006, № 35, ст.303

№ 424-V від 01.12.2006, ВВР, 2007, № 9, ст.67

№ 483-V від 15.12.2006, ВВР, 2007, № 9, ст.77

№ 543-V від 09.01.2007, ВВР, 2007, № 12, ст.103

№ 962-V від 19.04.2007, ВВР, 2007, № 31, ст.405}

{Щодо визнання конституційними окремих положень див. Рішення
Конституційного Суду

№ 8-рп/2008 від 22.04.2008}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 1397-VI від 21.05.2009, ВВР, 2009, № 41, ст.596

№ 1474-VI від 05.06.2009, ВВР, 2009, № 44, ст.656

№ 1568-VI від 25.06.2009, ВВР, 2010, № 1, ст.5

№ 1720-VI від 17.11.2009, ВВР, 2010, № 8, ст.51}

{Офіційне тлумачення до Кодексу див. в Рішенні Конституційного Суду
№ 3-рп/2010 від 27.01.2010}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 1837-VI від 21.01.2010, ВВР, 2010, № 12, ст.120

№ 1691-VI від 18.02.2010, ВВР, 2010, № 19, ст.154

№ 1876-VI від 11.02.2010, ВВР, 2010, № 18, ст.139}

{Офіційне тлумачення до Кодексу див. в Рішенні Конституційного Суду
№ 12-рп/2010 від 28.04.2010}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 2167-VI від 11.05.2010, ВВР, 2010, № 31, ст.416

№ 2289-VI від 01.06.2010, ВВР, 2010, № 33, ст.471

№ 2387-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010, № 37, ст.495

№ 2398-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010, № 38, ст.509}

{Офіційне тлумачення до Кодексу див. в Рішенні Конституційного Суду
№ 18-рп/2010 від 08.07.2010}

{Із змінами, внесеними згідно із Законом

№ 2453-VI від 07.07.2010, ВВР, 2010, № 41-42, № 43, № 44-45, ст.529}

{ Щодо визнання неконституційними окремих положень див. Рішення Конституційного Суду № 19-рп/2010 від 09.09.2010 }

{Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2536-VI від 21.09.2010, ВВР, 2011, № 5, ст.34 № 2677-VI від 04.11.2010, ВВР, 2011, № 19-20, ст.142 № 2748-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, № 18, ст.124

Кодексом

№ 2755-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112

Законами

№ 2979-VI від 03.02.2011, ВВР, 2011, № 33, ст.330

№ 2981-VI від 03.02.2011, ВВР, 2011, № 33, ст.332

№ 3038-VI від 17.02.2011, ВВР, 2011, № 34, ст.343 }

{Офіційне тлумачення до Кодексу див. в Рішенні Конституційного Суду № 4-рп/2011 від 31.05.2011 }

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 3674-VI від 08.07.2011, ВВР, 2012, № 14, ст.87

№ 3776-VI від 22.09.2011, ВВР, 2012, № 21, ст.195 }

{Офіційне тлумачення до Кодексу див. в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2011 від 02.11.2011 }

{Із змінами, внесеними згідно із Законом

№ 3932-VI від 20.10.2011, ВВР, 2012, № 22, ст.221 }

{Щодо визнання конституційними окремих положень див. Рішення Конституційного Суду

№ 16-рп/2011 від 08.12.2011

№ 17-рп/2011 від 13.12.2011 }

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 4176-VI від 20.12.2011, ВВР, 2012, № 29, ст.340

№ 4190-VI від 20.12.2011, ВВР, 2012, № 29, ст.342

№ 4416-VI від 21.02.2012, ВВР, 2012, № 42, ст.522

№ 4452-VI від 23.02.2012, ВВР, 2012, № 50, ст.564

№ 4565-VI від 22.03.2012, ВВР, 2012, № 51, ст.574

№ 4566-VI від 22.03.2012, ВВР, 2012, № 51, ст.575

№ 4652-VI від 13.04.2012, ВВР, 2013, № 21, ст.208

№ 4847-VI від 24.05.2012, ВВР, 2013, № 16, ст.139

№ 5029-VI від 03.07.2012, ВВР, 2013, № 23, ст.218

№ 5041-VI від 04.07.2012, ВВР, 2013, № 25, ст.247

№ 5076-VI від 05.07.2012, ВВР, 2013, № 27, ст.282

№ 5288-VI від 18.09.2012, ВВР, 2013, № 37, ст.490

№ 5477-VI від 06.11.2012, ВВР, 2013, № 50, ст.693

№ 245-VII від 16.05.2013, ВВР, 2014, № 12, ст.178

№ 406-VII від 04.07.2013, ВВР, 2014, № 20-21, ст.712

№ 721-VII від 16.01.2014, ВВР, 2014, № 22, ст.801 - втратив чинність на підставі

Закону № 732-VII від 28.01.2014

№ 767-VII від 23.02.2014, ВВР, 2014, № 17, ст.593 }

{Офіційне тлумачення до Кодексу див. в Рішенні Конституційного Суду № 4-рп/2014 від 22.04.2014 }

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

№ 1206-VII від 15.04.2014, ВВР, 2014, № 24, ст.885

№ 1261-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 28, ст.937
№ 1263-VII від 13.05.2014, ВВР, 2014, № 27, ст.915
№ 1697-VII від 14.10.2014, ВВР, 2015, № 2-3, ст.12
№ 1700-VII від 14.10.2014, ВВР, 2014, № 49, ст.2056
№ 192-VIII від 12.02.2015, ВВР, 2015, № 18, № 19-20, ст.132
№ 198-VIII від 12.02.2015, ВВР, 2015, № 17, ст.118
№ 484-VIII від 22.05.2015, ВВР, 2015, № 33, ст.323
№ 541-VIII від 18.06.2015, ВВР, 2015, № 32, ст.315
№ 629-VIII від 16.07.2015, ВВР, 2015, № 43, ст.386
№ 772-VIII від 10.11.2015, ВВР, 2016, № 1, ст.2
№ 835-VIII від 26.11.2015, ВВР, 2016, № 2, ст.17
№ 901-VIII від 23.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст.44
№ 922-VIII від 25.12.2015, ВВР, 2016, № 9, ст.89
№ 990-VIII від 04.02.2016, ВВР, 2016, № 10, ст.107
№ 1404-VIII від 02.06.2016, ВВР, 2016, № 30, ст.542
№ 1533-VIII від 20.09.2016, ВВР, 2016, № 44, ст.747
№ 1847-VIII 09.02.2017}

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1 ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання цивільного судочинства

1. Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Стаття 2. Законодавство про цивільне судочинство

1. Цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу та Закону України "Про міжнародне приватне право".

{Частина перша статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2709-IV від 23.06.2005}

2. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору.

3. Проведення в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

4. Закон, який встановлює нові обов'язки, скасовує чи звужує права, належні учасникам цивільного процесу, чи обмежує їх використання, не має зворотної дії в часі.

Стаття 3. Право на звернення до суду за захистом

1. Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

2. У випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси.

3. Відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною.

Стаття 4. Способи захисту, які застосовуються судом

1. Здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законами України.

Стаття 5. Здійснення правосуддя на засадах поваги до честі і гідності, рівності перед законом і судом

1. Суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Стаття 6. Гласність та відкритість судового розгляду

1. Розгляд справ у всіх судах проводиться усно і відкрито.

2. Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи.

3. Закритий судовий розгляд допускається у разі, якщо відкритий розгляд може привести до розголошення державної або іншої таємниці, яка охороняється законом, а також за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або відомостей, що принижують їх честь і гідність.

4. Особисті папери, листи, записи телефонних розмов, телеграми та інші види кореспонденції можуть бути оголошені у судовому засіданні тільки за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України. Це правило застосовується при дослідженні звуко- і відеозаписів такого самого характеру.

5. При розгляді справ у закритому судовому засіданні мають право бути присутні особи, які беруть участь у справі, а у разі необхідності - свідки, експерти, спеціалісти і перекладачі.

6. Розгляд справи у закритому судовому засіданні проводиться з додержанням усіх правил цивільного судочинства.

7. Про розгляд справи в закритому судовому засіданні суд зобов'язаний постановити мотивовану ухвалу в нарадчій кімнаті, яка оголошується негайно.

8. Учасники цивільного процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, мають право робити письмові записи, а також використовувати портативні аудіотехнічні пристрої. Проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання по радіо і телебаченню допускаються на підставі ухвали суду за наявності згоди на це осіб, які беруть участь у справі.

9. Рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд проводився у закритому судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду відповідної справи. Особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень і ухвал.

{Частина дев'ята статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

10. Хід судового засідання фіксується технічними засобами. Порядок фіксування судового засідання технічними засобами встановлюється цим Кодексом.

11. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, зроблений судом.

Стаття 7. Мова цивільного судочинства

Мова цивільного судочинства визначається статтею 14 Закону України "Про засади державної мовної політики".

{Стаття 7 в редакції Закону № 5029-VI від 03.07.2012}

Стаття 8. Законодавство, відповідно до якого суд вирішує справи

1. Суд вирішує справи відповідно до Конституції України, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Суд застосовує інші нормативно-правові акти, прийняті відповідним органом на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

3. У разі виникнення у суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта.

4. У разі невідповідності правового акта закону України або міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує акт законодавства, який має вищу юридичну силу.

5. У разі невідповідності закону України міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує міжнародний договір.

6. Норми права інших держав суд застосовує у разі, коли це встановлено законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

{Частина сьому статті 8 виключено на підставі Закону № 922-VIII від 25.12.2015 - про введення в дію зміни див. пункт 1 розділу IX Закону № 922-VIII від 25.12.2015}

8. Якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого - суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

9. Забороняється відмова у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини.

{Статтю 9 виключено на підставі Закону № 2709-IV від 23.06.2005}

Стаття 10. Змагальність сторін

1. Цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін.

2. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають рівні права щодо подання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості.

3. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

4. Суд сприяє всебічному і повному з'ясуванню обставин справи: роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, попереджує про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій і сприяє здійсненню їхніх прав у випадках, встановлених цим Кодексом.

Стаття 11. Диспозитивність цивільного судочинства

1. Суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених ними вимог і на підставі доказів сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

2. Особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Таке право мають також особи (за винятком тих осіб, які не мають цивільної процесуальної дієздатності), в інтересах яких заявлено вимоги.

3. Суд залучає відповідний орган чи особу, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Стаття 11¹. Автоматизована система документообігу суду

1. У суді функціонує автоматизована система документообігу суду, що забезпечує:

1) об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та рівної кількості справ для кожного судді;

2) надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ, у яких вони беруть участь;

3) централізоване зберігання текстів рішень, ухвал суду та інших процесуальних документів;

4) підготовку статистичних даних;

5) реєстрацію вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її руху;

6) видачу судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних в автоматизованій системі документообігу суду даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено;

7) передачу справ до електронного архіву.

2. Позовні заяви, скарги, подання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, у порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, що здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження документів. До автоматизованої системи документообігу суду в обов'язковому порядку вносяться: дата надходження документів, інформація про предмет спору та сторони у справі, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який розглядав справу, та інші дані, передбачені Положенням про автоматизовану систему документообігу суду, що затверджується Радою суддів України за погодженням з Державною судовою адміністрацією України.

3. Визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час реєстрації відповідних документів за принципом вірогідності, який ураховує кількість справ, що перебувають у провадженні суддів, заборону брати участь у перегляді рішення для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну повноважень. Справи розподіляються з урахуванням спеціалізації суддів. Після визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи, внесення змін до реєстраційних даних щодо цієї справи, а також видалення цих даних з автоматизованої системи документообігу суду не допускається, крім випадків, установлених законом.

4. Доступ до автоматизованої системи документообігу суду надається суддям та працівникам апарату суду згідно з їх функціональними обов'язками.

5. Несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду має наслідком відповідальність, встановлену законом.

6. Порядок функціонування автоматизованої системи документообігу суду, в тому числі видачі судових рішень та виконавчих листів, передачі справ до електронного архіву, зберігання текстів судових рішень, ухвал та інших процесуальних документів, надання інформації фізичним і юридичним особам, підготовки статистичних даних визначається Положенням про автоматизовану систему документообігу суду.

{Кодекс доповнено статтею 11¹ згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 12. Право на правову допомогу

1. Особа, яка бере участь у справі, має право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом.

2. Безоплатна правова допомога надається в порядку, встановленому законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

{Статтю 12 доповнено частиною другою згідно із Законом № 5477-VI від 06.11.2012}

Стаття 13. Забезпечення апеляційного і касаційного оскарження судових рішень

1. Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не беруть участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у випадках та порядку, встановлених цим Кодексом.

Стаття 14. Обов'язковість судових рішень

1. Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, - і за її межами.

2. Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом.

3. Обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням порушуються їхні права, свободи чи інтереси.

Глава 2 ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ

Стаття 15. Компетенція судів щодо розгляду цивільних справ

1. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо:

1) захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин;

{Пункт 2 частини першої статті 15 виключено на підставі Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року, а щодо передачі до юрисдикції адміністративних судів та вилучення із цивільної юрисдикції спорів з приводу призначення, обчислення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та інших соціальних виплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг, речового майна, пайків або грошової компенсації замість них вводяться в дію одночасно з набранням чинності Законом України від 2 грудня 2010 року № 2748-VI "Про внесення змін до розділу XII "Прикінцеві положення" Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо передачі справ, пов'язаних із соціальними виплатами" з урахуванням положень, зазначених в абзацах 3-8 пункту 1 Закону № 2748-VI від 02.12.2010}

{Положення пункту 2 частини першої статті 15, в редакції Закону № 1691-VI від 18.02.2010, втратили чинність, як такі, що є неконституційними, на підставі Рішення Конституційного Суду № 19-рп/2010 від 09.09.2010}

3) інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

{Частина перша статті 15 в редакції Закону № 1691-VI від 18.02.2010}

2. Законом може бути передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства.

3. Суди розглядають справи, визначені у частині першій цієї статті, в порядку позовного, наказного та окремого провадження.

4. Суди розглядають справи про оскарження рішень третейських судів, про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, а також про визнання та надання дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу.

{Статтю 15 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

Стаття 16. Розгляд кількох пов'язаних між собою вимог

1. Не допускається об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом.

Стаття 17. Право сторін на передачу спору на розгляд третейського суду

1. Сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом.

2. Рішення третейського суду може бути оскаржено в порядку, передбаченому цим Кодексом.

{Статтю 17 доповнено частиною другою згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

Глава 3 СКЛАД СУДУ. ВІДВОДИ

Стаття 18. Склад суду

1. Цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду.

2. У випадках, встановлених цим Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

{Частина друга статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1847-VIII від 09.02.2017}

3. Цивільні справи у судах апеляційної інстанції розглядаються колегією у складі трьох суддів, головуючий з числа яких визначається в установленому законом порядку.

4. Цивільні справи у суді касаційної інстанції розглядаються колегією у складі не менше трьох суддів.

{Частина четверта статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005}

5. Цивільні справи у Верховному Суді України розглядаються колегіально.

{Частина п'ята статті 18 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

6. Під час перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами суд діє в такому самому складі, в якому вони були ухвалені (одноособово або колегіально).

7. Суддя чи склад колегії суддів для розгляду конкретної справи визначається в порядку, встановленому частиною третьою статті 11¹ цього Кодексу.

{Статтю 18 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 19. Порядок вирішення питань колегією суддів

1. Питання, що виникають під час розгляду справи колегією суддів, вирішуються більшістю голосів суддів. Головуючий голосує останнім.

2. При прийнятті рішення з кожного питання жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали.

3. Суддя, не згодний з рішенням, може письмово викласти свою окрему думку. Цей документ не оголошується в судовому засіданні, приєднується до справи і є відкритим для ознайомлення.

Стаття 20. Підстави для відводу судді

1. Суддя не може брати участі в розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу), якщо:

1) під час попереднього вирішення цієї справи він брав участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, секретар судового засідання;

2) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

3) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть участь у справі;

4) якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді;

5) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи, встановлений частиною третьою статті 11¹ цього Кодексу.

{Частина першу статті 20 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. До складу суду не можуть входити особи, які є членами сім'ї або близькими родичами між собою.

Стаття 21. Недопустимість повторної участі судді в розгляді справи

1. Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в судах апеляційної і касаційної інстанцій, у перегляді справи Верховним Судом України, а так само у новому розгляді її судом першої інстанції після скасування попереднього рішення або ухвали про закриття провадження в справі.

{Частина перша статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді апеляційної інстанції, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в судах касаційної і першої інстанцій, у перегляді справи Верховним Судом України, а також у новому розгляді справи після скасування ухвали чи нового рішення апеляційного суду.

{Частина друга статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3. Суддя, який брав участь у перегляді справи в суді касаційної інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в суді першої чи апеляційної інстанції, у перегляді справи Верховним Судом України, а також у новому її розгляді після скасування рішення або ухвали суду касаційної інстанції.

{Частина третя статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4. Суддя, який брав участь у перегляді справи Верховним Судом України, не може брати участі у розгляді цієї самої справи в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції.

{Частина четверта статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5. Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої, апеляційної, касаційної інстанцій, у перегляді справи Верховним Судом України, не може брати участі у розгляді заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у цій справі.

{Статтю 21 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

Стаття 22. Підстави для відводу секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача

1. Секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач не можуть брати участі у розгляді справи та підлягають відводу з підстав, зазначених у статті 20 цього Кодексу.

2. Експерт або спеціаліст, крім того, не може брати участі у розгляді справи, якщо:

1) він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від осіб, які беруть участь у справі;

2) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань.

3. Участь секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача у судовому засіданні при попередньому розгляді даної справи відповідно як секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача не є підставою для їх відводу.

Стаття 23. Заяви про самовідводи та відводи

1. За наявності підстав, зазначених у статтях 20, 21 і 22 цього Кодексу, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач зобов'язані заявити самовідвід.

2. На підставах, зазначених у статтях 20, 21 і 22 цього Кодексу, судді, секретарю судового засідання, експерту, спеціалісту, перекладачу може бути заявлено відвід особами, які беруть участь у справі.

3. Відвід (самовідвід) повинен бути вмотивованим і заявленим до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами. Заявляти відвід (самовідвід) після цього дозволяється лише у випадках, коли про підставу відводу (самовідводу) стало відомо після початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами.

Стаття 24. Порядок вирішення заяви про відвід

1. У разі заявлення відводу суд повинен вислухати особу, якій заявлено відвід, якщо вона бажає дати пояснення, а також думку осіб, які беруть участь у справі.

2. Заява про відвід вирішується в нарадчій кімнаті ухвалою суду, що розглядає справу. Заява про відвід кільком суддям або всьому складу суду вирішується простою більшістю голосів.

Стаття 25. Наслідки відводу суду (судді)

1. У разі задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособово, справа розглядається в тому самому суді іншим суддею, який визначається у порядку, встановленому частиною третьою статті 11¹ цього Кодексу.

{Частина перша статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. У разі задоволення заяви про відвід комусь із суддів або всьому складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведеного судді або іншим складом суддів, який визначається у порядку, встановленому частиною третьою статті 11¹ цього Кодексу.

{Частина друга статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3. Якщо після задоволення відводів (самовідводів) або за наявності підстав, зазначених у статті 21 цього Кодексу, неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, суд постановляє ухвалу про визначення підсудності справи в порядку, встановленому цим Кодексом.

Глава 4

УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

§ 1. Особи, які беруть участь у справі

Стаття 26. Склад осіб, які беруть участь у справі

1. У справах позовного провадження особами, які беруть участь у справі, є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб.

2. У справах наказного та окремого провадження особами, які беруть участь у справі, є заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники.

3. У справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

4. У справах про оскарження рішення третейського суду та про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду особами, які беруть участь у справі, є учасники третейського розгляду, особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, треті особи, а також представники цих осіб.

{Статтю 26 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

Стаття 27. Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі

1. Особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, користуватися правовою допомогою, знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення і ухвали суду, користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом.

2. Особи, які беруть участь у справі позовного провадження, для підтвердження своїх вимог або заперечень зобов'язані подати усі наявні у них докази до або під час

попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться - до початку розгляду справи по суті.

{Частина друга статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

{Положення частини другої статті 27 щодо строків подання сторонами спору доказів у справі визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

3. Особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки.

Стаття 27¹. Забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи

1. Під час розгляду справи, крім прав та обов'язків, визначених статтею 27 цього Кодексу, малолітня або неповнолітня особа має також такі процесуальні права:

безпосередньо або через представника чи законного представника висловлювати свою думку та отримувати його допомогу у висловленні такої думки;

отримувати через представника чи законного представника інформацію про судовий розгляд;

здійснювати інші процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, передбачені міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

2. Суд роз'яснює малолітній або неповнолітній особі її права та можливі наслідки дій її представника чи законного представника, у разі якщо цього потребують інтереси цієї особи і за віком та станом здоров'я вона може усвідомити їх значення.

3. Суд сприяє створенню належних умов для здійснення малолітньою або неповнолітньою особою її прав, визначених законом та передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

{Кодекс доповнено статтею 27¹ згідно із Законом № 1397-VI від 21.05.2009}

Стаття 28. Цивільна процесуальна правоздатність

1. Здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи.

Стаття 29. Цивільна процесуальна дієздатність

1. Здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи.

2. Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена.

3. У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. Цивільної процесуальної дієздатності набуває також неповнолітня особа, якій у порядку, встановленому цим Кодексом, надано повну цивільну дієздатність.

Стаття 30. Сторони

1. Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач.
2. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

Стаття 31. Процесуальні права та обов'язки сторін

1. Сторони мають рівні процесуальні права і обов'язки.
2. Крім прав та обов'язків, визначених у статті 27 цього Кодексу, позивач має право протягом усього часу розгляду справи збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову, а відповідач має право визнати позов повністю або частково. До початку розгляду судом справи по суті позивач має право шляхом подання письмової заяви змінити предмет або підставу позову, а відповідач - пред'явити зустрічний позов.

{Частина друга статті 31 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3. Сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу.
4. Кожна із сторін має право вимагати виконання судового рішення в частині, що стосується цієї сторони.
5. Заявник та заінтересовані особи у справах окремого провадження мають права і обов'язки сторін, за винятками, встановленими у розділі IV цього Кодексу.

Стаття 32. Участь у справі кількох позивачів або відповідачів

1. Позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Кожен із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно.

2. Участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо:

- 1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;
- 2) права і обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави;
- 3) предметом спору є однорідні права і обов'язки.

3. Співучасники можуть доручити вести справу одному із співучасників, якщо він має повну цивільну процесуальну дієздатність.

Стаття 33. Заміна неналежного відповідача, залучення співвідповідачів

1. Суд за клопотанням позивача, не припиняючи розгляду справи, замінює первісного відповідача належним відповідачем, якщо позов пред'явлено не до тієї особи, яка має відповідати за позовом, або залучає до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

{Частина перша статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію}

після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Після заміни відповідача або залучення до участі у справі співвідповідача справа за клопотанням нового відповідача або залученого співвідповідача розглядається спочатку.

Стаття 34. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору

1. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення судового розгляду, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін. Ці особи мають усі процесуальні права і обов'язки позивача.

2. Після вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням цієї особи розглядається спочатку.

Стаття 35. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору

1. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін.

2. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть бути залучені до участі в справі також за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі. Якщо суд при прийнятті позовної заяви, здійсненні провадження у справі до судового розгляду або під час судового розгляду справи встановить, що судові рішення може вплинути на права і обов'язки осіб, які не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі в справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору.

Національне агентство з питань запобігання корупції може бути залучено як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України "Про запобігання корупції" іншою особою.

{Частина другу статті 35 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1700-VII від 14.10.2014}

{Частина друга статті 35 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

3. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, мають процесуальні права і обов'язки, встановлені статтею 27 цього Кодексу.

4. Вступ у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, не тягне за собою розгляду справи спочатку.

Стаття 36. Порядок залучення до участі у справі або вступу в справу третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог

1. Сторона, в якій за рішенням суду виникне право заявити вимогу до третьої особи або до якої у такому випадку може заявити вимогу сама третя особа, зобов'язана повідомити суд про цю третю особу.

2. У заяві про залучення третьої особи повинні бути зазначені ім'я (найменування) третьої особи, місце її проживання (перебування) або місцезнаходження та підстави, з яких вона має бути залучена до участі у справі.

3. Суд повідомляє третю особу про справу, направляє їй копію заяви про залучення третьої особи і роз'яснює їй право заявити про свою участь у справі. Копія заяви

надсилається особам, які беруть участь у справі. Якщо від третьої особи не надійшло повідомлення про згоду на участь у справі, справа розглядається без неї.

4. Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, може сама звернутися з заявою про свою участь у справі.

5. Якщо особи, які беруть участь у справі, заперечують проти залучення чи допуску третьої особи до участі в справі, це питання вирішується судом залежно від обставин справи.

6. З питання залучення або допуску до участі в справі третьої особи суд постановляє ухвалу.

Стаття 37. Процесуальне правонаступництво

1. У разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії цивільного процесу.

2. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив.

Стаття 38. Участь у справі представника

1. Сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (крім справ про усиновлення) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника.

2. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника.

3. Юридичних осіб представляють їхні органи, що діють у межах повноважень, наданих їм законом, статутом чи положенням, або їх представники.

4. Державу представляють відповідні органи державної влади в межах їх компетенції через свого представника.

Стаття 39. Законні представники

1. Права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

2. Права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена.

3. Права, свободи та інтереси особи, яка визнана безвісно відсутньою, захищає опікун, призначений для опіки над її майном.

4. Права, свободи та інтереси спадкоємців особи, яка померла або оголошена померлою, якщо спадщина ще ніким не прийнята, захищає виконавець заповіту або інша особа, яка вживає заходів щодо охорони спадкового майна.

5. Законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам.

Стаття 40. Особи, які можуть бути представниками

1. Представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді, за винятком осіб, визначених у статті 41 цього Кодексу.

2. Одна й та сама особа не може бути одночасно представником іншої сторони, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору або беруть участь у справі на другій стороні.

Стаття 41. Особи, які не можуть бути представниками

1. Не можуть бути представниками в суді особи, які діють у цьому процесі як секретар судового засідання, перекладач, експерт, спеціаліст, свідок.

2. Судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють як представники відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники.

{Частина друга статті 41 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

Стаття 42. Документи, що посвідчують повноваження представників

1. Повноваження представників сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, мають бути посвідчені такими документами:

- 1) довіреністю фізичної особи;
- 2) довіреністю юридичної особи або документами, що посвідчують службове становище і повноваження її керівника;
- 3) свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.

2. Довіреність фізичної особи повинна бути посвідчена нотаріально або посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на службі, стаціонарному лікуванні чи за рішенням суду, або за місцем його проживання.

Довіреність фізичної особи, яка є суб'єктом права на безоплатну вторинну правову допомогу, за зверненням якої прийнято рішення про надання такої допомоги, може бути посвідчена посадовою особою органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

{Частину другу статті 42 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 5477-VI від 06.11.2012 - зміна набирає чинності поетапно після початку діяльності центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги - див. розділ II Закону № 5477-VI від 06.11.2012}

3. Довіреність від імені юридичної особи видається за підписом посадової особи, уповноваженої на це законом, статутом або положенням, з прикладенням печатки юридичної особи (за наявності).

{Частина третя статті 42 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1206-VII від 15.04.2014}

4. Повноваження адвоката як представника можуть також посвідчуватись ордером, дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором. До ордера обов'язково додається витяг із договору, у якому зазначаються повноваження адвоката як представника або обмеження його прав на вчинення окремих процесуальних дій. Витяг засвідчується підписом сторін договору.

{Частина четверта статті 42 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року; № 5076-VI від 05.07.2012}

5. Оригінали документів, зазначених у цій статті, або копії з них, посвідчені суддею, приєднуються до справи.

{Частина шосту статті 42 виключено на підставі Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 43. Призначення або заміна законного представника судом

1. У разі відсутності у сторони чи третьої особи, визнаної недієздатною або обмеженою у цивільній дієздатності, законного представника суд за поданням органу опіки та піклування ухвалою призначає опікуна або піклувальника і залучає їх до участі у справі як законних представників.

2. Якщо при розгляді справи буде встановлено, що малолітня чи неповнолітня особа, позбавлена батьківського піклування, не має законного представника, суд ухвалою встановлює над нею відповідно опіку чи піклування за поданням органу опіки та піклування, призначає опікуна або піклувальника та залучає їх до участі у справі як законних представників.

3. У разі якщо законний представник не має права вести справу в суді з підстав, встановлених законом, суд за поданням органу опіки та піклування замінює законного представника.

4. Суд може призначити або замінити законного представника за клопотанням малолітньої або неповнолітньої особи, якщо це відповідає її інтересам.

{Статтю 43 доповнено частиною згідно із Законом № 1397-VI від 21.05.2009}

5. Звільнення опікуна чи піклувальника в разі, якщо їх призначив суд, і призначення ними інших осіб здійснюються в порядку, встановленому частиною другою статті 241 цього Кодексу.

{Стаття 43 в редакції Закону № 3551-IV від 16.03.2006}

Стаття 44. Повноваження представника в суді

1. Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа.

2. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності.

3. Підстави і порядок припинення представництва за довіреністю визначається статтями 248-250 Цивільного кодексу України.

4. Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви або усної заяви, зробленої у судовому засіданні.

5. У разі відмови представника від наданих йому повноважень представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони.

Стаття 45. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб

1. У випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати суду документи, які підтверджують наявність поважних причин, що унеможливають самостійне звернення цих осіб до суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів.

З метою захисту прав і свобод людини і громадянина у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може особисто або через свого представника звертатися до суду з позовом (заявою), брати участь у розгляді справ за його позовними заявами (заявами), а також на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) інших осіб, подавати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України, про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, у тому числі у справі, провадження в якій відкрито за позовом (заявою) іншої особи. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини повинен обґрунтувати суду неможливість особи самостійно здійснювати захист своїх інтересів. Невиконання Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини вимог щодо надання зазначеного обґрунтування має наслідком застосування положень, передбачених статтею 121 цього Кодексу.

{Частина першу статті 45 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 1697-VII від 14.10.2014}

{Частина перша статті 45 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4176-VI від 20.12.2011, № 1697-VII від 14.10.2014}

2. З метою представництва інтересів громадянина або держави в суді прокурор в межах повноважень, визначених законом, звертається до суду з позовною заявою (заявою), бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення Верховним Судом України, про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

{Абзац перший частини другої статті 45 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1697-VII від 14.10.2014, № 1697-VII від 14.10.2014}

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній заяві (заяві) самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача.

{Частина другу статті 45 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 5288-VI від 18.09.2012}

Прокурор, який звертається до суду з метою представництва інтересів громадянина або держави в суді (незалежно від форми, в якій здійснюється представництво), повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення такого представництва, передбачених частинами другою або третьою статті 25 Закону України "Про прокуратуру". Для представництва інтересів громадянина в суді прокурор також повинен надати документи, що підтверджують недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність відповідного громадянина, а також письмову згоду законного представника або органу, якому законом надано право захищати права, свободи та інтереси відповідної особи, на здійснення ним представництва. Невиконання прокурором вимог щодо надання суду обґрунтування наявності підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або

держави в суді має наслідком застосування положень, передбачених статтею 121 цього Кодексу.

{Частина другу статті 45 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 1697-VII від 14.10.2014}

{Частина друга статті 45 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011; із змінами, внесеними згідно із Законом № 5288-VI від 18.09.2012}

3. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть бути залучені судом до участі в справі або взяти участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень. Участь зазначених органів у цивільному процесі для подання висновків у справі є обов'язковою у випадках, встановлених законом, або якщо суд визнає це за необхідне.

Стаття 46. Процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб

1. Органи та інші особи, які відповідно до статті 45 цього Кодексу звернулися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду.

2. Відмова органів та інших осіб, які відповідно до статті 45 цього Кодексу звернулися до суду в інтересах інших осіб, від поданої ними заяви або зміна вимог не позбавляє особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обсязі.

3. Якщо особа, яка має цивільну процесуальну дієздатність і в інтересах якої подана заява, не підтримує заявлених вимог, суд залишає заяву без розгляду.

4. Відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від поданого прокурором в інтересах держави позову (заяви), подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє прокурора права підтримувати позов (заяву) і вимагати розгляду справи по суті.

{Частина четверта статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010; в редакції Закону № 5288-VI від 18.09.2012}

5. Прокурор або Уповноважений Верховної Ради України з прав людини з метою вирішення питання щодо наявності підстав для ініціювання перегляду судових рішень у справі, розглянутій без їх участі, вступу у справу за позовом (заявою) іншої особи мають право знайомитися з матеріалами справи в суді, робити виписки з неї, отримувати копії документів, що знаходяться у справі.

{Частина статті 46 в редакції Законів № 5288-VI від 18.09.2012, № 1697-VII від 14.10.2014}

6. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які беруть участь у справі для подання висновку, мають процесуальні права і обов'язки, встановлені статтею 27 цього Кодексу, а також мають право висловити свою думку щодо вирішення справи по суті.

§ 2. Інші учасники цивільного процесу

Стаття 47. Особи, які є іншими учасниками цивільного процесу

1. Учасниками цивільного процесу, крім осіб, які беруть участь у справі, є секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, перекладач, спеціаліст, особа, яка надає правову допомогу.

Стаття 48. Секретар судового засідання

1. Секретар судового засідання:

- 1) здійснює судові виклики і повідомлення;
- 2) перевіряє наявність та з'ясовує причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідає про це головуючому;
- 3) забезпечує фіксування судового засідання технічними засобами;
- 4) веде журнал судового засідання;
- 5) оформлює матеріали справи;
- 6) виконує інші доручення головуючого, що стосуються розгляду справи.

2. Секретар судового засідання може уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в журналі судового засідання.

Стаття 49. Судовий розпорядник

1. Судовий розпорядник:

- 1) забезпечує належний стан залу судового засідання і запрошує до нього учасників цивільного процесу;
- 2) з урахуванням кількості місць та забезпечення порядку під час судового засідання визначає можливу кількість осіб, що можуть бути присутні у залі судового засідання;
- 3) оголошує про вхід і вихід суду та пропонує всім присутнім встати;
- 4) слідкує за додержанням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;
- 5) виконує розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта;
- 6) під час судового засідання приймає від учасників цивільного процесу документи та інші матеріали і передає до суду;
- 7) запрошує до залу судового засідання свідків та виконує вказівки головуючого щодо приведення їх до присяги;
- 8) виконує інші доручення головуючого, пов'язані із створенням умов, необхідних для розгляду справи.

2. Вимоги судового розпорядника, пов'язані з виконанням обов'язків, зазначених у частині першій цієї статті, є обов'язковими для учасників цивільного процесу.

3. Скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника розглядаються судом у цьому самому процесі.

Стаття 50. Свідок

1. Свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

2. Свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини.

3. У разі неможливості прибуття за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд.

4. Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

5. За завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань з непередбачених законом підстав свідок несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків - відповідальність, встановлену законом.

Стаття 51. Особи, які не підлягають допиту як свідки

1. Не підлягають допиту як свідки:

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;

2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з їхнім службовим чи професійним становищем, - про такі відомості;

3) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

4) професійні судді та присяжні - про обставини обговорення у нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення рішення чи вироку.

{Пункт 4 частини першої статті 51 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1847-VIII від 09.02.2017}

2. Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв - без згоди дипломатичного представника.

Стаття 52. Особи, які мають право відмовитися від давання показань

1. Фізична особа має право відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб).

2. Особа, яка відмовляється давати показання, зобов'язана повідомити причини відмови.

Стаття 53. Експерт

1. Експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань.

2. Як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України "Про судову експертизу", і внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів.

3. Експерт зобов'язаний з'явитися за викликом суду, провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на задані йому питання, а у разі необхідності - роз'яснити його.

4. Під час проведення дослідження експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт має одержати на це відповідний дозвіл суду, який оформляється ухвалою.

5. Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи.

6. Експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

7. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями.

8. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

9. У разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи, експерт зобов'язаний негайно подати матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи.

10. Експерт має право:

- 1) знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження;
- 2) заявляти клопотання про подання йому додаткових матеріалів і зразків;
- 3) викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам;
- 6) користуватися іншими правами, встановленими Законом України "Про судову експертизу".

11. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

12. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

13. За завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків експерт несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків - відповідальність, встановлену законом.

Стаття 54. Спеціаліст

1. Спеціалістом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і може надавати консультації під час вчинення процесуальних дій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

2. Спеціаліст може бути залучений до участі у цивільному процесі за ухвалою суду для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) під час вчинення процесуальних дій. Допомога спеціаліста технічного характеру під час вчинення процесуальних дій не замінює висновку експерта.

3. Спеціаліст зобов'язаний з'явитися за викликом суду, відповідати на задані судом питання, давати усні консультації та письмові роз'яснення, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, у разі потреби надавати суду технічну допомогу.

4. Допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань.

5. Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та навичками, з дозволу суду задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам, звертати увагу суду

на характерні обставини чи особливості доказів, на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Стаття 55. Перекладач

1. Перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

2. Перекладач допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі.

3. Перекладач має право задавати питання з метою уточнення перекладу, відмовитися від участі у цивільному процесі, якщо він не володіє достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу, а також на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

4. Перекладач зобов'язаний з'являтися за викликом суду, здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом в процесуальних документах, що вручаються сторонам у перекладі на їх рідну мову або мову, якою вони володіють.

5. За завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків - відповідальність, встановлену законом.

Стаття 56. Особа, яка надає правову допомогу

1. Правову допомогу може надавати особа, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги.

2. Особа, зазначена в частині першій цієї статті, має право: знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії долучених до справи документів, бути присутнім у судовому засіданні. Особа, яка має право на надання правової допомоги, допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі.

Глава 5 ДОКАЗИ

Стаття 57. Докази

1. Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

2. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

Стаття 58. Належність доказів

1. Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування.

2. Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень.

3. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування.

Стаття 59. Допустимість доказів

1. Суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом.

2. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

Стаття 60. Обов'язки доказування і подання доказів

1. Кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених статтею 61 цього Кодексу.

У справах про дискримінацію позивач зобов'язаний навести фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце. У разі наведення таких даних доказування їх відсутності покладається на відповідача.

{Частина першу статті 60 доповнено абзацом згідно із Законом № 1263-VII від 13.05.2014}

У справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України "Про запобігання корупції" іншою особою обов'язок доказування правомірності прийнятих при цьому рішень, вчинених дій покладається на відповідача.

{Частина першу статті 60 доповнено абзацом згідно із Законом № 1261-VII від 13.05.2014; в редакції Закону № 1700-VII від 14.10.2014}

2. Докази подаються сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

3. Доказуванню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір.

4. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Стаття 61. Підстави звільнення від доказування

1. Обставини, визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, не підлягають доказуванню.

2. Обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування.

3. Обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

4. Вирок у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою.

{Частина четверта статті 61 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245-VII від 16.05.2013}

Стаття 62. Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників

1. Сторони, треті особи та їхні представники за їх згодою можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи.

Стаття 63. Показання свідка

1. Показання свідка - це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини.

Стаття 64. Письмові докази

1. Письмовими доказами є будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи.

2. Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. Якщо подано копію письмового доказу, суд за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, має право вимагати подання оригіналу.

Стаття 65. Речові докази

1. Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи.

2. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи.

Стаття 66. Висновок експерта

1. Висновок експерта - докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом.

Глава 6 ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ

Стаття 67. Види процесуальних строків

1. Строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, встановлюються законом, а якщо не визначені законом, - встановлюються судом.

Стаття 68. Обчислення процесуальних строків

1. Строки, встановлені законом або судом, обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати.

Стаття 69. Початок перебігу процесуальних строків

1. Перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Стаття 70. Закінчення процесуальних строків

1. Строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку.

2. Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, строк закінчується в останній день цього місяця.

3. Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

4. Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

5. Останній день строку триває до 24 години, але коли в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

6. Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

Стаття 71. Зупинення процесуальних строків

1. Зупинення провадження у справі зупиняє перебіг процесуальних строків. Зупинення цих строків починається з моменту настання тієї події, внаслідок якої суд зупинив провадження.

Стаття 72. Наслідки пропущення процесуальних строків

1. Право на вчинення процесуальної дії втрачається із закінченням строку, встановленого законом або судом.

2. Документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, якщо суд за клопотанням особи, що їх подала, не знайде підстав для поновлення або продовження строку.

Стаття 73. Поновлення та продовження процесуальних строків

1. Суд поновлює або продовжує строк, встановлений відповідно законом або судом, за клопотанням сторони або іншої особи у разі його пропущення з поважних причин.

2. Питання про поновлення чи продовження пропущеного строку вирішує суд, у якому належало вчинити процесуальну дію або до якого потрібно було подати документ чи доказ. Про місце і час розгляду цього питання повідомляються особи, які беруть участь у справі. Присутність цих осіб не є обов'язковою.

3. Одночасно з клопотанням про поновлення чи продовження строку належить вчинити ту дію або подати той документ чи доказ, стосовно якого заявлено клопотання.

{Частина третя статті 73 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

4. З питань, зазначених у цій статті, судом постановляється ухвала.

Глава 7

СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ

Стаття 74. Судові повістки

1. Судові виклики здійснюються судовими повістками про виклик.

2. Судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомленнями.

3. Судові повістки про виклик у суд надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, а судові повістки-повідомлення - особам, які беруть участь у справі з приводу вчинення процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою.

4. Судова повістка про виклик повинна бути вручена з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи, але не пізніше ніж за три дні до судового засідання, а судова повістка-повідомлення - завчасно. Положення цієї частини не поширюються на випадки, передбачені абзацом другим частини третьої статті 191 цього Кодексу.

{Частина четверта статті 74 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2167-VI від 11.05.2010, № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5. Судова повістка разом із розпискою, а у випадках, встановлених цим Кодексом, разом з копіями відповідних документів надсилається поштою рекомендованим листом із повідомленням або через кур'єрів за адресою, зазначеною стороною чи іншою особою, яка

бере участь у справі. Стороні чи її представникові за їх згодою можуть бути видані судові повістки для вручення відповідним учасникам цивільного процесу. Судова повістка може бути вручена безпосередньо в суді, а у разі відкладення розгляду справи про час і місце наступного засідання може бути повідомлено під розписку.

У разі ненадання особами, які беруть участь у справі, інформації щодо їх адреси, судова повістка надсилається:

{Частина п'яту статті 74 доповнено абзацом згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

юридичним особам та фізичним особам - підприємцям - за адресою місцезнаходження (місця проживання), що зазначена в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

{Частина п'яту статті 74 доповнено абзацом згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

фізичним особам, які не мають статусу підприємців, - за адресою їх місця проживання чи місця перебування, зареєстрованою у встановленому законом порядку.

{Частина п'яту статті 74 доповнено абзацом згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

У разі відсутності осіб, які беруть участь у справі, за такою адресою, вважається, що судовий виклик або судове повідомлення вручене їм належним чином.

{Частина п'яту статті 74 доповнено абзацом згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

{Положення частини п'ятої статті 74 щодо зміни порядку виклику та повідомлення осіб, які беруть участь у справах, про судовий розгляд позовів і скарг без їх присутності у судових засіданнях, визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

6. Особи, які беруть участь у справі, а також свідки, експерти, спеціалісти і перекладачі можуть бути повідомлені або викликані в суд телеграмою, факсом чи за допомогою інших засобів зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

7. Якщо насправді особа не проживає за адресою, повідомленою суду, судова повістка може бути надіслана за місцем її роботи.

8. Судова повістка юридичній особі направляється за її місцезнаходженням або за місцезнаходженням її представництва, філії, якщо позов виник у зв'язку з їх діяльністю.

9. Відповідач, зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, викликається в суд через оголошення у пресі. З

опублікуванням оголошення про виклик відповідач вважається повідомленим про час і місце розгляду справи. На ці випадки поширюється правило частини четвертої цієї статті.

{Частина дев'ята статті 74 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

10. Друкований орган, у якому розміщуються оголошення про виклик відповідача протягом наступного року, визначається не пізніше 1 грудня поточного року в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 75. Зміст судової повістки і оголошення про виклик у суд

1. Судова повістка про виклик у суд повинна містити:

- 1) ім'я фізичної особи чи найменування юридичної особи, якій адресується повістка;
- 2) найменування та адресу суду;
- 3) зазначення місця, дня і часу явки за викликом;
- 4) назву справи, за якою робиться виклик;
- 5) зазначення, в якості кого викликається особа (як позивач, відповідач, третя особа, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач);
- 6) зазначення, чи викликається особа в судове засідання чи у попереднє судове засідання, а у разі повторного виклику сторони у зв'язку з необхідністю дати особисті пояснення - про потребу дати особисті пояснення;
- 7) у разі необхідності - пропозицію особі, яка бере участь у справі, подати всі раніше неподані докази;
- 8) зазначення обов'язку особи, яка одержала судову повістку в зв'язку з відсутністю адресата, за першої можливості вручити її адресату;
- 9) роз'яснення про наслідки неявки залежно від процесуального статусу особи, яка викликається (накладення штрафу, примусовий привід, розгляд справи за відсутності, залишення заяви без розгляду), і про обов'язок повідомити суд про причини неявки.

2. В оголошенні про виклик вказуються дані, зазначені в пунктах 1-7 і 9 частини першої цієї статті.

3. Судова повістка-повідомлення повинна містити найменування та адресу суду, назву справи, вказівку про те, яку дію буде вчинено, місце, день і час її вчинення, а також про те, що участь у її вчиненні для цієї особи не є обов'язковою.

4. Якщо разом із судовою повісткою надсилаються копії відповідних документів, у повістці особі, якій вони надсилаються, повинно бути зазначено, які документи надсилаються і про її право подати заперечення та відповідні докази на їх підтвердження.

Стаття 76. Порядок вручення судових повісток

1. Судові повістки, адресовані фізичним особам, вручаються їм під розписку, а юридичним особам - відповідній службовій особі, яка розписується про одержання повістки.

2. Розписка про одержання судової повістки з поміткою про дату вручення в той самий день особами, які її вручали, повертається до суду.

3. Якщо особу, якій адресовано судову повістку, не виявлено в місці проживання, повістку під розписку вручають будь-кому з повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з нею, а за їх відсутності - відповідній житлово-експлуатаційній організації або виконавчому органу місцевого самоврядування.

4. У разі відсутності адресата особа, що доставляє судову повістку, негайно повертає її до суду з поміткою про причини невручення.

5. Вручення судової повістки представникові особи, яка бере участь у справі, вважається врученням повістки і цій особі.

6. Якщо особа, яка бере участь у справі, перебуває під вартою або відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, обмеження волі, арешту, повістка та інші судові документи вручаються їй під розписку адміністрацією місця утримання особи, яка негайно надсилає розписку та письмові пояснення цієї особи до суду.

7. Особам, які проживають за межами України, судові повістки вручаються в порядку, визначеному міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в разі відсутності таких - у порядку, встановленому статтею 419 цього Кодексу.

{Частина сьома статті 76 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

8. У разі відмови адресата одержати судову повістку особа, яка її доставляє, робить відповідну помітку на повістці і повертає її до суду. Особа, яка відмовилася одержати судову повістку, вважається повідомленою.

9. Якщо місцеперебування відповідача невідоме, суд розглядає справу після надходження до суду відомостей щодо його виклику до суду в порядку, визначеному цим Кодексом.

Стаття 77. **Обов'язок осіб, які беруть участь у справі, повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) та про причини неявки в судове засідання**

1. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, зобов'язані повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) або місцезнаходження під час провадження справи. У разі відсутності заяви про зміну місця проживання або місцезнаходження судова повістка надсилається на останню відому судові адресу і вважається доставленою, навіть якщо особа за цією адресою більше не проживає або не знаходиться.

2. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, зобов'язані повідомляти суд про причини неявки у судове засідання. У разі неповідомлення суду про причини неявки вважається, що сторони та інші особи, які беруть участь у справі, не з'явилися в судове засідання без поважних причин.

Стаття 78. **Розшук відповідача**

1. Якщо місцеперебування відповідача в справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, невідоме, суд ухвалою оголошує його розшук. Розшук проводиться органами Національної поліції, а витрати на його проведення стягуються з відповідача в дохід держави за рішенням суду.

{Частина перша статті 78 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

Глава 8

СУДОВІ ВИТРАТИ

Стаття 79. Види судових витрат

1. Судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

2. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

{Частина друга статті 79 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

3. До витрат, пов'язаних з розглядом судової справи, належать:

{Пункт 1 частини третьої статті 79 виключено на підставі Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

2) витрати на правову допомогу; -

3) витрати сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду; -

4) витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз;

5) витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи;

6) витрати, пов'язані з публікацією в пресі оголошення про виклик відповідача.

{Частиною третьою статті 79 доповнено пунктом 6 згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 80. Ціна позову

1. Ціна позову визначається:

1) у позовах про стягнення грошових коштів - сумою, яка стягується;

2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування - вартістю майна;

3) у позовах про стягнення аліментів - сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців;

4) у позовах про строкові платежі і видачі - сукупністю всіх платежів або видач, але не більше ніж за три роки;

5) у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі - сукупністю платежів або видач за три роки;

6) у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач - сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік;

7) у позовах про припинення платежів або видач - сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік;

8) у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки;

9) у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить фізичним особам на праві приватної власності, - дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, - не нижче його балансової вартості;

10) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, - загальною сумою всіх вимог.

2. Якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд з наступним стягненням недоплаченого або з поверненням переплаченого судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом при вирішенні справи.

3. У разі збільшення розміру позовних вимог або пред'явлення нових вимог несплачену суму судового збору належить сплатити до звернення в суд з відповідною заявою. У разі зменшення розміру позовних вимог питання про повернення суми судового збору вирішується відповідно до закону.

{Частина третя статті 80 із змінами, внесеними згідно із Законом № 484-VIII від 22.05.2015}

{Статтю 81 виключено на підставі Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 82. Відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх оплати

1. Суд, враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на визначений строк, але не більше як до ухвалення судового рішення у справі.

{Частина перша статті 82 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

2. Якщо у встановлений судом строк судові витрати не будуть оплачені, заява відповідно до статті 207 залишається без розгляду, або витрати стягуються за судовим рішенням у справі, коли оплата судових витрат була відстрочена або розстрочена до ухвалення цього рішення.

3. З підстав, зазначених у частині першій цієї статті, суд може зменшити розмір належних до оплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, або звільнити від їх оплати.

4. У разі подання позовної заяви після подання заяви про забезпечення доказів або позову розмір судового збору зменшується на розмір судового збору, сплаченого за відповідну заяву про забезпечення доказів або позову.

{Статтю 83 виключено на підставі Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 84. Витрати на правову допомогу

1. Витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги.

2. Граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється законом.

3. Витрати фізичних осіб, пов'язані з оплатою правової допомоги при розгляді судом справ про оголошення померлою фізичної особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку, або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, несуть юридичні особи, на території яких мав місце нещасний випадок внаслідок таких надзвичайних ситуацій.

{Статтю 84 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 1568-VI від 25.06.2009}

Стаття 85. Витрати сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду

1. Витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту сторін та їх представників, а також найманням житла, несуть сторони.

2. Стороні, на користь якої ухвалено судові рішення, та її представникові сплачуються іншою стороною добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

3. Граничний розмір компенсації за судовим рішенням витрат сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 86. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз

1. Витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів, найманням ними житла, а також проведенням судових експертиз, несе сторона, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучення спеціаліста, перекладача та проведення судової експертизи.

2. Кошти на оплату судової експертизи вносяться стороною, яка заявила клопотання про проведення експертизи. Якщо клопотання про проведення експертизи заявлено обома сторонами, витрати на її оплату несуть обидві сторони порівну. У разі неоплати судової експертизи у встановлений судом строк суд скасовує ухвалу про призначення судової експертизи.

3. Добові (у разі переїзду до іншого населеного пункту), а також компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять свідкам, спеціалістам, перекладачам, експертам сплачуються стороною, не на користь якої ухвалено судові рішення. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати. У такому самому порядку компенсуються витрати на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача.

4. Якщо у справах окремого провадження виклик свідків, призначення експертизи, залучення спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у випадках звільнення від сплати судових витрат або зменшення їх розміру, відповідні витрати відшкодовуються за рахунок Державного бюджету України.

5. Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 87. Витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи

1. Витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, несе сторона, яка заявила клопотання про вчинення цих дій. Якщо клопотання про вчинення відповідних дій заявлено обома сторонами, витрати на них несуть обидві сторони порівну.

2. Граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 88. Розподіл судових витрат між сторонами

1. Стороні, на користь якої ухвалено рішення, суд присуджує з другої сторони понесені нею і документально підтверджені судові витрати. Якщо позов задоволено частково, судові витрати присуджуються позивачеві пропорційно до розміру задоволених позовних вимог, а відповідачеві - пропорційно до тієї частини позовних вимог, у задоволенні яких позивачеві відмовлено.

2. Якщо сторону, на користь якої ухвалено рішення, звільнено від оплати судових витрат, з другої сторони стягуються судові витрати на користь осіб, що їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог. Якщо обидві сторони звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

3. Якщо позивача, на користь якого ухвалено рішення, звільнено від сплати судового збору, він стягується з відповідача в дохід держави пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог.

4. У разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від оплати судових витрат, судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок держави.

5. Якщо суд апеляційної, касаційної інстанції чи Верховний Суд України, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, суд відповідно змінює розподіл судових витрат.

{Частина п'ята статті 88 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 89. Розподіл витрат у разі відмови від позову і укладення мирової угоди

1. У разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення всіх понесених ним у справі витрат з відповідача.

2. Якщо сторони під час укладення мирової угоди не передбачили порядку розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат.

3. В інших випадках закриття провадження у справі, а також у разі залишення заяви без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача.

Глава 9

ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ

Стаття 90. Підстави і порядок застосування заходів процесуального примусу

1. Заходами процесуального примусу є встановлені цим Кодексом процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства.

2. Заходи процесуального примусу застосовуються судом негайно після вчинення порушення шляхом постановлення ухвали.

Стаття 91. Види заходів процесуального примусу

1. Заходами процесуального примусу є:

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;

3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;

4) привід.

2. До однієї особи не може бути застосовано кілька заходів процесуального примусу за одне й те саме правопорушення.

Стаття 92. Попередження і видалення із залу судового засідання

1. До учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх в судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень головуючого застосовується попередження, а у разі повторного вчинення зазначених дій - видалення із залу судового засідання.

2. У разі повторного вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, перекладачем суд оголошує перерву і надає час для його заміни.

Стаття 93. Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом

1. У разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що вилучені судом, та неповідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів для дослідження судом.

2. В ухвалі про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом зазначаються: ім'я (найменування) особи, у якій знаходиться доказ, її місце проживання (перебування) або місцезнаходження, назва або опис письмового чи речового доказу, підстави проведення його тимчасового вилучення.

Стаття 94. Привід свідка

1. Належно викликаний свідок, який без поважних причин не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки, може бути підданий приводу через органи Національної поліції з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

{Частина перша статті 94 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

2. Про привід суд постановляє ухвалу, в якій зазначає ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу, місце проживання, роботи чи навчання, підстави застосування приводу, коли і куди ця особа повинна бути доставлена, кому доручається здійснення приводу.

3. Ухвала про привід у суд передається для виконання до органу Національної поліції за місцем провадження в справі або за місцем проживання, роботи чи навчання особи, яка підлягає приводу.

{Частина третя статті 94 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

4. Не підлягають приводу в суд особи, які не можуть бути допитані відповідно до статті 51 цього Кодексу, а також малолітні та неповнолітні особи, вагітні жінки, інваліди першої і другої груп, особи, які доглядають дітей віком до шести років або дітей-інвалідів.

5. Ухвала про привід оголошується свідку особою, яка її виконує.

6. У разі неможливості приводу особа, яка виконує ухвалу, через начальника органу Національної поліції негайно повертає її суду з письмовим поясненням причин невиконання.

{Частина шоста статті 94 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

Розділ II НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 95. Стягнення на підставі судового наказу

1. Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 96 цього Кодексу.

{Частина перша статті 95 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Із заявою про видачу судового наказу може звернутися особа, якій належить право вимоги, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

{Частина статті 95 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3. Судовий наказ підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень у порядку, встановленому законом.

Стаття 96. Вимоги, за якими може бути видано судовий наказ

1. Судовий наказ може бути видано, у разі якщо:

1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;

2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;

3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;

4) заявлено вимогу про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;

5) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

{Стаття 96 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 97. Підсудність

1. Заява про видачу судового наказу подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності, встановленими цим Кодексом.

Стаття 98. Форма і зміст заяви про видачу судового наказу

1. Заява про видачу судового наказу подається в суд у письмовій формі.

2. У заяві повинно бути зазначено: -

1) найменування суду, в який подається заява;

2) ім'я (найменування) заявника та боржника, а також ім'я (найменування) представника заявника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження;

3) вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються;

{Пункт 4 частини другої статті 98 виключено на підставі Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5) перелік документів, що додаються до заяви.

3. Заява підписується заявником або його представником і подається з її копіями та копіями доданих до неї документів відповідно до кількості боржників.

4. До заяви, яка подається представником заявника, повинно бути додано документ, що підтверджує його повноваження.

5. До заяви про видачу судового наказу додається документ, що підтверджує сплату судового збору.

{Статтю 98 доповнено новою частиною згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

6. До неналежно оформленої заяви застосовуються положення статті 121 цього Кодексу.

Стаття 99. Судовий збір за подання заяви про видачу судового наказу

1. За подання заяви про видачу судового наказу справляється судовий збір у розмірі, встановленому законом.

{Частина перша статті 99 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

2. У разі відмови в прийнятті заяви про видачу судового наказу або в разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. У разі пред'явлення стягувачем позову до боржника у порядку позовного провадження сума судового збору сплаченого за подання заяви про видачу судового наказу зараховується до суми судового збору, встановленої за позовну заяву.

{Стаття 99 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005; в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 100. Підстави для відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу чи її повернення

1. Суддя повертає заяву про видачу судового наказу, у разі якщо:

1) заявник у встановлений судом строк не усунув недоліки заяви про видачу судового наказу;

2) до моменту відкриття наказного провадження надійшло звернення заявника про повернення заяви про видачу судового наказу;

3) наявні обставини, зазначені у пунктах 2-4 частини третьої статті 121 цього Кодексу.

2. Про повернення заяви про видачу судового наказу суддя постановляє ухвалу.

3. Суддя відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу, у разі якщо:

1) заявлено вимогу, не передбачену статтею 96 цього Кодексу;

2) із заяви і поданих документів вбачається спір про право;

3) наявні обставини, зазначені у пунктах 2-5 частини другої статті 122 цього Кодексу.

4. Про відмову у прийнятті заяви суддя постановляє ухвалу.

5. У разі якщо в заяві про видачу судового наказу містяться вимоги, частина з яких не підлягає розгляду в порядку наказного провадження, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу лише в частині цих вимог. У разі якщо заявлені вимоги між собою взаємопов'язані і окремий їх розгляд неможливий, то суд відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу.

6. У разі якщо боржником у заяві про видачу судового наказу, щодо якої відсутні підстави для її повернення чи відмови у видачі судового наказу, вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, суддя не пізніше двох днів з дня надходження такої заяви звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання фізичної особи - боржника.

Інформація про місце проживання (перебування) фізичної особи - боржника має бути надана протягом трьох днів з моменту отримання відповідним органом реєстрації місця проживання (перебування) особи відповідного звернення суду.

У разі якщо за результатами розгляду отриманої судом інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи - боржника буде встановлено, що заява про видачу судового наказу не підсудна цьому суду, суд повертає стягувачу заяву про видачу судового наказу.

У разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи - боржника, суд відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу.

7. Питання про відкриття наказного провадження або відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу суддя вирішує не пізніше наступного дня з дня надходження заяви до суду, закінчення строку, встановленого для усунення недоліків заяви про видачу судового наказу та не пізніше наступного дня після отримання судом у порядку, передбаченому частиною шостою цієї статті, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи - боржника. Про відкриття наказного провадження суддя постановляє ухвалу.

{Стаття 100 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 101. Наслідки повернення заяви або відмови в її прийнятті

1. Повернення заяви у випадку, встановленому частиною першою статті 100 цього Кодексу, не є перешкодою для повторного звернення з такою самою заявою після усунення її недоліків.

{Частина перша статті 101 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Відмова у прийнятті заяви унеможлиблює повторне звернення з такою самою заявою. Заявник у цьому випадку має право звернутися з тими самими вимогами у позовному порядку.

Стаття 102. Порядок розгляду заяв про видачу судового наказу

1. У разі прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження, суд у триденний строк з моменту її постановлення видає судовий наказ по суті заявлених вимог.

{Частина перша статті 102 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень.

Стаття 103. Зміст судового наказу

1. У судовому наказі зазначаються:

- 1) дата видачі наказу;
- 2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;
- 3) ім'я (найменування) стягувача і боржника, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;
- 5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню, а також розрахунковий рахунок боржника (юридичної особи) в установі банку, з якого повинні бути стягнуті грошові кошти, якщо такий повідомлений заявником;
- 6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;
- 7) відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу.

2. Судовий наказ має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України "Про виконавче провадження" та обов'язково містити положення про дату видачі судового наказу стягувачу, дату набрання судовим наказом законної сили та строк пред'явлення судового наказу до виконання. Зазначені відомості вносяться до судового наказу у день його видачі стягувачу для пред'явлення до виконання.

3. Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою суду і видається стягувачу після набрання ним законної сили.

{Стаття 103 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 104. Надіслання боржникові копії судового наказу

1. Після видачі судового наказу суд не пізніше наступного дня надсилає його копію боржникові рекомендованим листом із повідомленням.

2. Одночасно з копією судового наказу боржникові надсилається копія заяви стягувача з копіями доданих до неї документів.

3. Копія судового наказу разом з додатками надсилаються фізичній особі - боржнику на адресу, зазначену в документах, передбачених частиною шостою статті 100 цього Кодексу, а боржнику - юридичній особі чи фізичній особі - підприємцю, - за адресою місцезнаходження (місця проживання), зазначеній в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.

4. Днем отримання боржником копії судового наказу є дата, зазначена у поштовому повідомленні про вручення. У разі якщо боржник відмовляється від отримання копії судового наказу або відсутній за вказаною адресою, днем отримання боржником копії судового наказу є день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову боржника отримати копію судового наказу чи відмітки про відсутність боржника за вказаною адресою.

{Стаття 104 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 105. Форма і зміст заяви про скасування судового наказу та строки її подання

1. Боржник має право протягом десяти днів з дня отримання копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування. Заява про скасування судового наказу може також бути подана органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

2. Заява про скасування судового наказу подається в суд у письмовій формі.

3. У заяві про скасування судового наказу має бути зазначено:

1) найменування суду, в який подається заява;

2) ім'я (найменування) стягувача та боржника, а також ім'я (найменування) представника боржника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження;

3) наказ, що оспорується;

4) посилання на обставини, які свідчать про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувача;

5) посилання на докази, якими боржник обґрунтовує свої заперечення проти вимог стягувача;

6) перелік документів, що додаються до заяви.

4. Заява підписується боржником або його представником і подається з її копією та копіями доданих до неї документів для надання стягувачеві.

5. До заяви, яка подається представником боржника, має бути додано документ, що підтверджує його повноваження.

6. До неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу застосовуються норми статті 121 цього Кодексу.

{Стаття 105 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з

розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 105¹. Розгляд заяви про скасування судового наказу

1. Заява про скасування судового наказу реєструється у день її надходження до суду в порядку, встановленому частиною третьою статті 11¹ цього Кодексу, та не пізніше наступного дня передається визначеному судді.

2. Заява боржника про скасування судового наказу, подана після закінчення строку, встановленого частиною першою статті 105 цього Кодексу, залишається без розгляду, якщо суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку для подання цієї заяви. У разі якщо суд прийшов до висновку про поновлення строку на подання заяви про скасування судового наказу, який набрав законної сили, то в ухвалі про прийняття такої заяви до розгляду суд має вирішити питання про зупинення виконання судового наказу.

3. Про залишення заяви про скасування судового наказу без розгляду чи про прийняття такої заяви до розгляду суд постановляє ухвалу.

4. Питання про прийняття заяви про скасування судового наказу до розгляду суд вирішує не пізніше наступного дня після її передачі визначеному судді.

5. Копія ухвали про прийняття заяви про скасування судового наказу до розгляду не пізніше наступного дня з дня її постановлення надсилається стягувачу та боржнику. Разом з копією ухвали стягувачу та боржнику надсилається повідомлення про час і місце розгляду заяви про скасування судового наказу, а стягувачу надсилається також копія такої заяви та доданих до неї документів.

6. Заява про скасування судового наказу розглядається судом протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про прийняття такої заяви до розгляду у відкритому судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце розгляду заяви про скасування судового наказу, не перешкоджає розгляду такої заяви.

7. Головуючий відкриває судові засідання і з'ясовує, хто із викликаних осіб з'явився, встановлює їх особу, перевіряє повноваження представників, після чого повідомляє зміст заяви про скасування судового наказу і з'ясовує думку осіб, які беруть участь у розгляді такої заяви.

8. За результатами розгляду заяви про скасування судового наказу суд має право:

- 1) залишити заяву про скасування судового наказу без задоволення;
- 2) скасувати судовий наказ та роз'яснити, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті у позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову;
- 3) змінити судовий наказ.

9. Про залишення заяви про скасування судового наказу без задоволення та про скасування судового наказу суд постановляє ухвалу, а в разі зміни судового наказу видає судовий наказ.

Змінений судовий наказ чи судовий наказ, щодо якого суд прийняв ухвалу про залишення заяви про його скасування без задоволення, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, встановленому цим Кодексом.

{Кодекс доповнено статтею 105¹ згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 106. Набрання судовим наказом законної сили та видача його стягувачеві

1. У разі ненадходження від боржника заяви про скасування судового наказу протягом трьох днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набирає законної сили і суд видає його стягувачеві для пред'явлення до виконання.

2. Якщо суд за результатами розгляду заяви про скасування судового наказу прийняв ухвалу про залишення такої заяви без задоволення або змінив судовий наказ, то судовий наказ чи змінений судовий наказ набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги судовий наказ чи змінений судовий наказ, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

{Стаття 106 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Розділ III ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 1 ПІДСУДНІСТЬ

Стаття 107. Суд першої інстанції

1. Усі справи, що підлягають вирішенню в порядку цивільного судочинства, розглядаються районними, районними у містах, міськими та міськрайонними судами.

Стаття 108. Підсудність справ, у яких однією із сторін є суд або суддя

1. Підсудність цивільних справ, у яких однією із сторін є суд або суддя цього суду, визначається ухвалою судді суду вищої інстанції без виклику сторін.

2. Підсудність справ, у яких однією із сторін є Верховний Суд України або суддя цього суду, визначається за загальними правилами підсудності.

Стаття 109. Підсудність справ за місцезнаходженням відповідача

1. Позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її перебування.

{Частина перша статті 109 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Позови до юридичних осіб пред'являються в суд за їхнім місцезнаходженням.

Стаття 110. Підсудність справ за вибором позивача

1. Позови про стягнення аліментів, про визнання батьківства відповідача, позови, що виникають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача.

2. Позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них.

3. Позови про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, завданої внаслідок скоєння злочину, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача, або за місцем завдання шкоди.

4. Позови, пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача.

{Частина четверта статті 110 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}

5. Позови про захист прав споживачів можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування споживача або за місцем заподіяння шкоди чи виконання договору.

6. Позови про відшкодування шкоди, завданої майну фізичних або юридичних осіб, можуть пред'являтися також за місцем завдання шкоди.

7. Позови, що виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням.

8. Позови, що виникають з договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів.

9. Позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи).

10. Позови до відповідача, який не має в Україні місця проживання чи перебування, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна або за останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні.

11. Позови про відшкодування збитків, завданих зіткненням суден, а також про стягнення сум винагороди за рятування на морі, можуть пред'являтися також за місцезнаходженням судна відповідача або порту реєстрації судна.

12. Позови до стягувача про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, або про повернення стягненого за виконавчим написом нотаріуса, можуть пред'являтися також за місцем його виконання.

13. Позови Міністерства юстиції України на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в інтересах і за довіреністю позивача, який не має в Україні зареєстрованого місця проживання чи перебування, можуть також пред'являтися за місцезнаходженням міністерства або його територіальних органів.

14. Позивач має право на вибір між кількома судами, яким згідно з цією статтею підсудна справа, за винятком виключної підсудності, встановленої статтею 114 цього Кодексу.

{Стаття 110 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2875-IV від 08.09.2005, № 3538-IV від 15.03.2006, № 1397-VI від 21.05.2009; в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 111. Підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами

{Назва статті 111 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

1. Підсудність справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами, за клопотанням позивача визначається ухвалою судді Верховного Суду України. У такому самому порядку визначається підсудність справи про розірвання шлюбу між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, які проживають за межами України.

{Текст статті 111 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

{Статтю 112 виключено на підставі Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 113. Підсудність кількох вимог, пов'язаних між собою

1. Позови до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача.

2. Зустрічний позов незалежно від його підсудності пред'являється в суді за місцем розгляду первісного позову.

Стаття 114. Виключна підсудність

1. Позови, що виникають з приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини.

2. Позови про зняття арешту з майна пред'являються за місцезнаходженням цього майна або основної його частини.

{Частина друга статті 114 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2677-VI від 04.11.2010}

3. Позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями, пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини.

4. Позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти, пред'являються за місцезнаходженням перевізника.

Справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно, або порту реєстрації судна.

{Частина четверту статті 114 доповнено абзацом згідно із Законом № 4190-VI від 20.12.2011}

Стаття 115. Наслідки порушення правил підсудності

1. Якщо суддя, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, встановить, що справа не підсудна цьому суду, заява повертається позивачеві для подання до належного суду, про що постановляється ухвала. Ухвала суду разом із заявою та всіма додатками до неї надсилаються позивачеві.

Стаття 116. Передача справи з одного суду до іншого

1. Суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо:

1) до початку розгляду справи по суті задоволено клопотання відповідача, зареєстроване місце проживання або перебування якого раніше не було відоме, про передачу справи за місцем його проживання (перебування);

{Пункт 1 частини першої статті 116 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2) після відкриття провадження у справі і до початку судового розгляду виявилось, що заяву було прийнято з порушенням правил підсудності;

3) після задоволення відводів (самовідводів) неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;

4) ліквідовано суд, який розглядав справу.

2. У випадках, встановлених пунктами 3 і 4 частини першої цієї статті, справа передається до суду, найбільш територіально наближеного до цього суду.

3. Передача справи з одного суду до іншого здійснюється на підставі ухвали суду після закінчення строку на її оскарження, а в разі подання скарги - після залишення її без задоволення.

4. Забороняється передавати до іншого суду справу, яка розглядається судом, за винятком випадків, встановлених цим Кодексом.

Стаття 117. Недопустимість спорів про підсудність

1. Спори між судами про підсудність не допускаються.

2. Справа, передана з одного суду до іншого в порядку, встановленому статтею 116 цього Кодексу, повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана.

Глава 2

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ. ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ

Стаття 118. Пред'явлення позову

1. Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється, з дотриманням порядку, встановленого частинами другою і третьою статті 11¹ цього Кодексу, та не пізніше наступного дня передається визначеному судді.

2. Позивач має право об'єднати в одній позовній заяві кілька вимог, пов'язаних між собою.

3. Позовна заява щодо вимог, визначених у частині першій статті 96 цього Кодексу, може бути подана тільки в разі відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасування його судом.

{Стаття 118 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 119. Форма і зміст позовної заяви

1. Позовна заява подається в письмовій формі.

2. Позовна заява повинна містити:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;

{Пункт 2 частини другої статті 119 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3) зміст позовних вимог;

4) ціну позову щодо вимог майнового характеру;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;

6) зазначення доказів, що підтверджують кожен обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;

7) перелік документів, що додаються до заяви.

3. Позовна заява підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання.

4. Позовна заява повинна відповідати іншим вимогам, встановленим законом.

5. До позовної заяви додається документ, що підтверджує сплату судового збору.

{Частина п'ята статті 119 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

6. До позовної заяви, що подається у випадках, визначених частиною третьою статті 118 цього Кодексу, мають бути додані копії ухвали про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу або ухвали про скасування судового наказу.

{Статтю 119 доповнено новою частиною згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

7. У разі пред'явлення позову особами, які діють на захист прав, свобод та інтересів іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення.

8. Якщо позовна заява подається представником позивача, до позовної заяви додається довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження.

9. Позовна заява, подана після забезпечення доказів або позову, повинна містити, крім зазначеного у частині другій цієї статті, відомості про забезпечення доказів або позову.

Стаття 120. Подання копії позовної заяви та доданих до неї документів

1. Позивач повинен додати до позовної заяви її копії та копії всіх документів, що додаються до неї, відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб.

2. Правила цієї статті щодо подання копій документів не поширюються на позови, що виникають з трудових правовідносин, а також про відшкодування шкоди, завданої внаслідок злочину чи каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду.

{Частина друга статті 120 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012}

Стаття 121. Залишення позовної заяви без руху, повернення заяви

1. Суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 119 і 120 цього Кодексу, або не сплачено судовий збір, постановляє ухвалу, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків, який не може перевищувати п'яти днів з дня отримання позивачем ухвали.

{Частина перша статті 121 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

2. Якщо позивач відповідно до ухвали суду у встановлений строк виконає вимоги, визначені статтями 119 і 120 цього Кодексу, сплатить суму судового збору позовна заява вважається поданою в день первісного її подання до суду. Інакше заява вважається неподаною і повертається позивачеві.

{Частина друга статті 121 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

3. Крім цього, заява повертається у випадках, коли:

1) позивач до відкриття провадження у справі подав заяву про повернення йому позову;

2) заяву подано недієздатною особою;

3) заяву від імені позивача подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;

4) справа не підсудна цьому суду;

5) подана заява про розірвання шлюбу під час вагітності дружини або до досягнення дитиною одного року без дотримання вимог, встановлених Сімейним кодексом України;

6) подана заява без дотримання порядку, визначеного частиною третьою статті 118 цього Кодексу.

{Частина третю статті 121 доповнено пунктом 6 згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4. Про повернення позовної заяви суддя постановляє ухвалу.

5. Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви.

Стаття 122. Відкриття провадження у справі

1. Суддя відкриває провадження у цивільній справі не інакше як на підставі заяви, поданої і оформленої в порядку, встановленому цим Кодексом.

2. Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо:

1) заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства;

2) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Відмова від позову не позбавляє другу сторону права пред'явити такий самий позов до особи, яка відмовилась від позову;

3) у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

4) є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим;

5) після смерті фізичної особи, а також у зв'язку з припиненням юридичної особи, які є однією із сторін у справі, спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

3. У разі якщо відповідачем у позовній заяві, поданій і оформленій у порядку, встановленому цим Кодексом, вказана фізична особа, що не є суб'єктом підприємницької діяльності, суд не пізніше двох днів з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи.

Інформація про місце проживання (перебування) фізичної особи має бути надана протягом трьох днів з моменту отримання відповідним органом реєстрації місця проживання та перебування особи відповідного звернення суду.

Якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд повертає позовну заяву на підставі пункту 4 частини третьої статті 121 цього Кодексу.

У разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення у пресі.

{Статтю 122 доповнено новою частиною згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4. Питання про відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті провадження у справі суддя вирішує не пізніше трьох днів з дня надходження заяви до суду або закінчення строку, встановленого для усунення недоліків, та не пізніше

наступного дня після отримання судом у порядку, передбаченому частиною третьою цієї статті, інформації про місце проживання (перебування) фізичної особи.

{Частина четверта статті 122 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5. Про відкриття провадження у справі чи відмову у відкритті провадження у справі суддя постановляє ухвалу. В ухвалі про відкриття провадження у справі зазначаються:

1) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;

2) ким і до кого пред'явлено позов;

3) зміст позовних вимог;

4) час і місце попереднього судового засідання, якщо суддя вирішив, що його проведення є необхідним, або час і місце судового розгляду справи, якщо суддя вирішив, що проведення попереднього судового засідання у справі не є необхідним;

{Пункт 4 частини п'ятої статті 122 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5) пропозиція відповідачу подати в зазначений строк письмові заперечення проти позову та посилання на докази, якими вони обґрунтовуються.

6. Ухвала про відмову у відкритті провадження у справі повинна бути невідкладно надіслана позивачеві разом із заявою та всіма доданими до неї документами.

7. Відмова у відкритті провадження у справі перешкоджає повторному зверненню до суду з таким самим позовом.

Стаття 123. Зустрічний позов

1. Відповідач має право пред'явити зустрічний позов до початку розгляду справи по суті.

{Частина перша статті 123 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

3. Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом.

Стаття 124. Форма і зміст зустрічної позовної заяви

1. Зустрічна позовна заява, яка подається з додержанням загальних правил пред'явлення позову, повинна відповідати вимогам статей 119 і 120 цього Кодексу.

2. До зустрічної позовної заяви, поданої з порушенням вимог, встановлених частиною першою цієї статті, застосовуються положення статті 121 цього Кодексу.

Стаття 125. Позов третьої особи із самостійними вимогами

1. Положення статей 123 і 124 цього Кодексу застосовуються до позовів третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, у якій відкрито провадження.

Стаття 126. Об'єднання і роз'єднання позовів

1. Суддя під час відкриття провадження у справі, підготовки справи до судового розгляду або суд під час її розгляду мають право постановити ухвалу про об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог за позовами одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача чи до різних відповідачів або за позовом різних позивачів до одного й того самого відповідача.

2. Залежно від обставин справи суддя чи суд мають право постановити ухвалу про роз'єднання кількох поєднаних в одному провадженні вимог у самостійні провадження, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи.

Глава 3

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Стаття 127. Надіслання копії ухвали про відкриття провадження у справі, копії позовної заяви та доданих до неї документів

1. Після відкриття провадження у справі суд невідкладно надсилає особам, які беруть участь у справі, копії ухвали про відкриття провадження у справі.

2. Одночасно з копією ухвали про відкриття провадження у справі відповідачу надсилається копія позовної заяви з копіями доданих до неї документів, а третій особі - копія позовної заяви.

Стаття 128. Заперечення відповідача проти позову

1. Після одержання копій ухвали про відкриття провадження у справі і позовної заяви відповідач має право подати суду письмове заперечення проти позову із зазначенням доказів, що підтверджують його заперечення.

{Частина перша статті 128 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Відповідач може заперечувати проти позову, посилаючись на незаконність вимог позивача, їх необґрунтованість, відсутність у позивача права на звернення до суду або наявність перешкод для відкриття провадження у справі.

3. Заперечення проти позову можуть стосуватися всіх заявлених вимог чи їх певної частини або обсягу.

Стаття 129. Строк проведення попереднього судового засідання

1. Попереднє судове засідання повинно бути призначено і проведено протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі.

{Частина перша статті 129 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію}

після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 130. Попереднє судове засідання

1. Попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи.

2. Попереднє судове засідання проводиться суддею за участю сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

3. Для врегулювання спору до судового розгляду суд з'ясовує: чи не відмовляється позивач від позову, чи визнає позов відповідач, чи не бажають сторони укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду.

4. Ухвалення у попередньому судовому засіданні судового рішення у разі відмови від позову, визнання позову, укладення мирової угоди проводиться в порядку, встановленому статтями 174 і 175 цього Кодексу.

5. Якщо між сторонами укладено договір про передачу спору на вирішення третейського суду, суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду.

6. Якщо спір не врегульовано у порядку, визначеному частиною третьою цієї статті, суд:

1) уточнює позовні вимоги або заперечення проти позову;

2) вирішує питання про склад осіб, які братимуть участь у справі;

3) визначає факти, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються кожною стороною, а які підлягають доказуванню;

4) з'ясовує, які докази подані чи подаються на попередньому судовому засіданні кожною стороною для обґрунтування своїх доводів чи заперечень щодо невизнаних обставин;

{Пункт 4 частини шостої статті 130 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про витребування доказів та виклик свідків, про проведення експертизи, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача, особи, яка надає правову допомогу, або про судові доручення щодо збирання доказів;

6) у невідкладних випадках проводить огляд на місці, огляд письмових і речових доказів;

7) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про вжиття заходів забезпечення позову;

8) вчиняє інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду;

9) визначає час і місце судового розгляду.

7. Попереднє судове засідання не є обов'язковим. Питання про необхідність його проведення вирішується суддею під час відкриття провадження у справі.

{Частина сьома статті 130 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду}

України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

8. За заявою однієї або обох сторін про неможливість явки до суду проведення попереднього судового засідання може бути відкладено, якщо причини неявки буде визнано судом поважними.

Відкладання попереднього засідання допускається один раз. Неявка на попереднє засідання належно повідомлених третіх осіб не перешкоджає його проведенню.

{Частина восьму статті 130 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

9. У разі неявки у попереднє судове засідання сторони без поважних причин або неповідомлення нею причин неявки з'ясування обставин у справі проводиться на підставі доказів, які було подано до або під час попереднього судового засідання. У подальшому прийняття інших доказів залежить від поважності причин, через які вони були подані несвоєчасно.

{Частина дев'ята статті 130 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

10. Про процесуальні дії, які необхідно вчинити до судового розгляду, суд постановляє ухвалу.

11. Попереднє судове засідання проводиться з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом для судового розгляду, з винятками, встановленими цією главою.

Стаття 131. Подання доказів

1. Сторони зобов'язані подати свої докази суду до або під час попереднього судового засідання у справі, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, - до початку розгляду справи по суті.

{Положення частини першої статті 131 щодо строків подання сторонами спору доказів у справі визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

2. Докази, подані з порушенням вимог, встановлених частиною першою цієї статті, не приймаються, якщо сторона не доведе, що докази подано несвоєчасно з поважних причин.

3. Сторони до або під час попереднього судового засідання у справі, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, - до початку розгляду справи по суті, зобов'язані повідомити суд про всі відомі їм рішення судів, що стосуються предмету спору, а також про всі відомі їм незавершені судові провадження, що стосуються предмету спору.

{Стаття 131 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 132. Судові доручення щодо збирання доказів

1. Суд, який розглядає справу, в разі необхідності збирання доказів за межами його територіальної підсудності доручає відповідному суду провести певні процесуальні дії.

2. В ухвалі про судове доручення коротко викладається суть справи, що розглядається, зазначаються особи, які беруть у ній участь, обставини, що підлягають з'ясуванню, докази, які повинен зібрати суд, що виконує доручення, перелік питань, поставлених особам, які беруть участь у справі, та судом свідку. Ця ухвала обов'язкова для суду, якому вона адресована.

3. Судове доручення виконується у судовому засіданні за правилами, встановленими цим Кодексом. Суд повідомляє осіб, які беруть участь у справі, про час і місце засідання. Їхня присутність не є обов'язковою.

4. Протоколи і всі зібрані при виконанні доручення матеріали негайно пересилаються до суду, який розглядає справу.

5. Якщо свідки, які дали показання суду, що виконував доручення, прибудуть у суд, який розглядає справу, вони дають показання у загальному порядку.

Стаття 133. Забезпечення доказів

1. Особи, які беруть участь у справі і вважають, що подання потрібних доказів є неможливим або у них є складнощі в поданні цих доказів, мають право заявити клопотання про забезпечення цих доказів. До клопотання про забезпечення доказів додається документ про сплату судового збору.

{Частина перша статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

2. Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів.

3. За заявою заінтересованої особи суд може забезпечити докази до пред'явлення нею позову.

4. У разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом трьох днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів. У разі неподання позовної заяви у зазначений строк особа, яка подала заяву про забезпечення доказів, зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, заподіяні у зв'язку із забезпеченням доказів.

{Частина четверта статті 133 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 134. Заява про забезпечення доказів

1. У заяві про забезпечення доказів повинні бути зазначені: докази, які необхідно забезпечити; обставини, що можуть бути підтверджені цими доказами; обставини, які свідчать про те, що подання потрібних доказів може стати неможливим або ускладненим, а також справа, для якої потрібні ці докази або з якою метою потрібно їх забезпечити.

2. До заяви про забезпечення доказів, яка не відповідає вимогам цієї статті, застосовуються наслідки, встановлені статтею 121 цього Кодексу.

Стаття 135. Розгляд заяви про забезпечення доказів

1. Заява про забезпечення доказів розглядається судом, який розглядає справу, а якщо позов ще не пред'явлено, - місцевим загальним судом, у межах територіальної підсудності якого можуть бути вчинені процесуальні дії щодо забезпечення доказів.

2. Заява про забезпечення доказів розглядається протягом п'яти днів з дня її надходження з повідомленням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Присутність цих осіб не є обов'язковою.

3. У разі обґрунтованої вимоги заявника, а також якщо не можна встановити, до кого може бути згодом пред'явлено позов, заява про забезпечення доказів розглядається судом невідкладно лише за участю заявника.

4. Питання про забезпечення доказів вирішується ухвалою. Оскарження ухвали про забезпечення доказів не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає розгляду справи.

5. Якщо після вчинення процесуальних дій щодо забезпечення доказів позовну заяву подано до іншого суду, протоколи та інші матеріали щодо забезпечення доказів надсилаються до суду, який розглядає справу.

Стаття 136. Заява про виклик свідка

1. У заяві про виклик свідка зазначаються його ім'я, місце проживання (перебування) або місце роботи, обставини, які він може підтвердити.

2. Заява про виклик свідка має бути подана до або під час попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, - до початку розгляду справи по суті.

{Статтю 136 доповнено частиною другою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 137. Витребування доказів

1. У випадках, коли щодо отримання доказів у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, є складнощі, суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати такі докази. Клопотання про витребування доказів має бути подано до або під час попереднього судового засідання, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, - до початку розгляду справи по суті із долученням відомостей про неможливість отримання таких доказів особисто стороною або іншою особою, яка бере участь у справі.

{Частина перша статті 137 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. У заяві про витребування доказів має бути зазначено, який доказ вимагається, підстави, за яких особа вважає, що доказ знаходиться в іншій особі, обставини, які може підтвердити цей доказ.

3. Докази, які вимагає суд, направляються до суду безпосередньо. Суд може також уповноважити заінтересовану особу, яка бере участь у справі, одержати доказ для представлення його суду.

4. Особи, які не мають можливості подати доказ, який вимагає суд, взагалі або у встановлені судом строки, зобов'язані повідомити про це суд із зазначенням причин протягом п'яти днів з дня отримання ухвали.

5. За неповідомлення суду про неможливість подати докази, а також за неподання доказів, у тому числі і з причин, визнаних судом неповажними, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом.

6. Притягнення винних осіб до відповідальності не звільняє їх від обов'язку подати суду докази.

7. За клопотанням сторони суд інформує в судовому засіданні про виконання його вимог щодо витребування доказів.

Стаття 138. Повернення оригіналів письмових доказів

1. Оригінали письмових доказів до набрання судовим рішенням законної сили повертаються судом за клопотанням осіб, які їх подали, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи. У справі залишається засвідчена суддею копія письмового доказу.

Стаття 139. Зберігання речових доказів

1. Речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються у справі або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду.

2. Речові докази, що не можуть бути доставлені до суду, зберігаються за їх місцезнаходженням за ухвалою суду; вони повинні бути докладно описані та опечатані, а в разі необхідності - сфотографовані.

3. Суд вживає заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані.

Стаття 140. Огляд доказів за їх місцезнаходженням

1. Речові та письмові докази, які не можна доставити в суд, оглядаються за їх місцезнаходженням.

2. Про час і місце огляду доказів за їх місцезнаходженням повідомляються особи, які беруть участь у справі. Неявка цих осіб не є перешкодою для проведення огляду.

3. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням особи, яка бере участь у справі, для участі в огляді доказів за їх місцезнаходженням можуть бути залучені свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, а також здійснено фотографування, звуко- і відеозапис.

4. Про огляд доказів за їх місцезнаходженням складається протокол, що підписується всіма особами, які беруть участь в огляді. До протоколу додаються разом з описом усі складені або звірені під час огляду на місці плани, креслення, копії документів, а також зроблені під час огляду фотознімки письмових і речових доказів, відеозаписи тощо.

5. Особи, які беруть участь в огляді доказів за їх місцезнаходженням, мають право робити свої зауваження щодо протоколу огляду.

Стаття 141. Огляд речових доказів, що швидко псуються

1. Продукти та інші речові докази, що швидко псуються, негайно оглядаються судом з повідомленням про призначений огляд осіб, які беруть участь у справі. Неявка цих осіб не перешкоджає огляду речових доказів.

2. У разі необхідності, в тому числі за клопотанням особи, яка бере участь у справі, для участі в огляді продуктів та інших речових доказів, що швидко псуються, може бути залучено свідків, перекладачів, експертів, спеціалістів, а також здійснено фотографування і відеозапис.

3. Огляд продуктів та інших речових доказів, що швидко псуються, за їх місцезнаходженням здійснюється у порядку, встановленому статтею 140 цього Кодексу.

4. Після огляду ці речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані.

Стаття 142. Повернення речових доказів

1. Речові докази після огляду та дослідження їх судом повертаються особам, від яких вони були одержані, якщо останні заявили про це клопотання і якщо його задоволення можливе без шкоди для розгляду справи.

2. Речові докази, що є об'єктами, які вилучені з цивільного обороту або обмежено оборотоздатні, передаються відповідним підприємствам, установам або організаціям. За клопотанням державних експертних установ такі речові докази можуть бути передані їм для використання в експертній та науковій роботі у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

3. Речові докази повертаються особам, від яких вони були одержані, або передаються особам, за якими суд визнав право на ці речі після набрання рішенням суду законної сили.

Стаття 143. Порядок призначення експертизи

1. Для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі.

2. Якщо сторони домовилися про залучення експертами певних осіб, суд повинен призначити їх відповідно до цієї домовленості.

3. Особи, які беруть участь у справі, мають право подати суду питання, на які потрібна відповідь експерта. Кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза, визначається судом. При цьому суд має мотивувати відхилення питань осіб, які беруть участь у справі.

4. Особи, які беруть участь у справі, мають право просити суд провести експертизу у відповідній судово-експертній установі, доручити її конкретному експерту, заявляти відвід експерту, давати пояснення експерту, знайомитися з висновком експерта, просити суд призначити повторну, додаткову, комісійну або комплексну експертизу.

5. Якщо проведення експертизи доручено спеціалізованій експертній установі, її керівник має право доручити проведення експертизи одному або кільком експертам, створювати комісії з експертів керованої ним установи, якщо судом не визначено конкретних експертів, у разі потреби замінювати виконавців експертизи, заявити клопотання щодо організації проведення досліджень поза межами експертної установи.

Стаття 144. Ухвала суду про призначення експертизи

1. Експертиза призначається ухвалою суду, де зазначаються: підстави та строк для проведення експертизи; з яких питань потрібні висновки експертів, ім'я експерта або найменування експертної установи, експертам якої доручається проведення експертизи; об'єкти, які мають бути досліджені; перелік матеріалів, що передаються для дослідження, а також попередження про відповідальність експерта за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

2. Якщо експертизу призначено експертам кількох установ, в ухвалі про її призначення зазначається найменування провідної установи, на яку покладається проведення експертизи. Якщо проведення експертизи доручається експертній установі та особі, яка не є працівником цієї установи, провідною визнається експертна установа. Ухвала про призначення експертизи направляється в кожену установу - виконавцям, а також особі, яка не є працівником експертної установи. Об'єкти дослідження та матеріали справи направляються провідній установі.

3. При визначенні об'єктів та матеріалів, що підлягають направленню на експертизу, суд у необхідних випадках вирішує питання щодо відібрання відповідних зразків.

4. Якщо цього вимагають особливі обставини справи, суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, проінструктувати його про доручене завдання і за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо сформульованих питань. Про вчинення цих дій повідомляються особи, які беруть участь у справі і які мають право брати участь у їх вчиненні.

Стаття 145. Обов'язкове призначення експертизи

1. Призначення експертизи є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. Призначення експертизи є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити:

- 1) характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- 2) психічний стан особи;
- 3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Стаття 146. Наслідки ухилення від участі в експертизі

1. У разі ухилення особи, яка бере участь у справі, від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні.

2. У разі ухилення відповідача від проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи у справах про визнання батьківства, материнства суд має право постановити ухвалу про примусовий привід на проведення такої експертизи.

Стаття 147. Проведення експертизи та висновок експерта

1. Експертиза проводиться в суді або поза судом, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду.

2. Експерт дає у письмовій формі свій мотивований висновок, який приєднується до справи. Суд має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи запропонувати експерту дати усне пояснення свого висновку. Усне пояснення заноситься до журналу судового засідання.

3. У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав, докладний опис проведених досліджень, зроблені в результаті їх висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені судом питання.

4. У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

5. Якщо експерт під час проведення експертизи встановить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не були поставлені питання, він має право свої міркування про ці обставини включити до свого висновку.

6. Висновок експерта для суду не є обов'язковим і оцінюється судом за правилами, встановленими статтею 212 цього Кодексу.

7. Незгода суду з висновком експерта повинна бути мотивована в рішенні або ухвалі.

Стаття 148. Комісійна експертиза

1. Комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку знань.

2. Якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Стаття 149. Комплексна експертиза

1. Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

2. У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожен експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність.

3. Загальний висновок роблять експерти, компетентні в оцінці отриманих результатів і формулюванні єдиного висновку. У разі виникнення розбіжностей між експертами висновки оформлюються відповідно до частини другої статті 148 цього Кодексу.

Стаття 150. Додаткова і повторна експертиза

1. Якщо висновок експерта буде визнано неповним або неясним, судом може бути призначена додаткова експертиза, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

2. Якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, судом може бути призначена повторна експертиза, яка доручається іншому експертові (експертам).

Стаття 151. Підстави для забезпечення позову

1. Суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, може вжити, передбачені цим Кодексом, заходи забезпечення позову.

{Частина перша статті 151 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1720-VI від 17.11.2009}

2. У заяві про забезпечення позову повинно бути зазначено:

- 1) причини, у зв'язку з якими потрібно забезпечити позов;
- 2) вид забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності;
- 3) інші відомості, потрібні для забезпечення позову.

3. Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття заходів забезпечення може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду.

4. За заявою заінтересованої особи суд може забезпечити позов до подання позовної заяви з метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності. До заяви про забезпечення позову додаються документи та інші докази, які підтверджують, що саме ця особа є суб'єктом відповідного права інтелектуальної власності і що її права можуть бути порушені у разі невжиття заходів забезпечення позову. До заяви додаються також її копії відповідно до кількості осіб, щодо яких просять вжити заходи забезпечення позову, та документ, що підтверджує сплату судового збору за подання заяви про забезпечення позову.

{Частина четверта статті 151 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

5. У разі подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви заявник повинен подати відповідну позовну заяву протягом трьох днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову.

{Частина п'ята статті 151 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

{Положення частини п'ятої статті 151 щодо скорочення процесуальних строків звернення громадян до суду визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

Стаття 152. Види забезпечення позову

1. Позов забезпечується:

1) накладенням арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб;

2) заборобою вчиняти певні дії;

3) встановленням обов'язку вчинити певні дії;

4) заборобою іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;

5) зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту;

{Пункт 5 частини першої статті 152 в редакції Закону № 1720-VI від 17.11.2009; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2677-VI від 04.11.2010}

6) зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;

7) передачею речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам.

2. У разі необхідності судом можуть бути застосовані інші види забезпечення позову. Суд може застосувати кілька видів забезпечення позову.

3. Види забезпечення позову мають бути співмірними із заявленими позивачем вимогами.

4. Не допускається забезпечення позову шляхом накладення арешту на заробітну плату, пенсію та стипендію, допомогу по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, яка виплачується у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), вагітністю та пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на допомогу, яка виплачується касами взаємодопомоги, благодійними організаціями, а також на вихідну допомогу, допомогу по безробіттю, на майно або грошові кошти неплатоспроможного банку, а також на майно або грошові кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Ця вимога не поширюється на позови про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, про відшкодування збитків, завданих злочином.

{Частина четверта статті 152 із змінами, внесеними згідно із Законом № 629-VIII від 16.07.2015}

5. Не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються.

6. Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення тимчасової адміністрації або ліквідації банку, заборони або встановлення обов'язку вчиняти певні дії Фонду

гарантування вкладів фізичних осіб при здійсненні тимчасової адміністрації чи ліквідації банку.

{Частина шоста статті 152 в редакції Закону № 4452-VI від 23.02.2012}

7. Не допускається забезпечення позову шляхом зупинення рішень, актів Національного банку України, а також встановлення для Національного банку України заборони або обов'язку вчиняти певні дії.

{Статтю 152 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 541-VIII від 18.06.2015}

8. Не допускається накладення арешту на майно, на яке накладено арешт відповідно до Кримінального процесуального кодексу України.

{Статтю 152 доповнено новою частиною згідно із Законом № 772-VIII від 10.11.2015}

9. Не допускається забезпечення позову шляхом заборони відповідачу вчиняти певні дії за позовами власників або кредиторів неплатоспроможного банку до такого банку або Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

{Статтю 152 доповнено частиною згідно із Законом № 629-VIII від 16.07.2015}

10. Майно або грошові суми клієнта неплатоспроможного банку, на яке судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, може бути передано приймаючому або перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт. При цьому передане майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до ухвали суду про накладення арешту.

{Статтю 152 доповнено частиною згідно із Законом № 629-VIII від 16.07.2015}

Стаття 153. Розгляд заяви про забезпечення позову, виконання ухвали про забезпечення позову

1. Заява про забезпечення позову розглядається судом, у провадженні якого перебуває справа, в день її надходження без повідомлення відповідача та інших осіб, які беруть участь у справі.

2. Заява про забезпечення позову, подана до подання позовної заяви, розглядається судом не пізніше двох днів з дня її подання. У разі обґрунтованої вимоги заявника заява про забезпечення позову, подана до подання позовної заяви, розглядається лише за його участю без повідомлення особи, щодо якої просять вжити заходи забезпечення позову.

3. Суд, розглядаючи заяву про забезпечення позову, подану до подання позовної заяви, може вимагати від заявника подати додаткові документи та інші докази, що підтверджують необхідність забезпечення позову.

4. Суд, допускаючи забезпечення позову, може вимагати від позивача забезпечити його вимогу заставою, достатньою для того, щоб запобігти зловживанню забезпеченням позову, яка вноситься на депозитний рахунок суду. Розмір застави визначається судом з урахуванням обставин справи, але не повинен бути більшим за розмір ціни позову.

5. Про вжиття заходів забезпечення позову суд постановляє ухвалу, в якій зазначає вид забезпечення позову і підстави його обрання, порядок виконання, розмір застави, якщо така призначена. Копія ухвали надсилається заявнику та заінтересованим особам негайно після її постановлення.

6. Залежно від обставин справи суд може забезпечити позов повністю або частково.

7. У разі постановлення ухвали без повідомлення особи, щодо якої просять вжити заходи забезпечення позову, копія ухвали надсилається особі, щодо якої вжито заходи забезпечення позову, негайно після її виконання.

8. Суд, встановивши, що заяву про забезпечення позову подано без додержання вимог статті 151 цього Кодексу, повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу.

9. Ухвала про забезпечення позову виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень. У разі забезпечення вимог заявника заставою ухвала про забезпечення позову звертається до виконання негайно після внесення предмета застави в повному розмірі.

10. Оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи.

11. Оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного виду забезпечення іншим зупиняє виконання цієї ухвали.

12. Особи, винні в порушенні заходів забезпечення позову, несуть відповідальність, встановлену законом.

Стаття 154. Заміна виду забезпечення позову або скасування заходів забезпечення позову

1. Суд може за заявою однієї із сторін і зважаючи на пояснення другої сторони допустити заміну одного способу забезпечення позову іншим. Заява про заміну способу забезпечення позову розглядається судом у строки, встановлені частиною другою статті 153 цього Кодексу. На заміну способу забезпечення позову за заявою відповідача потрібна згода позивача, за винятком випадку, визначеного частиною другою цієї статті.

2. У разі забезпечення позову про стягнення грошових коштів відповідач може з дозволу суду замість допущеного виду забезпечення внести на депозитний рахунок суду суму, зазначену в позовній заяві.

3. Заходи забезпечення позову можуть бути скасовані судом, який розглядає справу.

4. Особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову без її повідомлення, протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали може подати до суду заяву про їх скасування, яка розглядається судом протягом двох днів.

{Частина четверта статті 154 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5. Питання про скасування заходів забезпечення позову вирішується в судовому засіданні з повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Неявка цих осіб не перешкоджає розгляду питання про скасування заходів забезпечення позову.

6. Якщо у задоволенні позову було відмовлено, провадження у справі закрито або заяву залишено без розгляду, вжиті заходи забезпечення позову застосовуються до набрання судовим рішенням законної сили. Проте суд може одночасно з ухваленням судового рішення або після цього постановити ухвалу про скасування заходів забезпечення позову.

7. Заходи забезпечення позову, вжиті судом до подання позовної заяви, скасовуються судом також у разі:

1) неподання заявником відповідної позовної заяви згідно з вимогами частини п'ятої статті 151 цього Кодексу;

- 2) повернення позовної заяви;
- 3) відмови у відкритті провадження у справі.

Стаття 155. Відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, та повернення предмета застави

1. У разі скасування заходів забезпечення позову, набрання законної сили рішенням про відмову у задоволенні позову чи ухвалою про закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову.

2. У разі внесення позивачем предмета застави відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, в першу чергу здійснюється за рахунок предмета застави.

3. Предмет застави повертається позивачеві, якщо позов про відшкодування збитків не подано протягом двох місяців після настання обставин, визначених частиною першою цієї статті. Також предмет застави повертається позивачеві, якщо набрало законної сили рішення суду про задоволення позову або якщо сторони уклали мирову угоду.

Стаття 156. Призначення справи до розгляду

1. Після закінчення підготовки справи до судового розгляду суддя постановляє ухвалу, в якій зазначає, які підготовчі дії ним проведені, і встановлює дату розгляду справи.

2. Справа має бути призначена до розгляду не пізніше семи днів після закінчення дій підготовки до судового розгляду.

{Частина друга статті 156 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Глава 4 **СУДОВИЙ РОЗГЛЯД**

Стаття 157. Строки розгляду справ

1. Суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів - одного місяця.

2. У виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду справи, суд ухвалою може подовжити розгляд справи, але не більш як на п'ятнадцять днів.

{Частина друга статті 157 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 158. Розгляд судом справи у судовому засіданні

1. Розгляд судом цивільної справи відбувається в судовому засіданні з обов'язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі.

2. Особа, яка бере участь у справі, має право заявити клопотання про розгляд справи за її відсутності.

3. Судове засідання проводиться в спеціально обладнаному для цього приміщенні суду - залі засідань.

Стаття 158¹. Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції

1. Суд за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи іншого учасника цивільного процесу може постановити ухвалу про їх участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

2. У клопотанні про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в обов'язковому порядку зазначається суд, в якому необхідно забезпечити її проведення. Таке клопотання може бути подано не пізніше як за сім днів до дня проведення судового засідання, в якому відбудуватиметься така участь.

3. Питання про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції вирішується судом за наявності відповідного клопотання або за власною ініціативою не пізніше як за п'ять днів до дня проведення такого судового засідання. Ухвала суду, прийнята за наслідками вирішення цього питання, оскарженню не підлягає.

4. Ухвала про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції має містити:

- 1) найменування суду, якому доручається забезпечити проведення відеоконференції;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, та її процесуальний статус;
- 3) дату і час проведення судового засідання.

5. Копія ухвали про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції негайно надсилається до суду, який зобов'язаний організувати її виконання, та особі, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. З метою забезпечення своєчасного проведення відеоконференції копія ухвали також може бути надіслана за допомогою кур'єра, факсу або електронної пошти.

6. Використовувані в судовому засіданні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом.

7. Хід і результати процесуальних дій, проведених в режимі відеоконференції, фіксуються судом, який розглядає цивільну справу, за допомогою технічних засобів відеозапису. Носій відеозапису відеоконференції є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи.

8. У разі виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, за наявності ухвали суду про таку участь, суд відкладає розгляд справи, крім випадків, коли відповідно до цього Кодексу судове засідання може відбутися без участі такої особи.

9. У разі якщо особа, яка подала клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, з'явилася до зали судового засідання, така особа бере участь у судовому засіданні в загальному порядку.

10. Участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції згідно з правилами цієї статті може відбуватися під час розгляду справ у судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій та перегляду справ Верховним Судом України.

{Розділ III Кодексу доповнено статтею 158¹ згідно із Законом № 5041-VI від 04.07.2012}

Стаття 159. Безпосередність судового розгляду. Перерви в судовому засіданні

1. Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі.
2. справа розглядається одним і тим самим складом суду. У разі заміни одного із суддів під час судового розгляду справа розглядається спочатку.
3. У судовому засіданні можуть бути оголошені перерви, тривалість яких визначається відповідно до обставин розгляду справи, що їх викликали.

Стаття 160. Головуючий у судовому засіданні

1. Під час одноособового розгляду справи в суді першої інстанції головуючим є суддя, який розглядає справу.
2. Головуючий керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи.
3. У разі виникнення заперечень у будь-кого з осіб, які беруть участь у справі, а також свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів щодо дій головуючого ці заперечення заносяться до журналу судового засідання і про їх прийняття чи відхилення суд постановляє ухвалу.
4. Головуючий вживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку.
5. Головуючий розглядає скарги на дії чи бездіяльність судового розпорядника стосовно виконання покладених на нього обов'язків, про що постановляє ухвалу.

Стаття 161. Звертання до суду у судовому засіданні

1. Особи, які беруть участь у справі, свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти звертаються до суду словами "Ваша честь".

Стаття 162. Обов'язки осіб, присутніх у залі судового засідання

1. Особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд. Рішення суду особи, присутні в залі, заслуховують стоячи. Особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі дають пояснення, показання, висновки, консультації тощо стоячи.
2. Відступ від вимог, встановлених частиною першою цієї статті, допускається з дозволу головуючого.
3. Учасники цивільного процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених в суді правил. За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого у судовому засіданні із розгляду цивільної справи оголошується перерва.

{Частина третя статті 162 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року; із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014

- втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

4. Особи, які беруть участь у справі, передають документи та інші матеріали головному через судового розпорядника.

Стаття 163. Відкриття судового засідання

1. У призначений для розгляду справи час головуючий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа розглядатиметься.

2. Секретар судового засідання доповідає судові, хто з викликаних у справі осіб з'явився в судове засідання, чи вручено судові повістки та повідомлення тим, хто не з'явився, та повідомляє причини їх неявки, якщо вони відомі.

3. Суд встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

Стаття 164. Роз'яснення перекладачеві його прав та обов'язків. Присяга перекладача

1. Головуючий роз'яснює перекладачеві його права та обов'язки, встановлені цим Кодексом, і попереджає перекладача під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

2. Головуючий приводить перекладача до присяги: "Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки перекладача, використовуючи всі свої професійні можливості".

3. Текст присяги підписується перекладачем. Підписаний перекладачем текст присяги та розписка приєднуються до справи.

Стаття 165. Видалення свідків із зали судового засідання

1. Свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення.

2. Судовий розпорядник вживає заходів щодо того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав.

Стаття 166. Оголошення складу суду і роз'яснення права відводу

1. Головуючий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право заявляти відводи.

2. Підстави для відводу, порядок розгляду заяви про відвід та наслідки її задоволення визначаються главою 3 розділу I цього Кодексу.

Стаття 167. Роз'яснення особам, які беруть участь у справі, їх прав та обов'язків

1. Головуючий роз'яснює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, про що зазначається в журналі судового засідання.

Стаття 168. Розгляд судом заяв і клопотань осіб, які беруть участь у справі

1. Заяви і клопотання осіб, які беруть участь у справі, розглядаються судом після того, як буде заслухана думка решти присутніх у судовому засіданні осіб, які беруть участь у справі, про що постановляється ухвала. Ухвала суду про відмову в задоволенні клопотання не перешкоджає повторному його заявленню з інших підстав.

{Частина перша статті 168 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію

після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 169. Наслідки неявки в судове засідання особи, яка бере участь у справі

1. Суд відкладає розгляд справи в межах строків, встановлених статтею 157 цього Кодексу, у разі:

1) неявки в судове засідання однієї із сторін або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, про яких нема відомостей, що їм вручені судові повістки;

2) першої неявки в судове засідання сторони або будь-кого з інших осіб, які беруть участь у справі, оповіщених у встановленому порядку про час і місце судового розгляду, якщо вони повідомили про причини неявки, які судом визнано поважними;

{Пункт 2 частини першої статті 169 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3) першої неявки без поважних причин належним чином повідомленого позивача в судове засідання або неповідомлення ним про причини неявки, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності;

4) якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли в справі беруть участь їх представники.

2. Неявка представника в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки не є перешкодою для розгляду справи. За клопотанням сторони та з урахуванням обставин справи суд може відкласти її розгляд.

3. У разі повторної неявки в судове засідання позивача, повідомленого належним чином, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, суд залишає позовну заяву без розгляду.

{Частина третя статті 169 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4. У разі повторної неявки в судове засідання відповідача, повідомленого належним чином, суд вирішує справу на підставі наявних у ній даних чи доказів (постановляє заочне рішення).

{Частина четверта статті 169 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

5. Наслідки, визначені частинами другою - четвертою цієї статті, настають і в разі, якщо сторона залишить залу судового засідання.

Стаття 170. Наслідки неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача

1. У разі неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача суд заслуховує думку осіб, які беруть участь у справі, про можливість розгляду справи за

відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися, та постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи на певний строк. Одночасно суд вирішує питання про відповідальність свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися.

Стаття 171. Роз'яснення прав та обов'язків експерта. Присяга експерта

1. Головуючий роз'яснює експертові його права та обов'язки, встановлені цим Кодексом, і попереджає експерта під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

2. Головуючий приводить експерта до присяги: "Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості".

3. Текст присяги підписується експертом. Дія присяги поширюється і на ті випадки, коли висновок був складений до її проголошення. Підписаний експертом текст присяги та розписка приєднуються до справи.

4. Якщо експертиза призначається під час судового розгляду, права, обов'язки експертів і їх відповідальність роз'яснюються головуючим відразу після залучення їх до участі в цивільному процесі.

5. Експертам, які працюють у державних експертних установах, роз'яснення прав і обов'язків експерта та приведення його до присяги здійснюються керівником експертної установи під час призначення особи на посаду та присвоєння кваліфікації судового експерта. Підписаний текст присяги та розписка про ознайомлення з правами і обов'язками експерта та про кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, за завідомо неправдивий висновок приєднуються до особової справи. Засвідчені печаткою експертної установи копії цих документів подаються на вимогу суду.

Стаття 172. Роз'яснення спеціалістові його прав та обов'язків

1. Головуючий роз'яснює спеціалістові його права та обов'язки, встановлені цим Кодексом.

Стаття 173. Початок розгляду справи по суті

1. Розгляд справи по суті розпочинається доповіддю головуючого про зміст заявлених вимог та про визнання сторонами певних обставин під час попереднього судового засідання, після чого з'ясовується, чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає відповідач вимоги позивача та чи не бажають сторони укласти мирову угоду або звернутися для вирішення спору до третейського суду.

2. У разі розгляду справи за відсутності відповідача головуючий доповідає про позицію останнього щодо заявлених вимог, викладену в письмових поясненнях. При частковому визнанні позову відповідачем головуючий з'ясовує, у якій саме частині позов визнається.

{Частина друга статті 173 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 174. Відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем

1. Позивач може відмовитися від позову, а відповідач - визнати позов протягом усього часу судового розгляду, зробивши усну заяву. Якщо відмову позивача від позову, визнання

позову відповідачем викладено в адресованих суду письмових заявах, ці заяви приєднуються до справи.

2. До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову або визнанням позову відповідачем суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій, перевіряє, чи не обмежений представник сторони, який висловив намір вчинити ці дії, у повноваженнях на їх вчинення.

3. У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі.

4. У разі визнання відповідачем позову суд за наявності для того законних підстав ухвалює рішення про задоволення позову. Якщо визнання відповідачем позову суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті визнання відповідачем позову і продовжує судовий розгляд.

5. Суд не приймає відмову позивача від позову, визнання позову відповідачем у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Стаття 175. Мирова угода сторін

1. Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета позову.

2. Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. Якщо мирову угоду або повідомлення про неї викладено в адресованій суду письмовій заяві сторін, ця заява приєднується до справи.

3. До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежений представник сторони, який висловив намір вчинити ці дії, у повноваженнях на їх вчинення.

4. У разі укладення сторонами мирової угоди суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі.

5. Закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди. Якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд.

6. Суд не визнає мирової угоди у справі, в якій одну із сторін представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Стаття 176. Пояснення осіб, які беруть участь у справі

1. Після доповіді у справі суд заслуховує пояснення позивача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, відповідача та третьої особи, яка бере участь на його стороні, а також інших осіб, які беруть участь у справі.

2. Якщо поряд із стороною, третьою особою у справі беруть участь їх представники, суд після пояснень сторони, третьої особи заслуховує пояснення їх представників. За клопотанням сторони, третьої особи пояснення може давати тільки представник. Особи, які звернулися до суду за захистом прав, свобод та інтересів інших осіб, дають пояснення першими.

3. Якщо в справі заявлено кілька вимог, суд може зобов'язати сторони та інших осіб, які беруть участь у справі, дати окремо пояснення щодо кожної з них.

4. Якщо сторони та інші особи, які беруть участь у справі, висловлюються нечітко або з їх слів не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують проти них, суд може зажадати від цих осіб конкретної відповіді - "так" чи "ні".

5. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, можуть ставити питання один одному.

6. Якщо у справі є письмові пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, головуючий оголошує зміст цих пояснень.

Стаття 177. Встановлення порядку з'ясування обставин справи та дослідження доказів

1. Суд, заслухавши пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються.

2. Порядок дослідження доказів визначається судом залежно від змісту спірних правовідносин і в разі потреби може бути змінений.

Стаття 178. Відмова від визнання обставин

1. Відмова від визнання в попередньому судовому засіданні обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози, тяжкої обставини або обставини визнано у результаті зловмисної домовленості її представника з другою стороною.

2. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу.

3. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин вони доводяться в загальному порядку.

Стаття 179. Дослідження доказів

1. Предметом доказування під час судового розгляду є факти, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи (причини пропуску строку позовної давності тощо) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

2. Для встановлення у судовому засіданні фактів, зазначених у частині першій цієї статті, досліджуються показання свідків, письмові та речові докази, висновки експертів.

Стаття 180. Порядок допиту свідків

1. Кожний свідок допитується окремо.

2. Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи.

3. Перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, вік, рід занять, місце проживання і стосунки із сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, роз'яснює його права і з'ясовує, чи не відмовляється свідок із встановлених законом підстав від давання показань.

4. Відмова від давання показань приймається судом шляхом постановлення ухвали.

5. Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий під розписку попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань та приводить його до присяги: "Я, (ім'я, по батькові, прізвище), присягаю говорити правду, нічого не приховуючи і не спотворюючи".

6. Текст присяги підписується свідком. Підписаний свідком текст присяги та розписка приєднуються до справи.

7. Допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі, після чого першою задає питання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші особи, які беруть участь у справі.

8. Суд має право з'ясувати суть відповіді свідка на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання свідку після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі.

9. Головуючий має право за заявою осіб, які беруть участь у справі, знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду.

10. Кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до закінчення розгляду справи. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін.

11. Свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному засіданні за його власною заявою, заявою сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду. Під час дослідження інших доказів свідкам можуть ставити питання сторони, інші особи, які беруть участь у справі, суд.

12. Суд може одночасно допитати свідків для з'ясування причин розходжень у їхніх показаннях.

Стаття 181. Використання свідком письмових записів

1. Свідок, даючи показання, може користуватися записами в тих випадках, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті. Ці записи подаються судові та особам, які беруть участь у справі, і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду.

Стаття 182. Порядок допиту малолітніх і неповнолітніх свідків

1. Допит малолітніх свідків і, за розсудом суду, неповнолітніх свідків проводиться в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі або представників органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей.

{Частина перша статті 182 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1397-VI від 21.05.2009}

2. Свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуєчий роз'яснює обов'язок про необхідність дати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги.

3. Особи, зазначені в частині першій цієї статті, можуть з дозволу суду задавати свідкові питання, а також висловлювати свою думку стосовно особи свідка, змісту його показань.

4. У виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалена та чи інша особа, яка бере участь у справі. Після повернення цієї особи до зали судового засідання головуєчий повідомляє її про показання цього свідка і надає можливість задати йому питання.

5. Свідок, який не досяг шістнадцятирічного віку, після закінчення його допиту видаляється із зали судового засідання, крім випадків, коли суд визнав необхідною присутність цього свідка в залі судового засідання.

Стаття 183. Оголошення показань свідків

1. У разі відкладення розгляду справи показання свідків, зібрані за судовими дорученнями в порядку забезпечення доказів під час допиту їх за місцем проживання, або показання, дані ними у судовому засіданні, в якому було ухвалено скасоване рішення, повинні бути оголошені і досліджені в судовому засіданні, в якому ухвалено рішення,

якщо участь цих свідків у новому судовому засіданні є неможливою. Особи, які беруть участь у справі, мають право висловити своє ставлення до цих показань і дати щодо них свої пояснення.

Стаття 184. Допит сторін, третіх осіб, їх представників як свідків

1. Якщо сторона, третя особа, їх представники заявляють, що факти, які мають значення для справи, їм відомі особисто, вони за їх згодою можуть бути допитані як свідки згідно із статтями 180-182 цього Кодексу.

Стаття 185. Дослідження письмових доказів

1. Письмові докази або протоколи їх огляду оголошуються в судовому засіданні та надаються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, які беруть участь у справі, можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу їх огляду. Особами, які беруть участь у справі, з приводу зазначених доказів можуть ставитися питання свідкам, а також експертам, спеціалістам.

2. У разі подання заяви про те, що доданий до справи або поданий до суду особою, яка бере участь у справі, для ознайомлення документ викликає сумнів з приводу його достовірності або є фальшивим, особа, яка подала цей документ, може просити суд виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів.

Стаття 186. Оголошення і дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції

1. Зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути оголошений і досліджений у відкритому судовому засіданні тільки за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України.

Стаття 187. Дослідження речових доказів

1. Речові докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення речові докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до журналу судового засідання.

2. Протоколи огляду речових доказів оголошуються в судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів.

3. Особи, які беруть участь у справі, можуть ставити питання з приводу речових доказів свідкам, а також експертам, спеціалістам, які їх оглядали.

Стаття 188. Відтворення звукозапису, демонстрація відеозапису і їх дослідження

1. Під час відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, що мають приватний характер, а також під час їх дослідження застосовуються правила цього Кодексу щодо оголошення і дослідження змісту особистого листування і телеграфних повідомлень.

2. Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально підготовленому для цього, з відображенням у журналі судового засідання особливостей оголошуваних матеріалів і зазначенням часу демонстрації. Після цього суд заслуховує пояснення осіб, які беруть участь у справі.

3. У разі потреби відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису можуть бути повторені повністю або у певній частині.

4. З метою з'ясування відомостей, що містяться у матеріалах звуко- і відеозапису, а також у зв'язку з надходженням заяви про їх фальшивість судом може бути залучено спеціаліста або призначено експертизу.

Стаття 189. Дослідження висновку експерта

1. Висновок експерта оголошується в судовому засіданні.

2. Для роз'яснення і доповнення висновку експерту можуть бути поставлені питання. Першою ставить питання експертові особа, за заявою якої призначено експертизу, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першим ставить питання експертові позивач і його представник.

3. Суд має право з'ясувати суть відповіді експерта на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту особами, які беруть участь у справі.

4. Викладені письмово і підписані експертом роз'яснення і доповнення висновку приєднуються до справи.

Стаття 190. Консультації та роз'яснення спеціаліста

1. Під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) спеціалістів.

2. Спеціалісту можуть бути поставлені питання по суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої залучено спеціаліста, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Якщо спеціаліста залучено за клопотанням обох сторін або за ініціативою суду, першим ставить питання спеціалістові позивач і (або) його представник.

3. Суд має право з'ясувати суть відповіді спеціаліста на питання осіб, які беруть участь у справі, а також ставити питання спеціалісту після закінчення його опитування особами, які беруть участь у справі.

4. Викладені письмово і підписані спеціалістом роз'яснення приєднуються до справи.

Стаття 191. Відкладення розгляду справи або оголошення перерви в її розгляді

1. Суд може відкласти розгляд справи у випадках, встановлених цим Кодексом, а також у разі неможливості розгляду справи у зв'язку з необхідністю заміни відведеного судді або залучення до участі в справі інших осіб.

2. У разі неможливості продовження розгляду справи у зв'язку з необхідністю подання нових доказів суд оголошує перерву на час, необхідний для цього.

3. Суд, відкладаючи розгляд справи або оголошуючи перерву в її розгляді, призначає відповідно день нового судового засідання або його продовження, про що ознайомлює під розписку учасників цивільного процесу, присутніх у судовому засіданні. Учасників цивільного процесу, які не з'явилися або яких суд залучає вперше до участі в процесі, викликають у судові засідання на призначений день.

У разі відкладення розгляду справи або оголошення перерви в її розгляді, суд, на прохання особи, яка є учасником цивільного процесу, вручає їй судову повістку безпосередньо в суді.

{Частина третю статті 191 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2167-VI від 11.05.2010}

4. У разі відкладення розгляду справи суд повинен допитати свідків, які з'явилися. Тільки у виняткових випадках за ухвалою суду свідки не допитуються і викликаються знову.

5. У справі про розірвання шлюбу суд може зупинити розгляд справи і призначити подружжю строк для примирення, який не може перевищувати шести місяців.

{Частина п'ята статті 191 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

6. Якщо розгляд справи відкладався, справа розглядається спочатку.

7. У разі якщо склад суду не змінився і до участі у справі не було залучено інших осіб, суд має право надати учасникам цивільного процесу можливість підтвердити раніше надані пояснення без їх повторення, доповнити їх і поставити додаткові запитання.

{Частина сьома статті 191 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 192. Закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами

1. Після з'ясування всіх обставин справи та перевірки їх доказами головуючий надає сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, можливість дати додаткові пояснення, які можуть доповнити матеріали справи.

2. У зв'язку з додатковими поясненнями особи, яка бере участь у справі, суд може ставити питання іншим учасникам цивільного процесу.

3. Вислухавши додаткові пояснення і вирішивши заявлені при цьому клопотання осіб, які беруть участь у справі, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

Стаття 193. Судові дебати

1. У судових дебатах виступають з промовами особи, які беруть участь у справі. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні.

2. У судових дебатах першим надається слово позивачеві та його представникові.

3. Треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь.

4. Третя особа, яка заявила самостійні позовні вимоги щодо предмета спору, та її представник у судових дебатах виступають після сторін.

5. За клопотанням сторін і третіх осіб у судових дебатах можуть виступати лише їхні представники.

6. Органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, виступають у судових дебатах першими. За ними виступають особи, в інтересах яких відкрито провадження у справі.

7. Суд не може обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий може зупинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється. З дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві та його представникові.

8. Під час судових дебатів не можна подавати нові докази, заяву про залишення позову без розгляду, збільшувати або зменшувати розмір позовних вимог.

{Статтю 193 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію}

після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

9. Позовну заяву від третьої особи, що заявляє самостійні вимоги щодо предмету спору, подану після початку судових дебатів, суд своєю ухвалою повертає заявнику.

{Статтю 193 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 194. Повернення до з'ясування обставин у справі

1. Якщо під час судових дебатів виникає необхідність з'ясування нових обставин, що мають значення для справи, або дослідження нових доказів, суд постановляє ухвалу про повернення до з'ясування обставин у справі. Після закінчення з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами судові дебати проводяться в загальному порядку.

Стаття 195. Вихід суду для ухвалення рішення

1. Після судових дебатів суд виходить до нарадчої кімнати (спеціально обладнаного для прийняття судових рішень приміщення) для ухвалення рішення, оголосивши орієнтовний час його проголошення.

2. Якщо під час ухвалення рішення виникає потреба з'ясувати будь-яку обставину шляхом повторного допиту свідків або вчинення іншої процесуальної дії, суд, не ухвалюючи рішення, постановляє ухвалу про поновлення судового розгляду.

3. Розгляд справи у випадку, встановленому частиною другою цієї статті, проводиться виключно в межах з'ясування обставин, що потребують додаткової перевірки.

4. Після закінчення поновленого розгляду справи суд залежно від його результатів відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин і виходить до нарадчої кімнати для ухвалення рішення або, якщо вчинення необхідних процесуальних дій у даному судовому засіданні виявилось неможливим, постановляє ухвалу про відкладення розгляду справи чи оголошує перерву.

Стаття 196. Таємниця нарадчої кімнати

1. Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу.

2. Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи.

3. Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті.

Глава 5

ФІКСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Стаття 197. Фіксування судового засідання технічними засобами

1. Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу.

2. Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуючого інший працівник апарату суду. У разі неявки в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи в разі якщо відповідно до положень цього Кодексу розгляд справи здійснюється судом за відсутності осіб, які беруть

участь у справі, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється.

{Частина друга статті 197 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

{Щодо визнання конституційними положень частини другої статті 197, якими передбачено випадки, коли повне фіксування судового процесу технічними засобами не здійснюється, див. Рішення Конституційного Суду № 16-рп/2011 від 08.12.2011}

3. Повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання здійснюється на вимогу особи, яка бере участь у справі, або за ініціативою суду.

4. Носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи.

5. За клопотанням особи, яка бере участь у справі, може бути за плату здійснено повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за розпорядженням головуєчого. Особа, яка бере участь у справі, має право отримати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу.

6. Розмір судового збору за роздрукування та видачу в електронному вигляді копії технічного запису судового засідання встановлюється законом.

{Частина шоста статті 197 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 198. Журнал судового засідання

1. Одночасно з проведенням фіксування технічними засобами секретарем судового засідання ведеться журнал судового засідання.

2. У журналі судового засідання зазначаються такі відомості:

- 1) рік, місяць, число і місце судового засідання;
- 2) найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;
- 3) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, що беруть участь у справі;
- 4) порядковий номер вчинення процесуальної дії;
- 5) назва процесуальної дії;
- 6) час вчинення процесуальної дії;
- 7) інші відомості, визначені цим Кодексом.

3. Журнал судового засідання ведеться секретарем судового засідання та підписується ним невідкладно після судового засідання і приєднується до справи.

Стаття 199. Зауваження щодо технічного запису судового засідання, журналу судового засідання та їх розгляд

1. Особи, які беруть участь у справі, мають право ознайомитися із технічним записом судового засідання, журналом судового засідання та протягом трьох днів з дня проголошення рішення у справі подати до суду письмові зауваження щодо неповноти або неправильності їх запису.

{Частина перша статті 199 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

{Положення частини першої статті 199 щодо скорочення процесуальних строків звернення громадян до суду визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

2. Головуючий розглядає зауваження щодо технічного запису судового засідання та журналу судового засідання, про що постановляє відповідну ухвалу.

3. У разі пропуску строку подання зауважень і відсутності підстав для його поновлення головуєчий залишає їх без розгляду.

4. Зауваження щодо технічного запису судового засідання чи журналу судового засідання повинні бути розглянуті не пізніше трьох днів з дня їх подання.

{Частина четверта статті 199 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 200. Порядок складання та оформлення протоколів про окремі процесуальні дії

1. Під час вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням складається протокол. При його складанні можуть застосовуватися технічні засоби.

2. У протоколі вчинення окремої процесуальної дії зазначаються такі відомості:

1) рік, місяць, число і місце вчинення процесуальної дії;

2) час початку вчинення процесуальної дії;

3) найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання;

4) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;

5) відомості про явку осіб, які беруть участь у справі, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків;

6) відомості про роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх процесуальних прав та обов'язків;

7) усі розпорядження головуєчого та постановлені ухвали;

8) заяви і клопотання сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;

9) основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їх представників та інших осіб, які беруть участь у справі, а також показання свідків, усне роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на поставлені їм додаткові питання; консультацій та висновків спеціалістів;

10) докази, а в разі якщо докази не додаються до справи, - номер, дата та зміст письмових доказів, опис доказів;

11) час закінчення вчинення процесуальної дії;

12) інші відомості, визначені цим Кодексом.

3. Протокол повинен бути оформлений не пізніше наступного дня після вчинення окремої процесуальної дії.

4. Протокол приєднується до справи.

Глава 6

ЗУПИНЕННЯ І ЗАКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ. ЗАЛИШЕННЯ ЗАЯВИ БЕЗ РОЗГЛЯДУ

Стаття 201. Обов'язок суду зупинити провадження у справі

1. Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі:

1) смерті або оголошення фізичної особи померлою, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;

2) злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи, яка була стороною у справі;

3) перебування позивача або відповідача у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан;

4) неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного, цивільного, господарського, кримінального чи адміністративного судочинства;

5) призначення або заміни законного представника у випадках, передбачених частинами першою - третьою статті 43 цього Кодексу;

{Пункт 5 частини першої статті 201 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3551-IV від 16.03.2006}

6) звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави;

{Частину першу статті 201 доповнено пунктом 6 згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

7) надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення.

{Частину першу статті 201 доповнено пунктом 7 згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. З питань, зазначених у цій статті, суд постановляє ухвалу.

Стаття 202. Право суду зупинити провадження у справі

1. Суд може за заявою особи, яка бере участь у справі, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

1) перебування сторони на строковій військовій службі або альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання;

2) захворювання сторони, підтвердженого медичною довідкою, що виключає можливість явки до суду протягом тривалого часу;

3) перебування сторони у тривалому службовому відрядженні;

4) розшуку відповідача в разі неможливості розгляду справи за його відсутності;

5) призначення судом експертизи;

6) направлення судового доручення щодо збирання доказів у порядку, встановленому статтею 132 цього Кодексу.

{Частина першу статті 202 доповнено пунктом 6 згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Суд не зупиняє провадження у випадках, встановлених пунктами 1-3 частини першої цієї статті, якщо відсутня сторона веде справу через свого представника.

3. З питань, зазначених у цій статті, суд постановляє ухвалу.

Стаття 203. Строки, на які зупиняється провадження у справі

1. Провадження у справі зупиняється у випадках, встановлених:

1) пунктами 1, 2 і 5 частини першої статті 201 цього Кодексу - до залучення до участі у справі правонаступника чи законного представника;

2) пунктом 3 частини першої статті 201 та статтею 202 цього Кодексу:

до припинення перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан, на строковій військовій службі, альтернативній (невійськовій) службі, службового відрядження;

на час хвороби сторони;

до розшуку відповідача;

на час проведення експертизи;

до надходження відповіді від суду на доручення щодо збирання доказів.

{Пункт 2 частини першої статті 203 доповнено абзацом шостим згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3) пунктом 4 частини першої статті 201 цього Кодексу - до набрання законної сили судовим рішенням, від якого залежить вирішення справи;

4) пунктом 6 частини першої статті 201 цього Кодексу - до надходження відповіді від іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави на судове доручення про надання правової допомоги;

{Частина першу статті 203 доповнено пунктом 4 згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

5) пунктом 7 частини першої статті 201 цього Кодексу - до закінчення строку для примирення, визначеного судом.

{Частина першу статті 203 доповнено пунктом 5 згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 204. Відновлення провадження у справі

1. Провадження у справі відновлюється ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі, або з ініціативи суду після усунення обставин, що викликали його зупинення.

2. З дня відновлення провадження у справі перебіг процесуальних строків продовжується.

3. Після відновлення провадження суд викликає сторони та інших осіб, які беруть участь у справі, і продовжує судовий розгляд за правилами глави 4 розділу III цього Кодексу.

Стаття 205. Підстави закриття провадження у справі

1. Суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо:

1) справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства;

2) набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

3) позивач відмовився від позову і відмова прийнята судом;

4) сторони уклали мирову угоду і вона визнана судом;

5) є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або повернув справу на новий розгляд до третейського суду, який ухвалив рішення, але розгляд справи у тому самому третейському суді виявився неможливим;

6) померла фізична особа, яка була однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;

7) ліквідовано юридичну особу, яка була однією із сторін у справі.

Стаття 206. Наслідки закриття провадження у справі

1. Про закриття провадження у справі суд постановляє ухвалу.

2. Якщо провадження у справі закривається з підстав, визначених пунктом 1 частини першої статті 205 цього Кодексу, суд повинен повідомити заявників, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд таких справ.

3. У разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору.

Стаття 207. Залишення заяви без розгляду

1. Суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо:

1) заяву подано особою, яка не має цивільної процесуальної дієздатності;

2) заяву від імені заінтересованої особи подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;

3) належним чином повідомлений позивач повторно не з'явився в судові засідання, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності;

{Пункт 3 частини першої статті 207 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4) спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав розглядається в іншому суді;

5) позивач подав заяву про залишення позову без розгляду;

6) між сторонами укладено договір про передачу спору на вирішення до третейського суду і від відповідача надійшло до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами заперечення проти вирішення спору в суді;

7) особа, в інтересах якої у встановлених законом випадках відкрито провадження у справі за заявою іншої особи, не підтримує заявлених вимог і від неї надійшла відповідна заява;

8) провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 119 і 120 цього Кодексу, та не було сплачено судовий збір і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк;

{Пункт 8 частини першої статті 207 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

9) позивач до закінчення розгляду справи покинув судові засідання і не подав до суду заяви про розгляд справи за його відсутності.

2. Особа, заяву якої залишено без розгляду, після усунення умов, що були підставою для залишення заяви без розгляду, має право звернутися до суду повторно.

Глава 7 СУДОВІ РІШЕННЯ

Стаття 208. Види судових рішень

1. Судові рішення викладаються у таких формах:

{Абзац перший частини першої статті 208 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3932-VI від 20.10.2011}

- 1) ухвали;
- 2) рішення;
- 3) постанови.

{Частину першу статті 208 доповнено пунктом 3 згідно із Законом № 3932-VI від 20.10.2011}

2. Питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал.

{Частина друга статті 208 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

3. Судовий розгляд закінчується ухваленням рішення суду, а у випадках, передбачених статтями 389⁶ та 389¹¹ цього Кодексу, - постановленням ухвали.

{Частина третя статті 208 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

4. Перегляд судових рішень Верховним Судом України закінчується ухваленням постанови.

{Статтю 208 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 3932-VI від 20.10.2011}

Стаття 209. Порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал, їх форма

1. Суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду.

2. Рішення суду ухвалюється, оформлюється і підписується в нарадчій кімнаті суддею, а в разі колегіального розгляду - суддями, які розглядали справу.

3. У виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення може бути відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня закінчення розгляду справи, але вступну і резолютивну частини суд має проголосити в тому самому засіданні, в якому закінчився розгляд справи. Рішення суду, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи.

{Частина третя статті 209 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4. Ухвали суду, які оформлюються окремим процесуальним документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати.

5. Ухвали суду, постановлені окремим процесуальним документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи. Ухвали, постановлені судом, не виходячи до нарадчої кімнати, заносяться до журналу судового засідання.

6. Ухвали, постановлені в судовому засіданні, оголошуються негайно після їх постановлення.

7. Виправлення в рішеннях і ухвалях повинні бути застережені перед підписом судді.

8. Усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах.

Судові рішення в електронній формі оформляються згідно з вимогами законодавства у сфері електронних документів та електронного документообігу, а також електронного цифрового підпису.

{Статтю 209 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 835-VIII від 26.11.2015}

Стаття 210. Зміст ухвали суду

1. Ухвала суду, що постановляється як окремий документ, складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

часу і місця її постановлення;

прізвища та ініціалів судді (суддів - при колегіальному розгляді);

прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;

імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі;

предмета позовних вимог;

2) описової частини із зазначенням суті питання, що вирішується ухвалою;

3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;

4) резолютивної частини із зазначенням:

висновку суду;

строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

2. Ухвала, яка постановляється судом не виходячи до нарадчої кімнати, повинна містити відомості, визначені пунктами 3, 4 частини першої цієї статті.

3. Якщо ухвала має силу виконавчого документа і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, така ухвала оформлюється з урахуванням вимог, встановлених Законом України "Про виконавче провадження".

4. Ухвала, постановлена відповідно до статей 389^б та 389¹¹ цього Кодексу, повинна відповідати вимогам, що містяться у зазначених статтях.

{Статтю 210 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

Стаття 211. Окремі ухвали суду

1. Суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону і встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню порушення, може постановити окрему ухвалу і направити її відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження окремої ухвали повинно бути повідомлено суд, який постановив окрему ухвалу.

2. Окрему ухвалу може бути оскаржено особами, інтересів яких вона стосується, у загальному порядку, встановленому цим Кодексом.

Стаття 212. Оцінка доказів

1. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

2. Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення.

3. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

4. Результати оцінки доказів суд відображає в рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови у прийнятті.

Стаття 213. Законність і обґрунтованість рішення суду

1. Рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим.

2. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом.

3. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Стаття 214. Питання, які вирішує суд під час ухвалення рішення

1. Під час ухвалення рішення суд вирішує такі питання:

- 1) чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;
- 2) чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;
- 3) які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин;
- 4) яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин;
- 5) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити;
- 6) як розподілити між сторонами судові витрати;
- 7) чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення;
- 8) чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову.

2. При виборі і застосуванні правової норми до спірних правовідносин суд враховує висновки Верховного Суду України, викладені у постановках, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1, 2 частини першої статті 355 цього Кодексу.

Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

{Статтю 214 доповнено частиною другою згідно із Законом № 3932-VI від 20.10.2011; в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 215. Зміст рішення суду

1. Рішення суду складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

часу та місця його ухвалення;

найменування суду, що ухвалив рішення;

прізвищ та ініціалів судді (суддів - при колегіальному розгляді);

прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;

імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі;

предмета позовних вимог;

2) описової частини із зазначенням:

узагальненого викладу позиції відповідача;

пояснень осіб, які беруть участь у справі;

інших доказів, досліджених судом;

3) мотивувальної частини із зазначенням:

встановлених судом обставин і визначених відповідно до них правовідносин;

мотивів, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти;

чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким;

назви, статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався;

4) резолютивної частини із зазначенням:

висновку суду про задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково;

висновку суду по суті позовних вимог;

розподілу судових витрат;

строку і порядку набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

Стаття 216. Рішення суду на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів

1. Суд, ухвалюючи рішення на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, повинен зазначити, в якій частині рішення стосується кожного з них, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Стаття 217. Визначення порядку і строку виконання рішення суду, забезпечення його виконання

1. Суд, який ухвалив рішення, може визначити порядок його виконання, надати відстрочку або розстрочити виконання, вжити заходів для забезпечення його виконання, про що зазначає в рішенні.

Стаття 218. Проголошення рішення суду

1. Рішення суду або його вступна та резолютивна частини проголошуються негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Головуючий роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин судового рішення суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду.

2. Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення.

Стаття 219. виправлення опісок та арифметичних помилок у судовому рішенні

1. Суд може з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, виправити допущені у судовому рішенні опіски чи арифметичні помилки.

2. Заява про виправлення опісок чи арифметичних помилок у судовому рішенні розглядається протягом десяти днів з дня її надходження.

3. Питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні, про що постановляється ухвала.

4. Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень.

{Текст статті 219 в редакції Закону № 2387-VI від 01.07.2010}

Стаття 220. Додаткове рішення суду

1. Суд, що ухвалив рішення, може за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо:

1) стосовно якої-небудь позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;

2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної суми грошових коштів, які підлягають стягненню, майно, яке підлягає передачі, або які дії треба виконати;

3) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 367 цього Кодексу;

4) судом не вирішено питання про судові витрати.

2. Заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення.

3. Суд ухвалює додаткове рішення після розгляду питання в судовому засіданні з повідомленням сторін. Їх присутність не є обов'язковою.

4. На додаткове рішення може бути подано скаргу.

5. Про відмову в ухваленні додаткового рішення суд постановляє ухвалу.

Стаття 221. Роз'яснення рішення суду

1. Якщо рішення суду є незрозумілим для осіб, які брали участь у справі, або для державного виконавця, приватного виконавця, суд за їхньою заявою постановляє ухвалу, в якій роз'яснює своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту.

{Частина перша статті 221 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Подання заяви про роз'яснення рішення суду допускається, якщо воно ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

3. Заява про роз'яснення рішення суду розглядається протягом десяти днів. Неявка осіб, які брали участь у справі, і (або) державного виконавця, приватного виконавця не перешкоджає розгляду питання про роз'яснення рішення суду.

{Частина третя статті 221 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

4. Ухвала, в якій роз'яснюється рішення суду, надсилається особам, які брали участь у справі, а також державному виконавцю, приватному виконавцю, якщо рішення суду роз'яснено за його заявою.

{Частина четверта статті 221 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 222. Видача або направлення копій судового рішення особам, які брали участь у справі

{Назва статті 222 в редакції Закону № 2875-IV від 08.09.2005}

{Частину першу статті 222 виключено на підставі Закону № 2875-IV від 08.09.2005}

2. Копії повного рішення суду видаються особам, які брали участь у справі, негайно після проголошення такого рішення. У разі проголошення тільки вступної та резолютивної частин судового рішення, особам, які брали участь у справі і були присутні у судовому засіданні, негайно після його проголошення видаються копії судового рішення із викладом вступної та резолютивної частин.

{Частина друга статті 222 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3. Особам, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні, копії повного судового рішення надсилаються рекомендованим листом з повідомленням про

вручення протягом двох днів з дня його складання або за їх зверненням вручаються їм під розписку безпосередньо в суді. Якщо судовим рішенням відповідачеві заборонено вчиняти певні дії, що потребуватиме вчинення дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами, копія такого судового рішення також надсилається цим органам та/або особам у строки та порядку, визначені цією статтею.

{Частина третя статті 222 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1720-VI від 17.11.2009, № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4. Копії судових рішень повторно видаються за заявою особи за плату у розмірі, встановленому законодавством.

Стаття 223. Набрання рішенням суду законної сили

1. Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом.

{Частина перша статті 223 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Після набрання рішенням суду законної сили сторони та треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ту саму позовну вимогу з тих самих підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини.

3. Якщо справу розглянуто за заявою осіб, визначених частиною другою статті 3 цього Кодексу, рішення суду, що набрало законної сили, є обов'язковим для особи, в інтересах якої було розпочато справу.

4. Якщо після набрання рішенням суду законної сили, яким з відповідача присуджені періодичні платежі, зміняться обставини, що впливають на визначені розміри платежів, їх тривалість чи припинення, кожна сторона має право шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру, строків платежів або звільнення від них.

Глава 8 ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ

Стаття 224. Умови проведення заочного розгляду справи

1. У разі неявки в судові засідання відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності або якщо повідомлений ним причини неявки визнані неповажними, суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи.

{Частина перша статті 224 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. У разі участі у справі кількох відповідачів заочний розгляд справи можливий у випадку неявки в судове засідання всіх відповідачів.

3. У разі зміни позивачем предмета або підстави позову, зміни розміру позовних вимог суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача.

Стаття 225. Порядок заочного розгляду справи

1. Про заочний розгляд справи суд постановляє ухвалу.

2. Розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за загальними правилами з винятками і доповненнями, встановленими цією главою.

Стаття 226. Форма і зміст заочного рішення

1. За формою і змістом заочне рішення повинно відповідати вимогам, встановленим статтями 213 і 215 цього Кодексу, і, крім цього, у ньому має бути зазначено строк і порядок подання заяви про його перегляд.

Стаття 227. Повідомлення про заочне рішення

1. Відповідачам, які не з'явилися в судове засідання, направляється рекомендованим листом із повідомленням копія заочного рішення не пізніше трьох днів з дня його проголошення.

{Частина перша статті 227 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 228. Порядок і строк подання заяви про перегляд заочного рішення

1. Заочне рішення може бути переглянуте судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача.

2. Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом десяти днів з дня отримання його копії.

Стаття 229. Форма і зміст заяви про перегляд заочного рішення

1. Заява про перегляд заочного рішення повинна бути подана у письмовій формі.

2. У заяві про перегляд заочного рішення повинно бути зазначено:

1) найменування суду, який ухвалив заочне рішення;

2) ім'я (найменування) відповідача або його представника, які подають заяву, їх місце проживання чи місцезнаходження, номер засобів зв'язку;

3) обставини, що свідчать про поважність причин неявки в судове засідання і неповідомлення їх суду, і докази про це;

4) посилання на докази, якими відповідач обґрунтовує свої заперечення проти вимог позивача;

5) клопотання про перегляд заочного рішення;

6) перелік доданих до заяви матеріалів.

3. Заява про перегляд заочного рішення підписується особою, яка її подає.

4. До заяви про перегляд заочного рішення додаються її копії за кількістю осіб, які беруть участь у справі, та копії всіх доданих до неї матеріалів.

5. До заяви про перегляд заочного рішення, поданої представником відповідача, додається довіреність або інший документ, який підтверджує його повноваження.

6. До заяви про перегляд заочного рішення додається документ про сплату судового збору.

{Частина шоста статті 229 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

7. До неналежно оформленої заяви про перегляд заочного рішення застосовуються правила статті 121 цього Кодексу.

Стаття 230. Дії суду після прийняття заяви про перегляд заочного рішення

1. Приймаючи належно оформлену заяву про перегляд заочного рішення, суд невідкладно надсилає її копію та копії доданих до неї матеріалів іншим особам, які беруть участь у справі. Одночасно суд повідомляє особам, які беруть участь у справі, про час і місце розгляду заяви.

2. Заява про перегляд заочного рішення повинна бути розглянута протягом п'ятнадцяти днів з дня її надходження.

Стаття 231. Порядок розгляду заяви про перегляд заочного рішення

1. Заява про перегляд заочного рішення розглядається в судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

2. Головуючий відкриває судові засідання і з'ясовує, хто з осіб, які беруть участь у справі, з'явився, встановлює їх особу, перевіряє повноваження представників, після чого повідомляє зміст заяви і з'ясовує думку сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, щодо вимог про перегляд заочного рішення.

3. У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою:

1) залишити заяву без задоволення;

2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду в загальному порядку.

4. У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому цим Кодексом. У цьому разі строк на апеляційне оскарження рішення починає відраховуватися з дати постановлення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення.

{Частина четверта статті 231 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 232. Скасування та оскарження заочного рішення

1. Заочне рішення підлягає скасуванню, якщо судом буде встановлено, що відповідач не з'явився в судові засідання та не повідомив про причини неявки з поважних причин і докази, на які він посилається, мають істотне значення для правильного вирішення справи.

2. Позивач має право оскаржити заочне рішення в загальному порядку, встановленому цим Кодексом.

3. Повторне заочне рішення позивач та відповідач можуть оскаржити в загальному порядку, встановленому цим Кодексом.

Стаття 233. Законна сила заочного рішення

1. Заочне рішення набирає законної сили відповідно до загального порядку, встановленого цим Кодексом.

Глава 9

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ ВИТРЕБУВАННЯ

Стаття 233¹. Пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх витребування

1. Позов про визнання необґрунтованими активів та їх витребування від визначених в цій статті осіб подається в інтересах держави прокурором упродовж строку загальної позовної давності з дня набрання законної сили обвинувальним вироком щодо особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

2. Позов про визнання необґрунтованими активів та їх витребування може бути пред'явлено до:

1) особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

2) особи, пов'язаної з особою, зазначеною у пункті 1 цієї частини, - юридичної особи, яка є власником (користувачем) майна, стосовно якого існують докази того, що воно отримано або що ним користується чи розпоряджається (розпоряджалася) особа, зазначена у пункті 1 цієї частини.

У разі пред'явлення позову до особи, зазначеної у пункті 1 цієї частини, прокурор вживає заходів щодо встановлення майна, стосовно якого існують докази того, що воно отримано особою, зазначеною у пункті 1 цієї частини, або що ним користується чи розпоряджається (розпоряджалася) така особа. У разі встановлення такого майна, обов'язковим є також пред'явлення позову до юридичної особи, яка є його власником (користувачем).

3. Для цілей цієї глави:

1) термін "активи" означає грошові кошти або інше майно, а також доходи від них;

2) особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції".

Стаття 233². Визнання необґрунтованими активів

1. Суд визнає необґрунтованими активи, якщо судом на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті на законній підставі.

Стаття 233³. Правові наслідки визнання активів необґрунтованими

1. Активи, визнані судом відповідно до статті 233² цього Кодексу необґрунтованими, стягуються в дохід держави.

2. Якщо суд відповідно до статті 233² цього Кодексу визнає необґрунтованими частину активів, в дохід держави стягується частина активів відповідача, яка визнана необґрунтованою, а у разі неможливості виділення такої частини - її вартість.

3. У разі неможливості звернення стягнення на активи, визнані необґрунтованими, на відповідача покладається обов'язок сплатити вартість таких активів.

4. Стягнення в дохід держави активів, визнаних судом необґрунтованими, здійснюється в порядку, встановленому Законом України "Про виконавче провадження", крім випадків здійснення такого стягнення в порядку, встановленому Законом України "Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів".

{Частина четверта статті 233³ із змінами, внесеними згідно із Законом № 772-VIII від 10.11.2015}

{Розділ III доповнено главою 9 згідно із Законом № 198-VIII від 12.02.2015}

Розділ IV ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Глава 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 234. Окреме провадження

1. Окреме провадження - це вид неповного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

2. Суд розглядає в порядку окремого провадження справи про:

1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;

3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

4) усиновлення;

5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;

6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;

7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;

8) визнання спадщини відумерлою;

9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

{Пункт 10 частини другої статті 234 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565 -VI від 22.03.2012}

11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

3. У порядку окремого провадження розглядаються також справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом.

{Частина третя статті 234 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2398-VI від 01.07.2010}

4. У випадках, встановлених пунктами 1, 3, 4, 9, 10 частини другої цієї статті, розгляд справ проводиться судом у складі одного судді і двох присяжних.

{Частина четверта статті 234 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1847-VIII від 09.02.2017}

Стаття 235. Порядок розгляду справ окремого провадження

1. Під час розгляду справ окремого провадження суд зобов'язаний роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, сприяти у здійсненні та охороні гарантованих Конституцією і законами України прав, свобод чи інтересів фізичних або юридичних осіб, вживати заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи.

2. З метою з'ясування обставин справи суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази.

3. Справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Інші особливості розгляду цих справ встановлені цим розділом.

4. Справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника і заінтересованих осіб.

Справа про розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі, може бути розглянута судом за участю представника такої особи.

{Частина четверту статті 235 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 2398-VI від 01.07.2010}

5. Справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди.

6. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

7. При ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом.

8. У рішенні суду про розірвання шлюбу зазначається про вибір прізвища тим з подружжя, який змінив прізвище під час державної реєстрації шлюбу, що розривається.

{Статтю 235 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 2398-VI від 01.07.2010}

Глава 2

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ ТА ПОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Стаття 236. Підсудність

1. Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, у тому числі неповнолітньої особи, чи визнання фізичної особи недієздатною подається до суду за

місцем проживання цієї особи, а якщо вона перебуває на лікуванні у наркологічному або психіатричному закладі, - за місцезнаходженням цього закладу.

2. Підсудність справ про обмеження цивільної дієздатності чи визнання недієздатним громадянина України, який проживає за її межами, визначається за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду України.

{Статтю 236 доповнено частиною другою згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 237. Особи, які можуть бути заявниками

1. Заява про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи може бути подана членами її сім'ї, органом опіки та піклування, наркологічним або психіатричним закладом.

2. Заява про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права може бути подана батьками (усиновлювачами), піклувальниками, органом опіки та піклування.

3. Заява про визнання фізичної особи недієздатною може бути подана членами її сім'ї, близькими родичами, незалежно від їх спільного проживання, органом опіки та піклування, психіатричним закладом.

Стаття 238. Зміст заяви

1. У заяві про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи повинні бути викладені обставини, що свідчать про психічний розлад, істотно впливають на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, чи обставини, що підтверджують дії, внаслідок яких фізична особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, поставила себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

{Частина перша статті 238 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4416-VI від 21.02.2012}

2. У заяві про обмеження права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавлення її цього права повинні бути викладені обставини, що свідчать про негативні матеріальні, психічні чи інші наслідки для неповнолітнього здійснення ним цього права.

3. У заяві про визнання фізичної особи недієздатною повинні бути викладені обставини, що свідчать про хронічний, стійкий психічний розлад, внаслідок чого особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Стаття 239. Призначення експертизи

1. Суд за наявності достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає для встановлення її психічного стану судово-психіатричну експертизу.

2. У виняткових випадках, коли особа, щодо якої відкрито провадження у справі про обмеження її у цивільній дієздатності чи визнання її недієздатною, явно ухиляється від проходження експертизи, суд у судовому засіданні за участю лікаря-психіатра може постановити ухвалу про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу.

Стаття 240. Розгляд справ

1. Справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною суд розглядає за участю заявника та представника органу опіки та піклування. Питання про виклик фізичної особи, щодо якої розглядається справа про

визнання її недієздатною, вирішується в кожному випадку судом з урахуванням стану її здоров'я.

2. Судові витрати, пов'язані з провадженням справи про визнання фізичної особи недієздатною або обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, відносяться на рахунок держави.

3. Суд, установивши, що заявник діяв недобросовісно без достатньої для цього підстави, стягує із заявника всі судові витрати.

Стаття 241. Рішення суду

1. Суд, ухвалюючи рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (у тому числі обмеження або позбавлення права неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїми доходами) чи визнання фізичної особи недієздатною, встановлює над нею відповідно піклування або опіку і за поданням органу опіки та піклування призначає їй піклувальника чи опікуна.

{Частина перша статті 241 в редакції Закону № 3551-IV від 16.03.2006}

2. Суд за заявою органу опіки та піклування чи особи, призначеної піклувальником або опікуном, у місячний строк звільняє її від повноважень піклувальника або опікуна і призначає за поданням органу опіки та піклування іншу особу, про що постановляє ухвалу. Суд за заявою особи, над якою встановлено піклування, може звільнити піклувальника від його повноважень і призначити за поданням органу опіки та піклування іншого піклувальника, про що постановляє ухвалу.

Суд розглядає питання про звільнення опікуна або піклувальника в судовому засіданні з повідомленням заінтересованих осіб. Неявка цих осіб не перешкоджає розгляду питання про звільнення опікуна або піклувальника.

{Частина друга статті 241 в редакції Закону № 3551-IV від 16.03.2006}

3. Скасування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, здійснюється за рішенням суду за заявою самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування.

4. Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, органу опіки та піклування.

5. Рішення суду після набрання ним законної сили надсилається судом органу опіки та піклування, органам ведення Державного реєстру виборців за місцем проживання фізичної особи.

{Частина п'ята статті 241 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3551-IV від 16.03.2006; в редакції Закону № 2536-VI від 21.09.2010}

Глава 3

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО НАДАННЯ НЕПОВНОЛІТНІЙ ОСОБІ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ

Стаття 242. Підсудність

1. Заява неповнолітньої особи, яка досягла шістнадцятирічного віку, про надання їй повної цивільної дієздатності у випадках, встановлених Цивільним кодексом України, за відсутності згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника подається до суду за місцем її проживання.

2. Підсудність справ про надання неповнолітній особі - громадянину України, який проживає за її межами, у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, повної цивільної дієздатності, визначається за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду України.

{Статтю 242 доповнено частиною другою згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 243. Зміст заяви

1. У заяві про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності повинні бути викладені дані про те, що неповнолітня особа працює за трудовим договором або є матір'ю чи батьком дитини відповідно до актового запису цивільного стану.

Стаття 244. Розгляд справи

1. Справи про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності суд розглядає за участю заявника, одного або обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а також представників органів опіки та піклування. Участь представників органів опіки та піклування у розгляді справи є обов'язковою.

Стаття 245. Рішення суду

1. Суд, розглянувши заяву про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності по суті, ухвалює рішення, яким задовольняє або відмовляє у задоволенні вимоги заявника.

2. У разі задоволення заявленої вимоги неповнолітній особі надається повна цивільна дієздатність після набрання рішенням суду законної сили.

3. Рішення суду про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності після набрання ним законної сили надсилається органам опіки та піклування.

Глава 4

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ АБО ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ

Стаття 246. Підсудність

1. Заява про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою подається до суду за місцем проживання заявника або за останнім відомим місцем проживання (перебування) фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна.

Стаття 247. Зміст заяви

1. У заяві про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою повинно бути зазначено: для якої мети необхідно заявникові визнати фізичну особу безвісно відсутньою або оголосити її померлою; обставини, що підтверджують безвісну відсутність фізичної особи, або обставини, що загрожували смертю фізичній особі, яка пропала безвісти, або обставини, що дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку.

Стаття 248. Підготовка справи до розгляду

1. Суд до початку розгляду справи встановлює осіб (родичів, співробітників тощо), які можуть дати свідчення про фізичну особу, місцеперебування якої невідоме, а також запитує відповідні організації за останнім місцем проживання відсутнього (житлово-експлуатаційні організації, органи реєстрації місця проживання осіб або органи місцевого

самоврядування) і за останнім місцем роботи про наявність відомостей щодо фізичної особи, місцеперебування якої невідоме.

{Частина перша статті 248 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015}

2. Одночасно суд вживає заходів через органи опіки та піклування щодо встановлення опіки над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме, якщо опіку над майном ще не встановлено.

Стаття 249. Розгляд справи

1. Суд розглядає справу за участю заявника, свідків, зазначених у заяві, та осіб, яких сам суд визнає за потрібне допитати, і ухвалює рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або про оголошення її померлою.

2. Після набрання законної сили рішенням про оголошення фізичної особи померлою суд надсилає рішення відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для реєстрації смерті фізичної особи, а також до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а в населеному пункті, де немає нотаріуса, - відповідного органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. У разі наявності в населеному пункті кількох нотаріусів, а також у випадках, коли місце відкриття спадщини невідоме, рішення надсилається до державного нотаріального архіву з метою передачі його за належністю уповноваженому нотаріусу для вжиття заходів з охорони спадкового майна.

Стаття 250. Дії суду в разі появи фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою

1. У разі одержання заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Заяву може бути подано особою, яку було визнано безвісно відсутньою або померлою, або іншою заінтересованою особою.

2. Копію рішення суд надсилає відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для анулювання актового запису про смерть.

Глава 5

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

Стаття 251. Підсудність

1. Заява про усиновлення дитини або повнолітньої особи, яка не має матері, батька або була позбавлена їхнього піклування, подається до суду за місцем їх проживання.

Стаття 252. Зміст заяви

1. Заява про усиновлення дитини повинна містити: найменування суду, до якого подається заява, ім'я, місце проживання заявника, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік усиновлюваної дитини, її місце проживання, відомості про стан здоров'я дитини. Заява про усиновлення дитини може також містити клопотання про зміну прізвища, імені, по батькові, дати, місця народження дитини, про запис заявника матір'ю або батьком дитини.

2. До заяви про усиновлення дитини за наявності мають бути додані такі документи:

1) копія свідоцтва про шлюб, а також письмова згода на це другого з подружжя, засвідчена нотаріально, - при усиновленні дитини одним із подружжя;

2) медичний висновок про стан здоров'я заявника;

3) довідка з місця роботи із зазначенням заробітної плати або копія декларації про доходи;

4) документ, що підтверджує право власності або користування жилим приміщенням;

5) інші документи, визначені законом.

3. До заяви про усиновлення дитини особами без громадянства, що постійно проживають за межами України, або іноземцями, крім документів, зазначених у частині другій цієї статті, додаються дозвіл уповноваженого органу виконавчої влади, висновок компетентного органу відповідної держави про умови їх життя і можливість бути усиновлювачами, дозвіл компетентного органу відповідної держави на в'їзд усиновленої дитини та її постійне проживання на території цієї держави, зобов'язання усиновлювача, оформлене в нотаріальному порядку, про надання представникам дипломатичної установи України за кордоном інформації про усиновлену дитину та можливості спілкування з дитиною.

4. До заяви громадян України про усиновлення дитини, яка є громадянином іншої держави, крім документів, зазначених у частині другій цієї статті, додаються згода законного представника дитини та згода компетентного органу держави, громадянином якої є дитина.

5. Документи усиновлювачів, які є громадянами інших держав, мають бути у встановленому законодавством порядку легалізовані, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такі документи повинні бути перекладені українською мовою, а переклад має бути засвідчений нотаріально.

6. Заява про усиновлення повнолітньої особи повинна містити відомості, зазначені у частині першій цієї статті, а також дані про відсутність матері, батька або позбавлення піклування. До заяви мають бути додані документи, зазначені у пункті 1 частини другої цієї статті, а також згода особи на усиновлення.

Стаття 253. Підготовка справи до розгляду

1. Суддя під час підготовки справи про усиновлення дитини до розгляду вирішує питання про участь у ній як заінтересованих осіб відповідного органу опіки та піклування, а у справах, провадження в яких відкрито за заявами іноземних громадян, - уповноваженого органу виконавчої влади.

2. Орган опіки та піклування повинен подати суду висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини.

3. До висновку органу опіки та піклування мають бути додані:

1) акт обстеження умов життя заявника, складений за місцем його проживання;

2) свідоцтво про народження дитини;

3) медичний висновок про стан здоров'я дитини, про її фізичний і розумовий розвиток;

4) у випадках, встановлених законом, згода батьків, опікуна, піклувальника дитини, закладу охорони здоров'я або навчального закладу, а також самої дитини на усиновлення.

Суд у разі необхідності може вимагати подання інших документів.

Стаття 254. Розгляд справи

1. Суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади, а також дитини, якщо вона за віком і станом здоров'я усвідомлює факт усиновлення, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати.

2. Суд розглядає справу про усиновлення повнолітньої особи з обов'язковою участю заявника (заявників), усиновлюваної особи, з викликом заінтересованих та інших осіб, яких суд визнає за потрібне допитати.

3. Для забезпечення таємниці усиновлення у випадках, встановлених Сімейним кодексом України, суд розглядає справу в закритому судовому засіданні.

4. Суд перевіряє законність підстав для усиновлення, в тому числі наявність згоди усиновлюваної дитини, якщо така згода є необхідною, або наявність згоди усиновлюваної повнолітньої особи.

Стаття 255. Рішення суду

1. За результатами розгляду заяви про усиновлення суд ухвалює рішення.

2. У разі задоволення заяви суд зазначає у резолютивній частині рішення про усиновлення дитини або повнолітньої особи заявником (заявниками).

3. За клопотанням заявника (заявників) суд вирішує питання про зміну імені, прізвища та по батькові, дати і місця народження усиновленої дитини, про зміну імені, прізвища, по батькові усиновленої повнолітньої особи, про запис усиновлювачів батьками.

4. Судові витрати, пов'язані з розглядом справи про усиновлення, відносяться на рахунок заявника (заявників).

5. Якщо після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили батьки дитини відкликали свою згоду на її усиновлення, суд скасовує своє рішення і поновлює розгляд справи.

6. У разі відкликання заяви про усиновлення після ухвалення рішення про усиновлення, але до набрання ним законної сили, суд скасовує своє рішення і залишає заяву без розгляду.

7. Усиновлення вважається здійсненим з дня набрання законної сили рішенням суду. Для внесення змін до актового запису про народження усиновленої дитини або повнолітньої особи копія рішення суду надсилається до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення, а у справах про усиновлення дітей іноземцями - також до уповноваженого органу виконавчої влади.

Глава 6

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Стаття 256. Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення

1. Суд розглядає справи про встановлення факту:

1) родинних відносин між фізичними особами;

2) перебування фізичної особи на утриманні;

3) каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;

4) реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення;

5) проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу;

6) належності правовстановлюючих документів особі, прізвище, ім'я, по батькові, місце і час народження якої, що зазначені в документі, не збігаються з ім'ям, по батькові, прізвищем, місцем і часом народження цієї особи, зазначеним у свідоцтві про народження або в паспорті;

7) народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження;

8) смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті;

9) смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

{Частина першу статті 256 доповнено пунктом 9 згідно із Законом № 1568-VI від 25.06.2009}

2. У судовому порядку можуть бути встановлені також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не визначено іншого порядку їх встановлення.

3. Справи про встановлення факту належності особі паспорта, військового квитка, квитка про членство в об'єднанні громадян, а також свідоцтв, що їх видають органи державної реєстрації актів цивільного стану, судовому розгляду в окремому провадженні не підлягають.

4. Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо з заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, вбачається спір про право, а якщо спір про право буде виявлений під час розгляду справи, - залишає заяву без розгляду.

{Статтю 256 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 257. Підсудність

1. Заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення, подається до суду за місцем її проживання.

2. Підсудність справ за заявою громадянина України, який проживає за її межами, про встановлення факту, що має юридичне значення, визначається за його клопотанням ухвалою судді Верховного Суду України.

{Статтю 257 доповнено частиною другою згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 257¹. Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України

1. Заява про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана батьками, родичами, їхніми представниками або іншими законними представниками дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника.

Заява про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути подана родичами померлого або їхніми представниками до суду за межами такої території України.

2. Справи про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, розглядаються невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду.

3. У рішенні про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, зокрема, мають бути зазначені встановлені судом дані про дату і місце народження особи, про її батьків.

4. Ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню.

Рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути оскаржено в загальному порядку, встановленому цим Кодексом. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

5. Копія судового рішення видається особам, які брали участь у справі, негайно після проголошення такого рішення або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи.

{Кодекс доповнено статтею 257¹ згідно із Законом № 990-VIII від 04.02.2016}

Стаття 258. Зміст заяви

1. У заяві повинно бути зазначено:

- 1) який факт заявник просить встановити та з якою метою;
- 2) причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт;
- 3) докази, що підтверджують факт.

2. До заяви додаються докази, що підтверджують викладені в заяві обставини, і довідка про неможливість відновлення втрачених документів.

Стаття 259. Зміст рішення суду про встановлення факту, що має юридичне значення

1. У рішенні суду повинно бути зазначено відомості про факт, встановлений судом, мету його встановлення, а також докази, на підставі яких суд установив цей факт.

2. Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

Глава 7

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ НА ВТРАЧЕНІ ЦІННІ ПАПЕРИ НА ПРЕД'ЯВНИКА ТА ВЕКСЕЛІ

Стаття 260. Підсудність

1. Особа, яка втратила цінний папір на пред'явника або вексель, може звернутися до суду із заявою про визнання їх недійсними і про відновлення її прав на втрачений цінний папір.

2. Заява подається до суду за місцезнаходженням емітента цінного папера на пред'явника або за місцем платежу за векселем.

Стаття 261. Зміст заяви

1. У заяві до суду про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на них повинно бути зазначено:

1) ім'я і місце проживання заявника, найменування та місцезнаходження юридичної особи-заявника;

2) обставини, за яких втрачено цінний папір на пред'явника або вексель;

3) повну і точну назву емітента втраченого цінного папера на пред'явника і його реквізити, а для векселя - вид, номер бланку, суму векселя, дату і місце складання, строк та місце платежу, найменування векселедавця та інших, відомих заявнику, зобов'язаних за векселем осіб, а також першого векселедержателя.

Стаття 262. Ухвала суду до судового розгляду

1. Суд, одержавши заяву, своєю ухвалою постановляє:

1) зробити публікацію про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя до суду;

2) заборонити здійснювати будь-які операції за втраченим цінним папером на пред'явника або за векселем.

2. Ухвала надсилається емітенту втраченого цінного папера на пред'явника. У справі про визнання недійсним втраченого векселя та відновлення прав на нього ухвала суду надсилається негайно зобов'язаним за векселем особам, якщо їх адреси відомі суду, а також, якщо строк платежу за векселем не настав, на адресу всіх нотаріусів відповідного нотаріального округу, на території якого знаходиться місце платежу за векселем. При пред'явленні векселя нотаріусу для вчинення протесту, щодо якого постановлено ухвалу, якою заборонено будь-які операції за ним, нотаріус зобов'язаний повідомити відповідний суд про пред'явлення такого векселя для вчинення протесту.

3. З дати постановлення ухвали суду зупиняється перебіг усіх строків щодо обігу втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, встановлених законодавством про обіг векселів.

Стаття 263. Зміст публікації

1. Публікація про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, з приводу яких подано заяву до суду, повинна містити інформацію, визначену пунктами 1 і 3 статті 261 цього Кодексу, а також пропозицію держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя повідомити суд у тримісячний строк про свої права на цінний папір або вексель.

{Частина перша статті 263 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005}

2. Публікація робиться за рахунок заявника у місцевій газеті за місцезнаходженням емітента цінного папера або за місцем платежу векселя, а також в одному з офіційних друкованих видань.

Стаття 264. Обов'язки держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя

1. Держатель втраченого цінного папера на пред'явника або векселя повинен у встановлений строк подати до суду, який постановив ухвалу, разом з цінним папером на пред'явника або векселем заяву про те, що він є його держателем.

Стаття 265. Строк пред'явлення позову заявником до держателя втраченого цінного папера або векселя

1. Якщо держатель втраченого цінного папера на пред'явника або векселя подасть заяву до суду, суд постановляє ухвалу про залишення заяви про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на нього без

розгляду та встановлює строк для пред'явлення заявником позову в загальному порядку до держателя цього цінного папера на пред'явника або векселя про їх витребування.

2. Строк пред'явлення позову заявником до держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя не може бути більшим двох місяців.

3. Якщо заявник у встановлений судом строк не пред'явить позову до держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя, суд постановляє ухвалу про зняття заборони здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем.

4. Копія ухвали надсилається особам, зазначеним у частині другій статті 262 цього Кодексу.

Стаття 266. Призначення справи до розгляду

1. Якщо протягом тримісячного строку з дня публікації про виклик держателя втраченого цінного папера на пред'явника або векселя не надійде заяви, зазначеної у статті 264 цього Кодексу, суд призначає справу до розгляду.

2. Про день розгляду справи суд повідомляє заявника, емітента втраченого цінного папера на пред'явника або зобов'язаних за векселем осіб.

Стаття 267. Вирішення справи

1. За результатами розгляду справи суд ухвалює рішення про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним або про відмову в задоволенні заявленої вимоги. Рішення про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним є підставою для видачі заявникові цінного папера на пред'явника замість визнаного недійсним або проведення визначених ним операцій; для здійснення платежу за векселем або для видачі заявникові векселя замість визнаного недійсним та для відновлення зобов'язаними за векселем особами передавальних написів.

2. Рішення суду про визнання недійсним втраченого цінного папера на пред'явника або векселя публікується в порядку, встановленому частиною другою статті 263 цього Кодексу.

Стаття 268. Права держателя цінного папера на пред'явника або векселя щодо відшкодування збитків

1. У разі ухвалення судом рішення про відмову в задоволенні заявленої вимоги держатель цінного папера на пред'явника або векселя має право звернутися до суду із заявою про відшкодування за рахунок заявника збитків, заподіяних йому заборонаю здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем.

2. Держатель цінного папера на пред'явника або векселя, який не заявив вчасно з будь-яких причин про своє право на цінний папір на пред'явника або вексель, може пред'явити позов до особи, за якою визнано право на цінний папір на пред'явника або на вексель.

Глава 8

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ПЕРЕДАЧУ БЕЗХАЗЯЙНОЇ НЕРУХОМОЇ РЕЧІ У КОМУНАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Стаття 269. Підсудність

1. Заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади за умов, визначених Цивільним кодексом України, подається до суду за місцезнаходженням цієї речі органом, уповноваженим управляти майном відповідної територіальної громади.

Стаття 270. Зміст заяви

1. У заяві про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність відповідної територіальної громади повинно бути зазначено, яку нерухому річ заявник просить передати у власність територіальної громади, основні характеристики нерухомої речі, посилення на документи про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, друковані засоби масової інформації, в яких було зроблено оголошення про взяття відповідної нерухомої речі на облік.

Стаття 271. Відмова в прийнятті заяви

1. Суд відмовляє в прийнятті заяви про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади, якщо вона не взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію права на нерухоме майно, або якщо заяву подано до закінчення одного року з дня прийняття її на облік.

Стаття 272. Розгляд справи

1. Справа про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади розглядається судом за участі заявника з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб.

Стаття 273. Рішення суду

1. Суд, встановивши, що нерухома річ є безхазяйною та взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, а також що спливає один рік з дня взяття на облік нерухомої речі, ухвалює рішення про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність відповідної територіальної громади.

Глава 9

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

Стаття 274. Підсудність

1. Заява про визнання спадщини відумерлою у випадках, встановлених Цивільним кодексом України, подається до суду за місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

{Частина перша статті 274 в редакції Закону № 1533-VIII від 20.09.2016}

Стаття 275. Зміст заяви

1. У заяві про визнання спадщини відумерлою повинно бути наведено відомості про час і місце відкриття спадщини, про майно, що становить спадщину, а також докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю, про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, або про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, або про відмову від її прийняття.

Стаття 276. Відмова в прийнятті заяви

1. Суд відмовляє в прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою, якщо заява подана до закінчення одного року з часу відкриття спадщини.

{Частина перша статті 276 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1533-VIII від 20.09.2016}

Стаття 277. Розгляд справи

1. Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається судом з обов'язковою участю заявника та з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб.

2. Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається судом з обов'язковим залученням до участі у справі органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та/або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

{Статтю 277 доповнено частиною другою згідно із Законом № 1533-VIII від 20.09.2016}

Стаття 278. Рішення суду

1. Суд, встановивши, що спадкоємці за заповітом і за законом відсутні, або спадкоємці усунені від права на спадкування, або спадкоємці не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді відповідно до закону.

{Частина перша статті 278 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1533-VIII від 20.09.2016}

Глава 10

РОЗГЛЯД ЗАЯВИ ПРО НАДАННЯ ОСОБІ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ

Стаття 279. Підсудність

1. За умов, визначених Законом України "Про психіатричну допомогу", заява лікаря-психіатра про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги та її продовження в примусовому порядку подається до суду за місцем проживання особи, а заява представника психіатричного закладу про госпіталізацію особи до психіатричного закладу у примусовому порядку та заява про продовження такої госпіталізації подається до суду за місцезнаходженням зазначеного закладу.

2. Заява особи, якій за рішенням суду надається амбулаторна психіатрична допомога у примусовому порядку, або її законного представника про припинення цієї допомоги подається до суду за місцепроживанням особи, а про припинення госпіталізації до психіатричного закладу у примусовому порядку - до суду за місцезнаходженням психіатричного закладу.

Стаття 280. Зміст заяви і строк її подання

1. У заяві про проведення психіатричного огляду фізичної особи у примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку та її продовження, про госпіталізацію до психіатричного закладу у примусовому порядку та продовження такої госпіталізації повинні бути зазначені підстави для надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, встановлені законом.

2. До заяви про психіатричний огляд або надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку додається висновок лікаря-психіатра, а про продовження примусово амбулаторної психіатричної допомоги, про примусову госпіталізацію, її продовження - висновок комісії лікарів-психіатрів та інші відповідні матеріали.

3. У заяві фізичної особи або її законного представника про припинення амбулаторної психіатричної допомоги чи госпіталізації до психіатричного закладу у примусовому порядку мають бути наведені обставини і докази, на яких ґрунтуються ці вимоги.

4. У випадках, коли відповідно до закону госпіталізація у примусовому порядку була проведена за рішенням лікаря-психіатра і визнана доцільною комісією лікарів-психіатрів, психіатричний заклад, в якому перебуває особа, направляє до суду заяву про її госпіталізацію у примусовому порядку протягом 24 годин.

5. Заява фізичної особи або її законного представника про припинення надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку може бути подана через три місяці з дня ухвалення рішення суду про надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку або її продовження, госпіталізацію у примусовому порядку, її продовження.

Стаття 281. Розгляд справи

1. Заява про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку розглядається судом у такі строки з дня її надходження до суду: про госпіталізацію особи до психіатричного закладу - протягом 24 годин; про психіатричний огляд - протягом трьох днів; про надання амбулаторної психіатричної допомоги, її продовження та продовження госпіталізації - протягом десяти днів.

2. Справа за заявою про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку чи про припинення надання амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізацію у примусовому порядку розглядається в присутності особи, щодо якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, з обов'язковою участю прокурора, лікаря-психіатра, представника психіатричного закладу, що подав заяву, та законного представника особи, щодо якої розглядаються питання, пов'язані з наданням психіатричної допомоги.

Стаття 282. Рішення суду

1. Залежно від встановлених обставин суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні.

2. Рішення про задоволення заяви лікаря-психіатра, представника психіатричного закладу є підставою для надання відповідної психіатричної допомоги у примусовому порядку.

3. Рішення про відмову в задоволенні заяви про продовження амбулаторної психіатричної допомоги, продовження госпіталізації, а також рішення про задоволення заяви фізичної особи чи її законного представника є підставою для припинення надання зазначеної примусової психіатричної допомоги.

Глава 11 РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО ПРИМУСОВУ ГОСПІТАЛІЗАЦІЮ ДО ПРОТИТУБЕРКУЛЬОЗНОГО ЗАКЛАДУ

{Назва глави 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

Стаття 283. Підсудність

1. Заява про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації хворого на заразну форму туберкульозу подається до суду за місцезнаходженням протитуберкульозного закладу, який здійснює медичний (диспансерний) нагляд за цим хворим, або до суду за місцем виявлення такого хворого.

{Стаття 283 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

Стаття 284. Зміст і строк подання заяви

1. У заяві про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації повинні бути зазначені встановлені законом підстави для такої госпіталізації. До заяви додається мотивований висновок лікаря про необхідність примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації, в якому зазначається строк, протягом якого буде проведено лікування.

{Частина перша статті 284 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

2. Заява подається протягом 24-х годин з часу виявлення порушення хворим на заразну форму туберкульозу проти епідемічного режиму.

{Частина друга статті 284 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

Стаття 285. Розгляд справи

1. Справи про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації суд розглядає не пізніше 24 годин після відкриття провадження у справі. Особі має бути надано право особистої участі в судовому засіданні, за винятком випадків, коли за даними протитуберкульозного закладу така особа становить загрозу розповсюдження хвороби.

{Частина перша статті 285 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

2. Участь у розгляді справи представника протитуберкульозного закладу, за заявою якого відкрито провадження у справі, представника особи, стосовно якої вирішується питання про примусову госпіталізацію або про продовження строку примусової госпіталізації, є обов'язковою.

{Частина друга статті 285 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

Стаття 286. Рішення суду

1. Розглянувши заяву про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації, суд ухвалює рішення, яким відхиляє або задовольняє заяву.

{Частина перша статті 286 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

2. Рішення про задоволення заяви, зазначеної у частині першій цієї статті, підлягає негайному виконанню та є підставою для примусової госпіталізації або продовження строку примусової госпіталізації особи в протитуберкульозному закладі на встановлений законом строк.

{Частина друга статті 286 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

3. Після набрання законної сили рішенням суду про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу або про продовження строку примусової госпіталізації суд надсилає рішення відповідному органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони майна особи, стосовно якої ухвалено рішення суду.

{Статтю 286 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

{Глава 11 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

Глава 12

РОЗГЛЯД СУДОМ СПРАВ ПРО РОЗКРИТТЯ БАНКАМИ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА МІСТИТЬ БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ, ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Стаття 287. Підсудність

1. Заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи у випадках, встановлених законом, подається до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу.

Стаття 288. Зміст заяви

1. У заяві до суду про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи має бути зазначено:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) ім'я (найменування) заявника та особи, щодо якої вимагається розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, їх місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника заявника, коли заява подається представником;

3) найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю;

4) обґрунтування необхідності та обставини, за яких вимагається розкрити інформацію, що містить банківську таємницю, щодо особи, із зазначенням положень законів, які надають відповідні повноваження, або прав та інтересів, які порушено;

5) обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, щодо особи та мету її використання.

Стаття 289. Розгляд справи

1. Справа про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, розглядається у п'ятиденний строк з дня надходження заяви у закритому судовому засіданні з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, а у випадках, коли справа розглядається з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, - з повідомленням тільки заявника.

2. Неявка в судові засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, чи їх представників або представника банку не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою.

3. Якщо під час розгляду справи буде встановлено, що заява ґрунтується на спорі, який розглядається в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Стаття 290. Рішення суду

1. У рішенні про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи зазначаються:

1) ім'я (найменування) одержувача інформації, його місце проживання або місцезнаходження, а також ім'я представника одержувача, коли інформація надається представникові;

2) ім'я (найменування) особи, щодо якої банк має розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, місце проживання або місцезнаходження цієї особи;

3) найменування та місцезнаходження банку, що обслуговує особу, щодо якої необхідно розкрити банківську таємницю;

4) обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, що має бути надана банком одержувачу, та мету її використання.

2. Якщо під час судового розгляду буде встановлено, що заявник вимагає розкрити інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи без

підстав та повноважень, визначених законом, то суд ухвалює рішення про відмову в задоволенні заяви.

3. Ухвалене судом рішення підлягає негайному виконанню. Копії рішення суд надсилає банку, що обслуговує юридичну або фізичну особу, заявнику та особі, щодо якої надається інформація. Особа, щодо якої банк розкриває банківську таємницю, або заявник мають право у п'ятиденний строк оскаржити ухвалене судом рішення до апеляційного суду в установленому порядку. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

Розділ V

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ

Глава 1

АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 291. Суди апеляційної інстанції

1. Апеляційною інстанцією у цивільних справах є судові палати у цивільних справах апеляційних загальних судів, у межах територіальної юрисдикції яких знаходиться місцевий суд, який ухвалив судові рішення, що оскаржується.

Стаття 292. Право апеляційного оскарження

1. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.

{Частина перша статті 292 із змінами, внесеними згідно із Законом № 721-VII від 16.01.2014 - втратив чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 767-VII від 23.02.2014}

2. Ухвала суду першої інстанції оскаржується в апеляційному порядку окремо від рішення суду у випадках, передбачених статтею 293 цього Кодексу.

Стаття 293. Ухвали, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду

1. Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо:

1) відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасуванні судового наказу;

2) забезпечення позову, а також щодо скасування забезпечення позову;

{Офіційне тлумачення положення пункту 2 частини першої статті 293 див. в Рішенні Конституційного Суду № 12-рп/2010 від 28.04.2010}

3) повернення заяви позивачеві (заявникові);

4) відмови у відкритті провадження у справі;

5) відкриття провадження у справі з недотриманням правил підсудності;

6) передачі справи на розгляд іншому суду;

7) відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;

8) визнання мирової угоди за клопотанням сторін;

9) визначення розміру судових витрат;

10) внесення виправлень у рішення;

{Офіційне тлумачення положення пункту 10 частини першої статті 293 див. в Рішенні Конституційного Суду № 4-рп/2014 від 22.04.2014}

11) відмови ухвалити додаткове рішення;

12) роз'яснення рішення;

{Офіційне тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 див. в Рішенні Конституційного Суду № 18-рп/2010 від 08.07.2010}

13) зупинення провадження у справі;

14) закриття провадження у справі;

15) залишення заяви без розгляду;

16) залишення заяви про перегляд заочного рішення без розгляду;

17) відмови у відкритті провадження за нововиявленими обставинами;

{Пункт 17 частини першої статті 293 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

18) видачі дубліката виконавчого листа;

{Офіційне тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 див. в Рішенні Конституційного Суду № 3-рп/2010 від 27.01.2010}

19) поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;

20) відстрочки і розстрочки, зміни чи встановлення способу і порядку виконання рішення;

21) тимчасового влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу;

22) оголошення розшуку відповідача (боржника) або дитини;

23) примусового проникнення до житла;

24) звернення стягнення на грошові кошти, що знаходяться на рахунках;

24¹) тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України;

{Частина першу статті 293 доповнено пунктом 24¹ згідно із Законом № 2677-VI від 04.11.2010}

25) заміни сторони виконавчого провадження;

26) визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами;

27) рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця;

{Пункт 27 частини першої статті 293 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

28) повороту виконання рішення суду;

{Офіційне тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 див. в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2011 від 02.11.2011}

28¹) виправлення помилки у виконавчому листі або визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню;

{Частина першу статті 293 доповнено пунктом 28¹ згідно із Законом № 3538-IV від 15.03.2006}

29) відмови в поновленні втраченого судового провадження;

30) звільнення (призначення) опікуна чи піклувальника;

{Частина першу статті 293 доповнено пунктом 30 згідно із Законом № 3551-IV від 16.03.2006}

31) відмови у відкритті провадження у справі про скасування рішення третейського суду;

{Частина першу статті 293 доповнено пунктом 31 згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

32) повернення заяви про скасування рішення третейського суду;

{Частина першу статті 293 доповнено пунктом 32 згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

33) повернення заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

{Частина першу статті 293 доповнено пунктом 33 згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

2. Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду. У разі подання апеляційної скарги на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду, суд першої інстанції повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню.

{Частина друга статті 293 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3. У разі подання апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції, передбачені пунктами 2, 7, 9, 18-30 частини першої цієї статті, до апеляційного суду передаються лише копії матеріалів, необхідних для розгляду скарги. У разі необхідності апеляційний суд може витребувати також копії інших матеріалів справи.

{Статтю 293 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

4. Подання апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції не перешкоджає продовженню розгляду справи цим судом.

{Статтю 293 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 294. Строки апеляційного оскарження

1. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом десяти днів з дня його проголошення. Особи, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні

під час проголошення судового рішення, можуть подати апеляційну скаргу протягом десяти днів з дня отримання копії цього рішення.

{Положення частини першої статті 294 щодо скорочення процесуальних строків звернення громадян до суду визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

2. Апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції подається протягом п'яти днів з дня її проголошення. У разі якщо ухвалу було постановлено без участі особи, яка її оскаржує, апеляційна скарга подається протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали.

{Положення частини другої статті 294 щодо скорочення процесуальних строків звернення громадян до суду визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

{Частину третю статті 294 виключено на підставі Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

{Частину третю статті 294 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

{Текст статті 294 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 295. Форма і зміст апеляційної скарги

1. Апеляційна скарга подається у письмовій формі.

2. В апеляційній скарзі мають бути зазначені:

1) найменування суду, до якого подається скарга;

2) ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження;

3) ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження;

4) рішення або ухвала, що оскаржуються;

5) в чому полягає незаконність і (або) необґрунтованість рішення або ухвали (неповнота встановлення обставин, які мають значення для справи, та (або) неправильність встановлення обставин, які мають значення для справи, внаслідок необґрунтованої відмови у прийнятті доказів, неправильного їх дослідження чи оцінки, неподання доказів з поважних причин та (або) неправильне визначення відповідно до встановлених судом обставин правовідносин);

6) нові обставини, що підлягають встановленню, докази, які підлягають дослідженню чи оцінці, обґрунтування поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції, заперечення проти доказів, використаних судом першої інстанції;

7) клопотання особи, яка подала скаргу;

8) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

3. Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає, або представником такої особи.

4. До апеляційної скарги, поданої представником, має бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо ці документи раніше не подавалися.

5. До апеляційної скарги додаються копії скарги та доданих письмових матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі.

{Стаття 295 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 296. Порядок подання апеляційної скарги

{Назва статті 296 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

1. Апеляційна скарга подається апеляційному суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення.

{Частина перша статті 296 із змінами, внесеними згідно із Законами № 3570-IV від 16.03.2006, № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Суд першої інстанції на наступний день після закінчення строку для подання апеляційної скарги надсилає її разом зі справою до апеляційного суду. Апеляційні скарги, що надійшли після цього, не пізніше наступного робочого дня після їхнього надходження направляються до апеляційного суду.

{Частина друга статті 296 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 297. Відкриття апеляційного провадження у справі

{Назва статті 297 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

1. Справа реєструється в апеляційному суді у порядку, встановленому частинами другою і третьою статті 11¹ цього Кодексу, та не пізніше наступного дня передається судді -доповідачу. Протягом трьох днів після надходження справи суддя-доповідач вирішує питання про відкриття апеляційного провадження.

{Частина перша статті 297 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року; із змінами, внесеними згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

2. До апеляційної скарги, яка не оформлена відповідно до вимог, встановлених статтею 295 цього Кодексу, а також у разі несплати суми судового збору застосовуються положення статті 121 цього Кодексу.

{Частина друга статті 297 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

3. Апеляційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених статтею 294 цього Кодексу, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом тридцяти днів з моменту отримання ухвали особа має право звернутися до апеляційного суду з заявою про поновлення строків або вказати інші підстави для поновлення строку.

Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку апеляційного оскарження будуть визнані неповажними, суддя-доповідач відмовляє у відкритті апеляційного провадження.

Незалежно від поважності причини пропуску строку апеляційного оскарження апеляційний суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження у разі, якщо апеляційна скарга прокурора, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування подана після спливу одного року з моменту оголошення оскаржуваного судового рішення.

{Частина третя статті 297 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

4. Суддя-доповідач відмовляє у відкритті апеляційного провадження у справі також у випадках, якщо:

- 1) справа не підлягає апеляційному розгляду у порядку цивільного судочинства;
- 2) є ухвала про закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою особи від апеляційної скарги;
- 3) є ухвала про відмову у задоволенні апеляційної скарги цієї особи або про відмову у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою.

{Частина статті 297 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

5. Про відкриття або відмову у відкритті апеляційного провадження у справі, залишення апеляційної скарги без руху або повернення скарги суддя-доповідач постановляє ухвалу. Копія ухвали про повернення апеляційної скарги або про відмову у відкритті апеляційного провадження разом із доданими до скарги матеріалами надсилається особі, яка подавала апеляційну скаргу, а апеляційна скарга залишається у справі. Іншим особам, які беруть участь у справі, надсилається копія відповідної ухвали.

{Частина статті 297 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

6. Ухвала про повернення апеляційної скарги, про відмову у відкритті апеляційного провадження у справі може бути оскаржена в касаційному порядку.

{Частина статті 297 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

7. При надходженні неналежно оформленої справи, з нерозглянутими зауваженнями на правильність і повноту фіксування судового процесу технічними засобами або з нерозглянутими письмовими зауваженнями щодо повноти чи неправильності протоколу судового засідання, або без вирішення питання про ухвалення додаткового рішення суддя-доповідач повертає справу до суду першої інстанції, про що постановляє ухвалу із зазначенням строку, протягом якого суд першої інстанції має усунути недоліки.

{Частина статті 297 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 298. Надіслання копій апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі

{Назва статті 298 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого

спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

1. Апеляційний суд не пізніше наступного дня після постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду надсилає копії апеляційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані ними заперечення на апеляційну скаргу.

{Частина перша статті 298 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 299. Приєднання до апеляційної скарги

1. Особи, які беруть участь у справі, мають право приєднатися до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали. До апеляційної скарги мають право приєднатися також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

2. Заяву про приєднання до апеляційної скарги може бути подано до початку розгляду справи в апеляційному суді.

3. До заяви про приєднання до апеляційної скарги додається документ про сплату судового збору.

{Частина третя статті 299 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 300. Доповнення, зміна апеляційної скарги або відкликання її чи відмова від неї

1. Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на апеляційне оскарження.

2. Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право відкликати її до початку розгляду справи в апеляційному суді, а друга сторона має право визнати апеляційну скаргу обґрунтованою в повному обсязі чи в певній частині.

3. При відкликанні апеляційної скарги суддя, який готував справу до розгляду в апеляційному суді, постановляє ухвалу про повернення скарги.

4. Особа, яка подала апеляційну скаргу, має право протягом усього часу розгляду справи відмовитися від неї повністю або частково. Питання про прийняття відмови від апеляційної скарги і закриття у зв'язку з цим апеляційного провадження вирішується апеляційним судом, що розглядає справу, в судовому засіданні. Повторне оскарження цього рішення, ухвали з тих самих підстав не допускається.

5. Визнання апеляційної скарги другою стороною враховується апеляційним судом у частині наявності або відсутності фактів, які мають значення для вирішення справи.

Стаття 301. Підготовка розгляду справи апеляційним судом

1. Протягом десяти днів з дня отримання справи суддя-доповідач вчиняє такі дії:

1) з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі;

2) визначає характер спірних правовідносин та закон, який їх регулює;

3) з'ясовує обставини, на які посилаються сторони та інші особи, які беруть участь у справі, як на підставу своїх вимог і заперечень;

4) з'ясовує, які обставини визнаються чи заперечуються сторонами та іншими особами;

5) вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції;

6) за клопотанням сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про виклик свідків, призначення експертизи, витребування доказів, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача;

7) за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання щодо вжиття заходів забезпечення позову;

8) вчиняє інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи.

2. Підготовчі дії, визначені пунктами 6-8 частини першої цієї статті, здійснюються за правилами, встановленими главою 3 розділу III цього Кодексу.

Стаття 302. Призначення справи до розгляду в апеляційному суді

1. Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів, яка в разі необхідності вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій та призначення справи до розгляду.

2. Справа має бути призначена до розгляду у розумний строк, але не пізніше семи днів після закінчення дій підготовки справи до розгляду.

{Частина друга статті 302 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 303. Межі розгляду справи апеляційним судом

1. Під час розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

2. Апеляційний суд досліджує докази, які судом першої інстанції були досліджені з порушенням встановленого порядку або в дослідженні яких було неправомірно відмовлено, а також нові докази, неподання яких до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

3. Апеляційний суд не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

4. Якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилась очевидна незаконність або необґрунтованість рішення суду першої інстанції у справах окремого провадження, апеляційний суд перевіряє справу в повному обсязі.

Стаття 303¹. Строк розгляду апеляційної скарги

1. Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом двох місяців з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції - протягом п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до розгляду.

2. У виняткових випадках за клопотанням сторони з урахуванням особливостей розгляду справи апеляційний суд може подовжити строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляє відповідну ухвалу.

{Кодекс доповнено статтею 303¹ згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 304. Порядок розгляду справи апеляційним судом

1. Справа розглядається апеляційним судом за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції, з винятками і доповненнями, встановленими цією главою.

2. Суддя-доповідач доповідає зміст рішення (ухвали), яке оскаржено, доводи апеляційної скарги, межі, в яких повинні здійснюватися перевірка рішення (ухвали), встановлюватися обставини і досліджуватися докази.

3. Після доповіді судді-доповідача пояснення дає особа, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, - першим дає пояснення позивач. Далі дають пояснення інші особи, які беруть участь у справі.

4. Закінчивши з'ясування обставин і перевірку їх доказами, апеляційний суд надає особам, які беруть участь у справі, можливість виступити у судових дебатах в такій самій послідовності, в якій вони давали пояснення.

5. На початку судового засідання суд може оголосити про час, який відводиться для судових дебатів. Кожній особі, яка бере участь у розгляді справи в апеляційному суді, надається однаковий проміжок часу для виступу.

6. Після закінчення дебатів суд виходить до нарадчої кімнати.

7. У разі потреби під час розгляду справи може бути оголошено перерву або розгляд її відкладено.

Стаття 304¹. Особливості розгляду в апеляційному порядку окремих категорій справ

1. Розгляд апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції, прийняте за результатами розгляду справ, передбачених пунктом 2 частини першої статті 15 цього Кодексу, здійснюється апеляційним судом за наявними у справі матеріалами та без виклику осіб, які беруть участь у справі.

2. Рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду справ, передбачених частиною першою цієї статті є остаточним і касаційному оскарженню не підлягає.

{Кодекс доповнено статтею 304¹ згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 305. Наслідки неявки в судове засідання осіб, які беруть участь у справі

1. Апеляційний суд відкладає розгляд справи в разі неявки у судове засідання особи, яка бере участь у справі, щодо якої немає відомостей про вручення їй судової повістки, або за її клопотанням, коли повідомлені нею причини неявки буде визнано судом поважними.

2. Неявка сторін або інших осіб, які беруть участь у справі, належним чином повідомлених про час і місце розгляду справи, не перешкоджає розглядові справи.

Стаття 306. Відмова позивача від позову та мирова угода сторін

1. В апеляційному суді позивач має право відмовитися від позову, а сторони - укласти мирову угоду відповідно до загальних правил про ці процесуальні дії незалежно від того, хто подав апеляційну скаргу.

Стаття 307. Повноваження апеляційного суду

1. За наслідками розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції апеляційний суд має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення рішення без змін;
- 2) скасувати рішення суду першої інстанції і ухвалити нове рішення по суті позовних вимог;
- 3) змінити рішення;
- 4) постановити ухвалу про скасування рішення суду першої інстанції і закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду.

{Пункт 5 частини першої статті 307 виключено на підставі Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. За наслідками розгляду скарги на ухвалу суду першої інстанції апеляційний суд має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення ухвали без змін;
- 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу;
- 3) змінити ухвалу;
- 4) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

{Пункт 4 частини другої статті 307 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3. За наслідками розгляду скарги на судовий наказ апеляційний суд має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишення судового наказу без змін;
- 2) постановити ухвалу про скасування судового наказу та роз'яснити, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті в позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову;
- 3) змінити судовий наказ.

Ухвала апеляційного суду про відхилення апеляційної скарги на судовий наказ і залишення судового наказу без змін є остаточною і оскарженню не підлягає.

{Статтю 307 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 308. Підстави для відхилення апеляційної скарги і залишення рішення без змін

1. Апеляційний суд відхиляє апеляційну скаргу і залишає рішення без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права.

2. Не може бути скасоване правильне по суті і справедливе рішення суду з одних лише формальних міркувань.

Стаття 309. Підстави для скасування рішення суду першої інстанції і ухвалення нового рішення або зміни рішення

1. Підставами для скасування рішення суду першої інстанції і ухвалення нового рішення або зміни рішення є:

1) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи;

2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд вважав встановленими;

3) невідповідність висновків суду обставинам справи;

4) порушення або неправильне застосування норм матеріального або процесуального права, а також розгляд і вирішення справи неповноважним судом; участь в ухваленні рішення судді, якому було заявлено відвід на підставі обставин, що викликали сумнів у неупередженості судді, і заяву про його відвід визнано судом апеляційної інстанції обгрунтованою; ухвалення чи підписання постанови не тим суддею, який розглядав справу.

{Пункт 4 частини першої статті 309 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Норми матеріального права вважаються порушеними або неправильно застосованими, якщо застосовано закон, який не поширюється на ці правовідносини, або не застосовано закон, який підлягав застосуванню.

3. Порушення норм процесуального права можуть бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи.

Стаття 309¹. Підстави для скасування судового наказу

1. Судовий наказ підлягає скасуванню в апеляційному порядку, якщо апеляційний суд встановить відсутність між стягувачем та боржником спірних правовідносин, на основі яких була заявлена вимога, передбачена частиною першою статті 96 цього Кодексу.

2. Ухвала апеляційного суду про скасування судового наказу є остаточною і оскарженню не підлягає.

{Кодекс доповнено статтею 309¹ згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 310. Підстави для скасування рішення із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду

1. Рішення суду підлягає скасуванню в апеляційному порядку із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду з підстав, визначених статтями 205 і 207 цього Кодексу.

2. Якщо судом першої інстанції ухвалено законне і обґрунтоване рішення, смерть фізичної особи чи припинення юридичної особи - сторони у спірних правовідносинах після ухвалення рішення, що не допускає правонаступництва, не може бути підставою для застосування вимог частини першої цієї статті.

Стаття 311. Підстави для скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції

1. Підставами для скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції є:

- 1) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи;
- 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції вважає встановленими;
- 3) невідповідність висновків суду обставинам справи;
- 4) порушення норм матеріального чи процесуального права, які призвели до неправильного вирішення питання.

{Стаття 311 із змінами, внесеними згідно із Законом № 483-V від 15.12.2006; в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 312. Підстави для відхилення скарги на ухвалу суду першої інстанції або зміни чи скасування ухвали

1. Розглянувши скаргу на ухвалу суду першої інстанції, апеляційний суд:

- 1) відхиляє скаргу і залишає ухвалу без змін, якщо судом першої інстанції постановлено ухвалу з додержанням вимог закону;
- 2) змінює або скасовує ухвалу суду першої інстанції і постановляє ухвалу з цього питання, якщо воно було вирішено судом першої інстанції з порушенням норм процесуального права або при правильному вирішенні було помилково сформульовано суть процесуальної дії чи підстави її застосування;
- 3) скасовує ухвалу і передає питання на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо останній порушив порядок, встановлений для його вирішення.

Стаття 313. Порядок ухвалення рішень та постановлення ухвал апеляційним судом

1. Апеляційний суд ухвалює рішення та постановляє ухвалу за правилами статті 19 і глави 7 розділу III цього Кодексу з винятками і доповненнями, зазначеними у статтях 314-316 цього Кодексу.

2. Рішення апеляційного суду оформлюється суддею-доповідачем і підписується всім складом суду, який розглядав справу.

Стаття 314. Ухвала та рішення апеляційного суду

1. Розглянувши справу, апеляційний суд постановляє ухвалу у випадках:

- 1) відхилення апеляційної скарги і залишення рішення суду без змін;
- 2) скасування ухвали, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції;

{Пункт 2 частини першої статті 314 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

3) скасування рішення суду із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду;

4) відхилення апеляційної скарги і залишення ухвали суду без змін;

5) зміни ухвали суду першої інстанції;

6) скасування ухвали та вирішення питання по суті.

{Пункт 6 частини першої статті 314 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Апеляційний суд ухвалює рішення у випадках скасування судового рішення і ухвалення нового або зміни рішення.

Стаття 315. Зміст ухвали апеляційного суду

1. Ухвала суду апеляційної інстанції складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

часу і місця її постановлення;

найменування суду;

прізвищ та ініціалів головуючого і суддів;

прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;

найменування справи та повних імен (найменувань) осіб, які беруть участь у справі;

2) описової частини із зазначенням:

короткого змісту вимог апеляційної скарги і судового рішення суду першої інстанції;

узагальнених доводів особи, яка подала апеляційну скаргу;

узагальнених доводів та заперечень інших осіб, які беруть участь у справі;

встановлених судом першої інстанції обставин;

3) мотивувальної частини із зазначенням:

мотивів, з яких апеляційний суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався;

4) резолютивної частини із зазначенням:

висновку апеляційного суду;

розподілу судових витрат;

строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

2. У разі відхилення апеляційної скарги в ухвалі зазначаються мотиви її відхилення.

3. У разі скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції в ухвалі має бути зазначено, які порушення закону були допущені судом першої інстанції.

{Частина третя статті 315 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 316. Зміст рішення апеляційного суду

1. Рішення апеляційного суду складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

часу і місця його ухвалення;

найменування суду;

прізвищ та ініціалів головуєчого і суддів;

прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;

найменування справи та повних імен (найменувань) осіб, які беруть участь у справі;

2) описової частини із зазначенням:

короткого змісту позовних вимог і рішення суду першої інстанції;

короткого змісту вимог апеляційної скарги;

узагальнених доводів особи, яка подала апеляційну скаргу;

узагальнених доводів та заперечень інших осіб, які беруть участь у справі;

3) мотивувальної частини із зазначенням:

мотивів зміни рішення, скасування рішення суду першої інстанції і ухвалення нового рішення;

встановлених судом першої інстанції та не оспорених обставин, а також обставин, встановлених апеляційним судом, і визначених відповідно до них правовідносин;

чи були і ким порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду;

назви, статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався;

4) резолютивної частини із зазначенням:

висновку апеляційного суду про зміну чи скасування рішення, задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково;

висновку апеляційного суду по суті позовних вимог;

розподілу судових витрат;

строку і порядку набрання рішенням законної сили та його оскарження.

Стаття 317. Проголошення рішення та ухвали апеляційним судом

1. Рішення та ухвали апеляційного суду проголошуються за правилами, встановленими статтею 218 цього Кодексу.

Стаття 318. Порядок розгляду апеляційної скарги, що надійшла до апеляційного суду після закінчення апеляційного розгляду справи

1. Якщо апеляційні скарги на рішення або ухвалу суду першої інстанції були подані в установлені цим Кодексом строки, але надійшли до суду після закінчення апеляційного розгляду справи або коли строки на подання апеляційної скарги у зв'язку з пропусшенням їх з поважних причин були поновлені або продовжені і особа, яка подала апеляційну скаргу, не була присутня під час розгляду справи, апеляційний суд розглядає цю скаргу за правилами цієї глави.

2. Залежно від обґрунтованості скарги, зазначеної в частині першій цієї статті, суд ухвалює рішення або постановляє ухвалу відповідно до статті 307 цього Кодексу. При цьому за наявності підстав може бути скасовано рішення або ухвалу апеляційного суду.

Стаття 319. Законна сила рішення і ухвали апеляційного суду

1. Рішення або ухвала апеляційного суду набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Стаття 320. Окрема ухвала апеляційного суду

1. Апеляційний суд у випадках і в порядку, встановлених статтею 211 цього Кодексу, може постановити окрему ухвалу. Суд може також постановити окрему ухвалу, в якій зазначити порушення норм права і помилки, допущені судом першої інстанції, які не є підставою для скасування рішення чи ухвали суду першої інстанції.

Стаття 321. Оформлення судових рішень, видача або направлення їх сторонам та іншим особам, які брали участь у справі

1. Судові рішення апеляційного суду оформлюються, видаються або надсилаються в порядку, встановленому статтею 222 цього Кодексу.

2. Копії судових рішень апеляційного суду повторно видаються судом першої інстанції, де зберігається справа.

Стаття 322. Повернення справи

1. Після закінчення апеляційного провадження справа у семиденний строк направляється до суду першої інстанції, який її розглянув.

Глава 2 КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 323. Суд касаційної інстанції

1. Касаційною інстанцією у цивільних справах є Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

{Частина перша статті 323 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 324. Право касаційного оскарження

1. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку:

1) рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, рішення і ухвали апеляційного суду, ухвалені за результатами апеляційного розгляду;

2) ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 1, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31-33 частини першої статті 293 цього Кодексу, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі.

{Пункт 2 частини першої статті 324 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

{Частина перша статті 324 в редакції Закону № 3570-IV від 16.03.2006}

2. Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

{Частина третю статті 324 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

Стаття 325. Строк на касаційне оскарження

1. Касаційна скарга може бути подана протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду.

{Частина перша статті 325 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

{Положення частини першої статті 325 щодо скорочення процесуальних строків звернення громадян до суду визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

2. У разі пропущення строку, встановленого частиною першою цієї статті, з причин, визнаних поважними, суддя касаційної інстанції за заявою особи, яка подала скаргу, може поновити цей строк.

{Частина друга статті 325 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

{Частина третю статті 325 виключено на підставі Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

{Частина третю статті 325 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}

{Частина четверту статті 325 виключено на підставі Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

Стаття 326. Форма і зміст касаційної скарги

1. Касаційна скарга подається у письмовій формі.

2. У касаційній скарзі повинно бути зазначено:

- 1) найменування суду, до якого подається скарга;
- 2) ім'я (найменування) особи, яка подає скаргу, її місце проживання або місцезнаходження;
- 3) ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження;
- 4) рішення (ухвала), що оскаржується;
- 5) в чому полягає неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права;
- 6) клопотання особи, яка подає скаргу;

7) перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги.

3. Касаційна скарга підписується особою, яка подає скаргу, або її представником.

4. До касаційної скарги, поданої представником, повинна бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника.

{Частина четверта статті 326 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

5. До касаційної скарги додаються копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі, а також копії оскаржуваних рішень (ухвал) судів першої та апеляційної інстанцій.

{Частина п'ята статті 326 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 327. Порядок подання касаційної скарги

1. Касаційна скарга подається безпосередньо до суду касаційної інстанції, де вона реєструється в порядку, встановленому частинами другою і третьою статті 11¹ цього Кодексу, та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

{Частина перша статті 327 в редакції Законів № 3570-IV від 16.03.2006, № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року; із змінами, внесеними згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

{Частина другу статті 327 виключено на підставі Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

Стаття 328. Відкриття касаційного провадження у справі

1. Одержавши касаційну скаргу, оформлену відповідно до вимог статті 326 цього Кодексу, суддя-доповідач протягом трьох днів вирішує питання про відкриття касаційного провадження, про що постановляє відповідну ухвалу, витребує справу, надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі, і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу. За наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, суддя-доповідач у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду.

{Частина перша статті 328 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. У разі якщо касаційна скарга не оформлена відповідно до вимог, встановлених статтею 326 цього Кодексу, а також у разі несплати суми судового збору застосовуються положення статті 121 цього Кодексу, про що суддею-доповідачем постановляється відповідна ухвала.

{Частина друга статті 328 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

3. Касаційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених статтею 325 цього Кодексу, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, наведені нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом тридцяти днів з дня отримання ухвали про залишення касаційної скарги без руху особа має право звернутися до суду касаційної

інстанції з заявою про поновлення строків або навести інші підстави для поновлення строку.

Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або наведені підстави для поновлення строку касаційного оскарження визнані неповажними, суддя-доповідач відмовляє у відкритті касаційного провадження.

Незалежно від поважності причини пропуску строку касаційного оскарження суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у разі, якщо касаційна скарга прокурора, органу державної влади чи органу місцевого самоврядування подана після спливу одного року з моменту набрання оскаржуваним судовим рішенням законної сили.

{Частина статті 328 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

4. Суддя-доповідач відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі також у випадках, якщо:

{Абзац перший частини четвертої статті 328 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

- 1) справа не підлягає касаційному розгляду у порядку цивільного судочинства;
- 2) справа не переглядалася в апеляційному порядку;
- 3) є ухвала про закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою цієї особи від касаційної скарги на це саме рішення чи ухвалу;
- 4) є ухвала про відхилення касаційної скарги цієї особи або про відмову у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою цієї особи на це саме рішення чи ухвалу;
- 5) касаційна скарга є необґрунтованою і викладені в ній доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи.

5. Неправильне застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права є підставою для відкриття касаційного провадження незалежно від обґрунтованості касаційної скарги.

6. Копія ухвали про повернення касаційної скарги або про відмову у відкритті касаційного провадження разом з доданими до скарги матеріалами направляються особі, яка подавала касаційну скаргу, а касаційна скарга залишається в суді касаційної інстанції.

{Стаття 328 в редакції Закону № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 329. Приєднання до касаційної скарги

1. Особи, які беруть участь у справі, мають право приєднатися до касаційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали. До касаційної скарги мають право приєднатися особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права і обов'язки.

2. Заява про приєднання до касаційної скарги може бути подана протягом трьох днів з дня одержання копії касаційної скарги.

{Частина друга статті 329 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

{Положення частини другої статті 329 щодо скорочення процесуальних строків звернення громадян до суду визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 17-рп/2011 від 13.12.2011}

3. До заяви про приєднання до касаційної скарги додається документ про сплату судового збору.

{Частина третя статті 329 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

{Частина четверту статті 329 виключено на підставі Закону № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 330. Доповнення, зміна касаційної скарги або відкликання її та відмова від неї

1. Особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на касаційне оскарження.

2. Особа, яка подала касаційну скаргу, має право відкликати її до початку розгляду справи у суді касаційної інстанції.

3. Особа, яка подала касаційну скаргу, має право відмовитися від неї до закінчення касаційного провадження. Про прийняття відмови від скарги та закриття касаційного провадження суд постановляє ухвалу.

{Частина третя статті 330 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

4. При відкликанні касаційної скарги суддя, який готує справу до розгляду в суді касаційної інстанції, постановляє ухвалу про повернення скарги.

5. У разі закриття касаційного провадження у зв'язку з відмовою від касаційної скарги повторно оскарження цих рішень, ухвал цією особою не допускається.

Стаття 330¹. Строки розгляду касаційної скарги

1. Касаційна скарга на рішення, передбачені пунктом 1 частини першої статті 324 цього Кодексу, має бути розглянута протягом одного місяця, а на ухвали, передбачені пунктом 2 частини першої статті 324 цього Кодексу, - протягом п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі.

{Кодекс доповнено статтею 330¹ згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 331. Підготовка справи до касаційного розгляду

1. Після отримання справи суддя-доповідач протягом десяти днів готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції, з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі.

Стаття 332. Попередній розгляд справи

1. Попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем колегією у складі трьох суддів у нарадчій кімнаті без повідомлення осіб, які беруть участь у справі.

{Частина перша статті 332 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005}

2. У попередньому судовому засіданні суддя-доповідач доповідає колегії суддів про проведення підготовчої дії та обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції.

3. Суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу і залишає рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

4. Суд касаційної інстанції скасовує судові рішення за наявності підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення.

5. Суд касаційної інстанції призначає справу до судового розгляду за відсутності підстав, встановлених частинами третьою, четвертою цієї статті. Справа призначається до судового розгляду, якщо хоч один суддя із складу суду дійшов такого висновку. Про призначення справи до судового розгляду постановляється ухвала, яка підписується всім складом суду.

{Частина п'ята статті 332 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005}

Стаття 333. Порядок розгляду справи судом касаційної інстанції

1. У касаційному порядку справа розглядається колегією у складі п'яти суддів без повідомлення осіб, які беруть участь у справі. У разі необхідності особи, які брали участь у справі, можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

{Частина перша статті 333 в редакції Закону № 2875-IV від 08.09.2005}

2. Головуючий відкриває судові засідання і оголошує, яка справа, за чією скаргою та на рішення, ухвалу якого суду розглядається.

3. Суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст оскаржуваного рішення суду та доводи касаційної скарги.

4. Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, дають свої пояснення, першою дає пояснення сторона, яка подала касаційну скаргу. Якщо рішення оскаржили обидві сторони, першим дає пояснення позивач. Суд може обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх осіб, які беруть участь у справі, рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання.

5. У своїх поясненнях сторони та інші особи, які беруть участь у справі, можуть наводити тільки ті доводи, які стосуються підстав касаційного розгляду справи.

6. Вислухавши пояснення осіб, які беруть участь у справі, суд виходить до нарадчої кімнати.

7. У разі потреби під час розгляду справи може бути оголошено перерву або розгляд її відкладено.

Стаття 334. Відмова позивача від позову та укладення сторонами мирової угоди

1. Незалежно від того, за касаційною скаргою кого з осіб, які беруть участь у справі, було відкрито касаційне провадження, у суді касаційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони мають право укласти між собою мирову угоду з додержанням правил цього Кодексу, що регулюють порядок і наслідки вчинення цих процесуальних дій.

Стаття 335. Межі розгляду справи судом касаційної інстанції

1. Під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

2. Касаційний суд перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

3. Суд не обмежений доводами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

Стаття 336. Повноваження суду касаційної інстанції

1. За наслідками розгляду касаційної скарги на рішення суду касаційної інстанції має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін;
- 2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції;
- 3) постановити ухвалу про скасування рішення апеляційного суду і залишити в силі судові рішення суду першої інстанції, що було помилково скасоване апеляційним судом;
- 4) постановити ухвалу про скасування судових рішень і закрити провадження в справі або залишити заяву без розгляду;
- 5) скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд.

2. За наслідками розгляду касаційної скарги на ухвалу суду касаційної інстанції має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення касаційної скарги і залишення ухвали без змін;
- 2) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої або апеляційної інстанції;

{Пункт 2 частини другої статті 336 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

- 3) змінити або скасувати ухвалу і вирішити питання по суті;
- 4) скасувати ухвалу і залишити в силі ухвалу, що була помилково скасована апеляційним судом.

Стаття 337. Підстави для відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін

1. Суд касаційної інстанції відхиляє касаційну скаргу, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

2. Не може бути скасоване правильне по суті і справедливе рішення з одних лише формальних міркувань.

Стаття 338. Підстави для скасування рішення і передачі справи на новий розгляд

1. Підставою для скасування ухвал судів першої та (або) апеляційної інстанцій і направлення справи для продовження розгляду є порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвели до постановлення незаконної ухвали, що перешкоджає подальшому провадженню у справі.

2. Підставою для скасування судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанцій і направлення справи на новий судовий розгляд є порушення норм процесуального права, що унеможливили встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

3. Справа направляється до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду або на новий розгляд, якщо порушення, зазначені у частинах першій і другій цієї статті, допущені тільки цим судом. У всіх інших випадках справа направляється до суду першої інстанції.

4. Висновки і мотиви, з яких скасовані рішення є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції при новому розгляді справи.

{Текст статті 338 із змінами, внесеними згідно із Законом № 483-V від 15.12.2006; в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 339. Підстави для скасування судових рішень і залишення в силі судового рішення, скасованого помилково

1. Установивши, що апеляційним судом скасовано судові рішення, ухвалені згідно із законом, суд касаційної інстанції скасовує судові рішення суду апеляційної інстанції і залишає в силі судові рішення суду першої інстанції.

Стаття 340. Підстави для скасування рішення із закриттям провадження в справі або залишенням заяви без розгляду

1. Судове рішення підлягає скасуванню в касаційному порядку із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду з підстав, визначених статтями 205 і 207 цього Кодексу.

2. Якщо суд першої або апеляційної інстанції ухвалив законне і обґрунтоване рішення, смерть фізичної особи чи припинення юридичної особи - сторони в спірних правовідносинах, що не допускають правонаступництва, після ухвалення рішення не може бути підставою для застосування положення частини першої цієї статті.

Стаття 341. Підстави для скасування судових рішень і ухвалення нового рішення або зміни рішення

1. Суд касаційної інстанції має право скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення або змінити рішення, якщо застосовано закон, який не поширюється на ці правовідносини, чи не застосовано закон, який підлягав застосуванню.

Стаття 342. Підстави для відхилення касаційної скарги на ухвалу суду або її зміни чи скасування

1. Розглянувши касаційну скаргу на ухвалу суду, суд касаційної інстанції:

1) відхиляє скаргу і залишає ухвалу без змін, якщо судом прийнято ухвалу з додержанням вимог закону;

2) скасовує ухвалу і передає питання на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції, якщо було порушено порядок, встановлений для його вирішення;

3) змінює або скасовує ухвалу і постановляє ухвалу з цього питання, якщо воно було вирішено всупереч нормам процесуального права або при правильному вирішенні було помилково сформульовано суть процесуальної дії чи підстави її застосування.

Стаття 343. Порядок ухвалення рішення та постановлення ухвал судом касаційної інстанції

1. Суд касаційної інстанції ухвалює рішення та постановляє ухвалу відповідно до правил, встановлених статтею 19 та главою 7 розділу III цього Кодексу з винятками і доповненнями, зазначеними в статтях 344-346 цього Кодексу.

2. Жоден із суддів не має права утримуватися від висловлення думки з питань, які обговорюються, та щодо правильності судового рішення, що оскаржене.

3. Рішення або ухвала суду касаційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем і підписується всім складом суду, який розглядав справу.

4. Судді не мають права розголошувати міркування, що були висловлені у нарадчій кімнаті.

Стаття 344. Ухвала та рішення суду касаційної інстанції

1. Розглянувши справу, суд касаційної інстанції постановляє ухвалу у разі:

- 1) відхилення касаційної скарги і залишення судових рішень без змін;
- 2) скасування судових рішень із передачею справи на новий розгляд;
- 3) скасування судових рішень із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду;

4) скасування судових рішень і залишення в силі судового рішення, що було помилково скасоване апеляційним судом;

5) відхилення касаційної скарги і залишення ухвали без змін;

6) зміни ухвали або скасування ухвали та вирішення питання по суті;

{Пункт 6 частини першої статті 344 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

7) скасування ухвали, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і передання справи для продовження розгляду до суду першої або апеляційної інстанції.

{Частину першу статті 344 доповнено пунктом 7 згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Суд касаційної інстанції ухвалює рішення у разі скасування судових рішень і ухвалення нового або зміни рішення.

Стаття 345. Зміст ухвали суду касаційної інстанції

1. В ухвалі суду касаційної інстанції зазначаються:

- 1) час і місце її постановлення;
- 2) найменування суду, прізвища та ініціали головуючого та суддів;
- 3) найменування справи та імен (найменувань) осіб, які беруть участь у справі;
- 4) короткий зміст заявлених вимог;
- 5) посилання на рішення суду першої та апеляційної інстанцій;
- 6) узагальнені доводи касаційної скарги;
- 7) мотиви суду з посиланням на закон, яким він керувався;

8) наслідки розгляду касаційної скарги, які формулюються у резолютивній частині із зазначенням висновку суду касаційної інстанції, розподілу судових витрат, строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

{Частина перша статті 345 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005; в редакції Закону № 3570-IV від 16.03.2006}

2. У разі відхилення касаційної скарги в ухвалі зазначаються мотиви її відхилення.

3. У разі скасування судового рішення і направлення справи на новий розгляд, скасування ухвали, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і передання справи для продовження розгляду в ухвалі суду касаційної інстанції має бути зазначено, які порушення права були допущені судом першої або апеляційної інстанції.

{Частина третя статті 345 в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Стаття 346. Зміст рішення суду касаційної інстанції

1. У рішенні суду касаційної інстанції зазначаються:

- 1) час і місце його ухвалення;
- 2) найменування суду, прізвища та ініціали головуючого та суддів;
- 3) найменування справи та імен (найменувань) осіб, які беруть участь у справі;
- 4) короткий зміст заявлених вимог;
- 5) посилання на рішення суду першої та апеляційної інстанцій, встановлені факти і визначені відповідно до них правовідносини;
- 6) узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу;
- 7) мотиви, на підставі яких суд касаційної інстанції змінив або скасував судові рішення і ухвалив нове;
- 8) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду;
- 9) назва, стаття, її частина, абзац, пункт, підпункт закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, якими суд керувався;

10) висновок суду про скасування або зміну рішення, задоволення позову або відмову в позові повністю чи частково, вказівку щодо розподілу судових витрат, строку і порядку набрання рішенням законної сили та його оскарження.

{Частина перша статті 346 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005; в редакції Закону № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 347. Оголошення судом касаційної інстанції про прийняте рішення (ухвалу)

1. Про прийняте рішення (ухвалу) суд касаційної інстанції у судовому засіданні оголошує особам, які беруть участь у справі.

{Стаття 347 в редакції Закону № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 348. Порядок розгляду касаційної скарги, що надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи

1. Якщо касаційну скаргу на судові рішення було подано в установлені цим Кодексом строки, але вона надійшла до суду касаційної інстанції після закінчення касаційного розгляду справи або коли строки на подання касаційної скарги у зв'язку з пропусченням їх з поважних причин було поновлено або продовжено і особа, яка подала касаційну скаргу, не була присутня під час розгляду справи, суд касаційної інстанції розглядає таку скаргу за правилами, встановленими цією главою.

2. Залежно від обґрунтованості зазначеної в частині першій цієї статті скарги суд постановляє ухвалу або ухвалює рішення відповідно до статей 345 і 346 цього Кодексу. При цьому за наявності підстав може бути скасовано ухвалу або рішення суду касаційної інстанції.

{Частина друга статті 348 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 349. Законна сила рішення і ухвали суду касаційної інстанції

1. Рішення і ухвала суду касаційної інстанції набувають законної сили з моменту їх оголошення.

2. З моменту оголошення рішення або ухвали судом касаційної інстанції скасовані рішення та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу.

{Стаття 349 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

Стаття 350. Окрема ухвала суду касаційної інстанції

1. Суд касаційної інстанції у випадках і в порядку, встановлених статтею 211 цього Кодексу, може постановити окрему ухвалу. Суд також може постановити окрему ухвалу, в якій зазначити порушення норм права і помилки, допущені судом першої або апеляційної інстанції, які не є підставою для скасування їх рішення чи ухвали.

Стаття 351. Оформлення судових рішень суду касаційної інстанції, видача та направлення їх особам, які беруть участь у справі

1. Судові рішення суду касаційної інстанції оформлюються, видаються або надсилаються в порядку, встановленому статтею 222 цього Кодексу.

2. Копії судових рішень суду касаційної інстанції повторно видаються судом першої інстанції, де зберігається справа.

Стаття 352. Повернення справ

1. Після закінчення касаційного провадження справа протягом десяти днів повертається до суду, який її розглядав.

{Частина перша статті 352 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3570-IV від 16.03.2006}

Глава 3 ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Стаття 353. Перегляд судових рішень Верховним Судом України

1. Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом.

Стаття 354. Право на звернення про перегляд судових рішень

1. Сторони та інші особи, які брали участь у справі, мають право подати заяву про перегляд судових рішень у цивільних справах після їх перегляду в касаційному порядку.

2. Заява про перегляд судових рішень з підстав, передбачених пунктом 3 частини першої статті 355 цього Кодексу, може бути подана особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною.

{Частина друга статті 354 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

3. Не може бути подана заява про перегляд ухвал суду касаційної інстанції, які не перешкоджають провадженню у справі. Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до заяви про перегляд судового рішення, ухваленого за результатами касаційного провадження.

Стаття 355. Підстави для подання заяви про перегляд судових рішень

1. Заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана виключно з підстав:

1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах;

2) неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права - при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності або встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ;

3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом;

4) невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

{Стаття 355 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 356. Строк подання заяви про перегляд судових рішень

1. Заява про перегляд судових рішень подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, щодо якого подано заяву про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилання на підтвердження підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 355 цього Кодексу, якщо воно ухвалено пізніше, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява.

2. Заява про перегляд судових рішень з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої статті 355 цього Кодексу, подається не пізніше одного місяця з дня, коли особі, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, стало або мало стати відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.

3. Заява про перегляд судових рішень з підстави, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 355 цього Кодексу, подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, щодо якого подається заява про перегляд, або з дня прийняття постанови Верховного Суду України, на яку здійснюється посилання на підтвердження підстави, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 355 цього Кодексу, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява.

4. У разі пропущення строку, встановленого частинами першою - третьою цієї статті, з причин, визнаних поважними, суд за клопотанням особи, яка подала заяву про перегляд судового рішення, може поновити цей строк у межах одного року з дня ухвалення

судового рішення, про перегляд якого подається заява. Питання про поновлення строку вирішується колегією суддів під час вирішення питання допуску справи до провадження.

{Стаття 356 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 357. Вимоги до заяви про перегляд судових рішень

1. Заява про перегляд судових рішень подається у письмовій формі.
2. У заяві про перегляд судових рішень зазначаються:
  - 1) найменування суду, до якого подається заява;
  - 2) ім'я (найменування), поштова адреса особи, яка подає заяву, та осіб, які беруть участь у справі, а також їхні номери засобів зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
  - 3) обґрунтування підстав для перегляду судового рішення, передбачених статтею 355 цього Кодексу;
  - 4) вимоги особи, яка подає заяву;
  - 5) клопотання (у разі необхідності);
  - 6) перелік матеріалів, що додаються.
3. Заява підписується особою, яка її подає, чи її представником, який додає оформлений належним чином документ про свої повноваження.

{Стаття 357 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 358. Порядок подання заяви про перегляд судових рішень

1. Заява про перегляд судових рішень подається безпосередньо до Верховного Суду України.

До заяви додаються:

- 1) копії заяви відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі;
- 2) копії судових рішень, про перегляд яких подано заяву;
- 3) копії різних за змістом судових рішень, якщо заява подається з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 355 цього Кодексу;
- 4) копія постанови Верховного Суду України, якщо заява подається з підстави, передбаченої пунктом 4 частини першої статті 355 цього Кодексу;
- 5) копія рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, або клопотання особи про витребування копії такого рішення в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву, - у разі подання заяви про перегляд судових рішень з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої статті 355 цього Кодексу.

До заяви також додається документ про сплату судового збору. За подання і розгляд заяви з підстави, встановленої пунктом 2 частини першої статті 355 цього Кодексу, судовий збір не сплачується.

{Стаття 358 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 359. Перевірка відповідності заяви вимогам цього Кодексу

1. Заява про перегляд судового рішення реєструється у день її надходження та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному автоматизованою системою документообігу суду.

2. Суддя-доповідач протягом трьох днів здійснює перевірку відповідності заяви вимогам цього Кодексу. У разі встановлення, що заяву подано без додержання вимог статей 357 та 358 цього Кодексу, заявник письмово повідомляється про недоліки заяви та строк, протягом якого він зобов'язаний їх усунути.

3. Якщо заявник усунув недоліки заяви в установлений строк, вона вважається поданою у день її первинного подання до Верховного Суду України.

4. Заява повертається заявнику, якщо:

1) заяву подано без додержання вимог статей 357 та 358 цього Кодексу і заявник не усунув недоліки протягом встановленого строку;

2) заяву подано особою, яка не має права на подання такої заяви;

3) заяву від імені заявника підписано особою, яка не має повноважень на ведення справи;

4) є ухвала Верховного Суду України про відмову у прийнятті справи до провадження за наслідками розгляду заяви, поданої у цій справі з аналогічних підстав.

5. Повернення заяви з підстав, передбачених частиною четвертою цієї статті, не перешкоджає повторному зверненню у разі належного оформлення заяви або з інших підстав, ніж ті, що були предметом розгляду.

6. За відсутності підстав для повернення заяви, в якій міститься клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, суддя-доповідач невідкладно постановляє ухвалу про витребування такої копії рішення разом з її автентичним перекладом від органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи.

{Стаття 359 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 360. Допуск справи до провадження

1. Питання про допуск справи до провадження вирішується суддею-доповідачем, визначеним у порядку, встановленому частиною третьою статті 11¹ цього Кодексу.

У разі якщо суддя-доповідач дійде висновку, що подана заява є обґрунтованою, він відкриває провадження.

У разі якщо суддя-доповідач дійде висновку, що подана заява є необґрунтованою, вирішення питання про допуск справи до провадження здійснюється колегією з трьох суддів у складі судді-доповідача та двох суддів, визначених автоматизованою системою документообігу суду додатково. Провадження відкривається, якщо хоча б один суддя із складу колегії дійшов висновку про необхідність його відкриття.

2. Ухвала про відкриття провадження або ухвала про відмову у допуску справи до провадження виноситься протягом п'ятнадцяти днів з дня надходження заяви або з дня усунення заявником недоліків, а в разі витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, - з дня надходження такої копії.

3. Розгляд питання про допуск справи до провадження відбувається без повідомлення осіб, які беруть участь у справі.

4. Копія ухвали про відкриття провадження або про відмову у допуску справи до провадження надсилається разом із копією заяви особам, які беруть участь у справі.

{Стаття 360 в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 360¹. Підготовка справи до розгляду у Верховному Суді України

1. Суддя-доповідач протягом п'ятнадцяти днів з дня відкриття провадження здійснює підготовку справи до розгляду Верховним Судом України:

1) надсилає ухвалу про відкриття провадження та витребування матеріалів справи до відповідного суду, який не пізніше трьох робочих днів з дня її надходження надсилає справу до Верховного Суду України;

2) вирішує питання про зупинення виконання відповідних судових рішень;

3) звертається до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді України стосовно підготовки наукового висновку щодо норми права, яка неоднаково застосована судом (судами) касаційної інстанції, крім випадків, коли висновок щодо застосування цієї норми права у подібних правовідносинах був раніше отриманий Верховним Судом України;

4) у разі необхідності визначає органи державної влади, представники яких можуть дати пояснення в суді щодо застосування норми права, та викликає цих представників до суду;

5) здійснює інші заходи, необхідні для розгляду справи.

2. Після надходження витребуваних матеріалів справи та завершення інших підготовчих дій суддя-доповідач виносить ухвалу про призначення справи до розгляду Верховним Судом України.

{Стаття 360¹ в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 360². Порядок розгляду справи Верховним Судом України

1. Справи розглядаються Верховним Судом України за правилами, встановленими главами 2 і 3 розділу V цього Кодексу.

2. У Верховному Суді України справа про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 355 цього Кодексу, розглядається Судовою палатою у цивільних справах Верховного Суду України. Засідання судової палати є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України.

Якщо судове рішення оскаржується з підстав неоднакового застосування однієї і тієї самої норми права судами касаційної інстанції різної юрисдикції, справа розглядається на спільному засіданні відповідних судових палат Верховного Суду України. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу кожної з відповідних судових палат Верховного Суду України.

3. У разі якщо під час розгляду справи Верховний Суд України встановить необхідність відійти від висновку про застосування норми права, викладеного у постанові Верховного Суду України, яка була прийнята іншим складом суду (іншою палатою чи палатами, які брали участь у спільному засіданні), справа передається на розгляд спільного засідання палат Верховного Суду України, яке проводиться за участю палати (палат), що розглядала справу до моменту її передання, та палати (палат), яка приймала відповідну постанову Верховного Суду України. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу кожної з відповідних судових палат Верховного Суду України.

4. Справа про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої статті 355 цього Кодексу, розглядається на спільному засіданні всіх судових палат Верховного Суду України. Засідання є правомочним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів від загального складу кожної з судових палат Верховного Суду України.

На засіданнях Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України або на спільному засіданні судових палат головує суддя-доповідач.

5. Строк розгляду справи Верховним Судом України не може перевищувати одного місяця з дня призначення справи до розгляду.

{Стаття 360² в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 360³. Повноваження Верховного Суду України

1. За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов:

- 1) про повне або часткове задоволення заяви;
- 2) про відмову у задоволенні заяви.

2. Судді, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови.

3. Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки з підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої статті 355 цього Кодексу.

{Стаття 360³ в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 360⁴. Постанова Верховного Суду України про задоволення заяви

1. Суд задовольняє заяву за наявності однієї з підстав, передбачених частиною першою статті 355 цього Кодексу.

2. За наявності підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини першої статті 355 цього Кодексу, суд має право:

1) у разі порушення судом (судами) норми процесуального права, що перешкоджає подальшому провадженню у справі або полягає у порушенні правил підсудності справ або встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ:

а) скасувати судові рішення повністю або частково і передати справу на розгляд до відповідного суду першої, апеляційної чи касаційної інстанції;

б) скасувати судові рішення повністю або частково і закрити провадження у справі повністю або в певній частині;

2) у разі неправильного застосування судом (судами) норми матеріального права, що призвело до неправильного вирішення спору:

а) скасувати судові рішення (судові рішення) та ухвалити нове судові рішення чи змінити судові рішення;

б) скасувати судові рішення (судові рішення) та залишити в силі судові рішення (судові рішення), що було помилково скасовано судом апеляційної та/або касаційної інстанції.

3. За наявності підстави, передбаченої пунктом 3 частини першої статті 355 цього Кодексу, суд має право:

1) скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково і прийняти нове судові рішення чи змінити судові рішення;

2) скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду, який ухвалив оскаржуване судові рішення;

3) скасувати судові рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду.

4. Суд не має права передати справу на новий розгляд в інших випадках, ніж зазначені у підпункті "а" пункту 1 частини другої та пункті 2 частини третьої цієї статті.

5. У постанові Верховного Суду України, прийнятій за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 355 цього Кодексу, має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, що була неоднаково застосована.

{Стаття 360⁴ в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 360⁵. Постанова Верховного Суду України про відмову у задоволенні заяви

1. Верховний Суд України відмовляє у задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися, або норми права у рішенні, про перегляд якого подана заява, були застосовані правильно.

Постанова про відмову у задоволенні заяви має бути вмотивованою.

2. У постанові Верховного Суду України про відмову у задоволенні заяви, прийнятій за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 355 цього Кодексу, у зв'язку з правильністю застосування норми права, має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права.

{Стаття 360⁵ в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

Стаття 360⁶. Повідомлення про ухвалення рішення та його виготовлення

1. Постанова Верховного Суду України повинна бути виготовлена та направлена особам, які беруть участь у справі, не пізніше п'яти днів з дня закінчення розгляду справи.

Стаття 360⁷. Обов'язковість судових рішень Верховного Суду України

1. Висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 355 цього Кодексу, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

Висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів.

2. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, установлену законом.

3. Постанови Верховного Суду України, прийняті за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення, підлягають опублікуванню на офіційному веб-сайті Верховного Суду України не пізніш як через п'ятнадцять днів з дня їх прийняття.

{Стаття 360⁷ в редакції Закону № 192-VIII від 12.02.2015}

{Глава 3 розділу V із змінами, внесеними згідно із Законом № 1876-VI від 11.02.2010; в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в судах вводяться в дію з 1 січня 2011 року, а щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

Глава 4

ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Стаття 361. Підстави перегляду

1. Рішення або ухвала суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, а також судовий наказ можуть бути переглянуті у зв'язку з нововиявленими обставинами.

2. Підставами для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами є:

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;

2¹) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

{Частина другу статті 361 доповнено пунктом 2¹ згідно із Законом № 4566-VI від 22.03.2012}

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;

4) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Стаття 362. Строк подання заяв про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами

1. Заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути подані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, протягом одного місяця з дня встановлення обставини, що є підставою для перегляду.

При цьому заява про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої пунктом 1 частини другої статті 361 цього Кодексу, може бути подана не пізніше трьох років з дня набрання судовим рішенням законної сили. У разі якщо така заява подана до суду після закінчення цього строку, суд відмовляє у відкритті провадження за нововиявленими обставинами, незалежно від поважності причини пропуску цього строку.

{Частина першу статті 362 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

{Частина перша статті 362 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2453-VI від 07.07.2010 - зміни щодо здійснення повноважень Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ вводяться в дію після початку діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ - з 1 листопада 2010 року}

2. Строк для подання заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами обчислюється:

1) у випадках, встановлених пунктом 1 частини другої статті 361 цього Кодексу, - з дня встановлення обставин, що мають істотне значення для справи;

2) у випадках, встановлених пунктами 2, 2¹ частини другої статті 361 цього Кодексу, - з дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили;

{Пункт 2 частини другої статті 362 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4566 -VI від 22.03.2012, № 245-VII від 16.05.2013}

3) у випадках, встановлених пунктом 3 частини другої статті 361 цього Кодексу, - з дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судове рішення, що стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, які підлягають перегляду;

4) у випадках, встановлених пунктом 4 частини другої статті 361 цього Кодексу, - з дня ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення.

Стаття 363. Суди, що здійснюють перегляд у зв'язку з нововиявленими обставинами

1. Рішення, ухвала суду чи судовий наказ переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами судом, який ухвалив рішення, постановив ухвалу або видав судовий наказ.

2. Ухвала суду апеляційної чи касаційної інстанції, якою було відхилено скаргу на рішення суду першої чи апеляційної інстанції, в разі перегляду рішення чи ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами втрачає законну силу.

Стаття 364. Форма і зміст заяви

1. Заяви про перегляд рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами за формою і змістом повинні відповідати вимогам цього Кодексу щодо оформлення заяв до суду першої інстанції.

2. У заяві зазначаються:

1) найменування суду, якому адресується заява;

2) ім'я (найменування) особи, яка подає заяву, місце її проживання чи місцезнаходження;

3) інші особи, які брали участь у справі;

4) дата ухвалення чи постановлення і зміст рішення, ухвали чи судового наказу, про перегляд яких подано заяву;

5) нововиявлені обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд рішення, ухвали чи судового наказу, і дата їх відкриття або встановлення;

6) посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин.

3. До заяви додаються її копії відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі, а також документ про сплату судового збору.

{Частина третя статті 364 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 364¹. Відкриття провадження за нововиявленими обставинами

1. Заява про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, що надійшла до суду, передається судді, який визначається у порядку, встановленому частиною третьою статті 11¹ цього Кодексу.

2. Протягом трьох днів після надходження заяви до суду суддя перевіряє її відповідність вимогам статті 364 цього Кодексу і вирішує питання про відкриття провадження за нововиявленими обставинами.

3. До заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, яка не оформлена відповідно до вимог, встановлених статтею 364 цього Кодексу, застосовуються правила статті 121 цього Кодексу.

4. Відкривши провадження за нововиявленими обставинами, суддя надсилає особам, які беруть участь у справі, копії заяви про перегляд і призначає дату, час та місце судового засідання, про що повідомляє осіб, які беруть участь у справі.

{Кодекс доповнено статтею 364¹ згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

Стаття 365. Розгляд заяви

1. Заява про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається у судовому засіданні. Заявник та інші особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Неявка цих осіб не є перешкодою для розгляду заяви.

{Частина перша статті 365 із змінами, внесеними згідно із Законом № 4176-VI від 20.12.2011}

2. Розгляд заяви здійснюється судом за правилами, встановленими цим Кодексом для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. Розглянувши заяву, суд може скасувати судові рішення, що переглядається, і прийняти нове судові рішення або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення.

{Частина друга статті 365 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

3. Судові рішення за наслідками провадження за нововиявленими обставинами може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Кодексом для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням втрачають законну силу судові рішення інших судів у цій справі.

{Частина третя статті 365 в редакції Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

{Статтю 366 виключено на підставі Закону № 4176-VI від 20.12.2011}

Розділ VI

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ТА РІШЕНЬ ІНШИХ ОРГАНІВ (ПОСАДОВИХ ОСІБ)

Стаття 367. Негайне виконання судових рішень

1. Суд допускає негайне виконання рішень у справах про:

- 1) стягнення аліментів - у межах суми платежу за один місяць;
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць;
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, - у межах суми стягнення за один місяць;
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;
- 7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу;

{Частина першу статті 367 доповнено пунктом 7 згідно із Законом № 4565-VI від 22.03.2012}

8) встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України.

{Частина першу статті 367 доповнено пунктом 8 згідно із Законом № 990-VIII від 04.02.2016}

2. Суд, ухвалюючи рішення, може допустити негайне його виконання у разі стягнення всієї суми боргу при присудженні платежів, визначених пунктами 1, 2 і 3 частини першої цієї статті.

Стаття 368. Звернення судових рішень до виконання

1. Питання, пов'язані із зверненням судового рішення до виконання, вирішує місцевий суд, який розглянув справу.

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

{Частина першу статті 368 доповнено абзацом другим згідно із Законом № 835-VIII від 26.11.2015}

2. За кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили, за заявою осіб, на користь яких воно ухвалено, чи прокурора, який здійснював у цій справі представництво інтересів громадянина або держави в суді, видається один виконавчий лист. Якщо на підставі ухваленого рішення належить передати майно, що перебуває в кількох місцях, або якщо рішення ухвалено на користь кількох позивачів чи проти кількох відповідачів, чи резолютивною частиною рішення передбачено вчинення кількох дій, суд має право за заявою стягувачів видати кілька виконавчих листів, точно зазначивши, яку частину рішення треба виконати за кожним виконавчим листом, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

{Частина друга статті 368 із змінами, внесеними згідно із Законами № 5288-VI від 18.09.2012, № 1404-VIII від 02.06.2016}

3. Виконавчі документи про стягнення судового збору надсилаються судом до органів державної виконавчої служби.

{Частина третя статті 368 із змінами, внесеними згідно із Законами № 406-VII від 04.07.2013, № 1404-VIII від 02.06.2016}

4. Якщо судом було вжито заходів щодо забезпечення позову за заявою осіб, на користь яких ухвалено судові рішення, суд разом із виконавчим листом видає копію документів, які підтверджують виконання ухвали суду про забезпечення позову.

Стаття 369. Оформлення виконавчого листа, виправлення помилки в ньому та визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню

1. Виконавчий лист має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України "Про виконавче провадження".

2. Суд, який видав виконавчий лист, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, та стягнути на користь боржника безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом.

3. Суд розглядає заяву в десятиденний строк у судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника і постановляє ухвалу. Неявка стягувача і боржника не є перешкодою для розгляду заяви. До розгляду заяви суд має право своєю ухвалою зупинити стягнення за виконавчим листом, а також витребувати виконавчий лист.

4. Суд ухвалою вносить виправлення до виконавчого листа, а у разі якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин, суд визнає виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню повністю або частково. Якщо стягнення за таким виконавчим листом уже відбулося повністю або частково, суд одночасно на вимогу боржника стягує на його користь безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом.

{Стаття 369 в редакції Закону № 3538-IV від 15.03.2006}

Стаття 370. Видача дубліката виконавчого листа або судового наказу

1. Замість втраченого оригіналу виконавчого листа або судового наказу суд, який видав виконавчий лист або судовий наказ, має право за заявою стягувача або поданням державного виконавця видати його дублікат. Суд, який видав виконавчий лист про стягнення аліментів, має право за поданням державного виконавця, приватного виконавця у разі встановлення кількох місць роботи чи отримання доходів боржника видати дублікат виконавчого листа.

{Частина перша статті 370 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2677-VI від 04.11.2010, № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Заява про видачу дубліката розглядається в судовому засіданні з викликом сторін і заінтересованих осіб. Їхня неявка не є перешкодою для вирішення питання про видачу дубліката.

3. За видачу стягувачу дубліката виконавчого листа або судового наказу справляється судовий збір у розмірі, встановленому законом.

{Частина третя статті 370 в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 371. Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання

1. Стягувачам, які пропустили строк для пред'явлення виконавчого документа до виконання з причин, визнаних судом поважними, пропущений строк може бути поновлено.

2. Заява про поновлення пропущеного строку подається до суду, який видав виконавчий лист, або до суду за місцем виконання і розглядається в судовому засіданні з повідомленням сторін, які беруть участь у справі. Їхня неявка не є перешкодою для вирішення питання про поновлення пропущеного строку. Суд розглядає таку заяву в десятиденний строк.

Стаття 372. Мирова угода в процесі виконання

1. Мирова угода, укладена між сторонами, або відмова стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному виконавцеві, приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її до суду за місцем виконання рішення для визнання. До відкриття виконавчого провадження мирова угода подається сторонами до суду, який ухвалив рішення, для визнання.

{Частина перша статті 372 в редакції Закону № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Суд має право перевірити і не визнати мирову угоду або не прийняти відмови стягувача від примусового виконання, якщо це суперечить закону або порушує права чи свободи інших осіб.

3. За результатами розгляду мирової угоди або відмови від примусового виконання суд постановляє ухвалу відповідно до положень цього Кодексу.

Стаття 373. Відстрочка і розстрочка виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання

1. За наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), за заявою сторони виконавчого провадження суд, який видав виконавчий документ, у десятиденний строк розглядає питання про відстрочку або розстрочку виконання рішення в судовому засіданні з викликом сторін і у виняткових випадках може відстрочити або розстрочити виконання.

2. За наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення або роблять його неможливим, за заявою сторони виконавчого провадження, за заявою виконавця, поданою на підставі заяви сторони виконавчого провадження, або за заявою державного виконавця, поданою з власної ініціативи у випадку, передбаченому Законом України "Про гарантії держави щодо виконання судових рішень", суд, який видав виконавчий документ, розглядає питання про встановлення або зміну способу і порядку виконання рішення у порядку, передбаченому частиною першою цієї статті.

3. Питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення може бути розглянуто також за ініціативою суду.

{Текст статті 373 в редакції Закону № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 374. Вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу

1. Питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу вирішується судом за поданням державного виконавця.

2. Суд у десятиденний строк розглядає це питання в судовому засіданні з викликом сторін та за обов'язковою участю представників органів опіки та піклування. Неявка сторін не є перешкодою для вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу.

Стаття 375. Вирішення питання про оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника

{Назва статті 375 в редакції Закону № 1404-VIII від 02.06.2016}

1. Розшук боржника або дитини, привід боржника оголошуються за місцем виконання рішення або за останнім відомим місцем проживання (перебування) боржника або дитини чи місцезнаходженням їхнього майна, або за місцем проживання (перебування) стягувача.

{Частина перша статті 375 в редакції Закону № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Суд має право витребувати від виконавця всі необхідні документи для вирішення питання про оголошення розшуку.

{Частина друга статті 375 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

3. Суд розглядає подання виконавця протягом десяти днів.

{Частина третя статті 375 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 376. Вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи

1. Питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника - фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи або судом, який ухвалив рішення за поданням державного виконавця, приватного виконавця.

{Частина перша статті 376 в редакції Закону № 3538-IV від 15.03.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

{Офіційне тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 див. в Рішенні Конституційного Суду № 4-рп/2011 від 31.05.2011}

2. Суд негайно розглядає подання, зазначене в частині першій цієї статті, без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця.

{Частина друга статті 376 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 377. Вирішення питання про звернення стягнення на грошові кошти, що знаходяться на рахунках, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку

{Назва статті 377 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

1. Питання про звернення стягнення на належні боржнику від інших осіб грошові кошти, що знаходяться на рахунках цих осіб в установах банків та інших фінансових установах, а також про звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку, під час виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішуються судом за поданням державного виконавця, приватного виконавця.

{Частина перша статті 377 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2677-VI від 04.11.2010; в редакції Закону № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Суд негайно розглядає подання державного виконавця, приватного виконавця без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця.

{Частина друга статті 377 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 377¹. Вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України

1. Питання про тимчасове обмеження боржника - фізичної особи або керівника боржника - юридичної особи у праві виїзду за межі України при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішується судом за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби за поданням державного виконавця або за місцезнаходженням виконавчого округу за поданням приватного виконавця.

{Частина перша статті 377¹ із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Суд негайно розглядає подання, зазначене в частині першій цієї статті, без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця.

{Частина друга статті 377¹ із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

{Кодекс доповнено статтею 377¹ згідно із Законом № 2677-VI від 04.11.2010}

Стаття 378. Заміна сторони виконавчого провадження

1. У разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця, приватного виконавця або за заявою сторони суд замінює сторону виконавчого провадження її правонаступником.

{Частина перша статті 378 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Суд у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з повідомленням сторін та заінтересованих осіб. Неявка сторін та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження.

Стаття 379. Визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами

1. Питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, вирішується судом за поданням державного виконавця, приватного виконавця.

{Частина перша статті 379 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Суд у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з повідомленням сторін та заінтересованих осіб. Неявка сторін та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами.

Стаття 380. Порядок вирішення питання про поворот виконання

1. Питання про поворот виконання вирішує суд апеляційної чи касаційної інстанції, якщо, скасувавши рішення, він закриває провадження у справі, залишає позов без розгляду, відмовляє в позові повністю або задовольняє позовні вимоги в меншому розмірі.

2. Якщо рішення після його виконання скасовано і справу повернено на новий розгляд, а при новому розгляді справи в позові відмовлено або позовні вимоги задоволено в меншому розмірі, або провадження у справі закрито чи заяву залишено без розгляду, суд, ухвалюючи рішення, повинен зобов'язати позивача повернути відповідачеві безпідставно стягнене з нього за скасованим рішенням.

3. У разі неможливості повернути майно в рішенні або ухвалі суду передбачається відшкодування вартості цього майна в розмірі грошових коштів, одержаних від його реалізації.

4. За судовим рішенням про поворот виконання видається виконавчий лист у порядку, встановленому цим Кодексом.

{Статтю 380 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 1720-VI від 17.11.2009}

Стаття 381. Строк подання заяв про поворот виконання

1. Якщо питання про поворот виконання рішення не було вирішено судом при новому розгляді справи або судом апеляційної чи касаційної інстанції, заява відповідача про повернення стягненого з нього за скасованим рішенням майна розглядається судом, у якому перебуває справа. Заяву про поворот виконання можна подати у межах позовної давності.

2. За подання заяви про поворот виконання судовий збір не сплачується.

3. Суд розглядає заяву про поворот виконання в судовому засіданні з повідомленням сторін і постановляє ухвалу.

Стаття 382. Особливості повороту виконання в окремих категоріях справ

1. У разі скасування у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень у справах про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, поворот виконання допускається, якщо скасоване рішення було обґрунтоване на повідомлених позивачем неправдивих відомостях або поданих ним підроблених документах.

2. У справах про стягнення аліментів, а також у справах про стягнення заробітної плати чи інших виплат, що впливають з трудових правовідносин, поворот виконання не допускається незалежно від того, у якому порядку ухвалено рішення, за винятком випадків, коли рішення було обґрунтоване на підроблених документах або на завідомо неправдивих відомостях позивача.

Розділ VII

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Стаття 383. Право на звернення із скаргою до суду

1. Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їх права чи свободи.

{Частина перша статті 383 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2677-VI від 04.11.2010, № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 384. Подання скарги

{Частина першу статті 384 виключено на підставі Закону № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Скарга подається до суду, який видав виконавчий документ.

3. Про подання скарги суд повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після прийняття її судом.

{Частина третя статті 384 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 385. Строки для звернення із скаргою

1. Скаргу може бути подано до суду:

у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав чи свобод;

у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав чи свобод, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій.

2. Пропущений з поважних причин строк для подання скарги може бути поновлено судом.

Стаття 386. Розгляд скарги

1. Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю заявника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються.

{Частина перша статті 386 в редакції Закону № 1404-VIII від 02.06.2016}

2. Якщо заявник, державний виконавець або інша посадова особа органу державної виконавчої служби, приватний виконавець не можуть з'явитися до суду з поважних причин, справу може бути розглянуто за участю їх представників.

{Частина друга статті 386 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

3. Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, не працює на попередній посаді (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі в справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення прав чи свобод заявника.

{Частина третя статті 386 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 387. Судове рішення за скаргою

1. За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.

2. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця задовольнити вимогу заявника та усунути порушення або іншим шляхом поновлює його порушені права чи свободи.

{Частина друга статті 387 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

3. Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і права чи свободи заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.

{Частина третя статті 387 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 388. Розподіл витрат, пов'язаних з розглядом скарги

1. Судові витрати, пов'язані з розглядом скарги, покладаються судом на заявника, якщо було постановлено рішення про відмову в задоволенні його скарги, або на орган державної виконавчої служби чи приватного виконавця, якщо було постановлено ухвалу про задоволення скарги заявника.

{Частина перша статті 388 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Стаття 389. Виконання ухвали суду

1. Про виконання ухвали відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у місячний строк з дня одержання ухвали суду.

{Частина перша статті 389 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1404-VIII від 02.06.2016}

Розділ VII¹

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ ТА ПРО ВИДАЧУ ВИКОНАВЧИХ

ЛИСТІВ НА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Глава 1 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Стаття 389¹. Оскарження рішення третейського суду

1. Сторони, треті особи, а також особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, мають право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду.

2. Заява про скасування рішення третейського суду подається до суду за місцем розгляду справи третейським судом сторонами, третіми особами протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом, а особами, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, - протягом трьох місяців з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейським судом.

3. Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, залишається без розгляду, якщо суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала.

4. Суд постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі з підстав, передбачених пунктами 1, 3 і 5 частини другої статті 122 цього Кодексу, а також у разі якщо рішення третейського суду оскаржено з підстав, не передбачених законом.

5. Рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України, може бути оспорено сторонами до суду відповідно до міжнародного договору України та/або Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж".

Стаття 389². Форма і зміст заяви про скасування рішення третейського суду

1. Заява про скасування рішення третейського суду подається у письмовій формі і підписується особою, яка його оскаржує, чи її представником.

2. У заяві мають бути зазначені:

1) найменування суду, до якого подається заява;

2) ім'я (найменування) особи, яка подає заяву, а також ім'я (найменування) її представника, якщо заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження;

3) ім'я (найменування) учасників третейського розгляду, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження;

4) найменування та склад третейського суду, який прийняв рішення;

5) відомості про рішення третейського суду, яке оскаржується, а саме: номер справи, дата і місце прийняття рішення, предмет спору, зміст резолютивної частини рішення;

6) дата отримання особою, яка звертається із заявою, рішення третейського суду, яке оскаржується;

7) підстава для оскарження і скасування рішення третейського суду;

8) зміст вимоги особи, яка подає заяву;

9) перелік документів та інших матеріалів, що додаються до заяви.

У заяві можуть бути зазначені й інші відомості, якщо вони мають значення для розгляду цієї заяви (номери засобів зв'язку, факсів, адреса електронної пошти сторін та третейського суду тощо).

3. До заяви про скасування рішення третейського суду додаються:

1) оригінал рішення третейського суду або належним чином завірена його копія. Копія рішення постійно діючого третейського суду завіряється головою постійно діючого третейського суду, а копія рішення третейського суду для вирішення конкретного спору має бути нотаріально завірена;

2) оригінал третейської угоди або належним чином завірена її копія;

3) документи, які подані на обґрунтування підстав для скасування рішення третейського суду;

4) документ, що підтверджує сплату судового збору;

{Пункт 4 частини третьої статті 389² в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

5) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника;

6) копії заяви про скасування рішення третейського суду та доданих до неї документів відповідно до кількості учасників судового розгляду.

4. Заява про скасування рішення третейського суду, подана без додержання вимог, визначених у цій статті, а також у разі несплати суми судового збору повертається особі, яка її подала, чи залишається без руху в порядку, встановленому статтею 121 цього Кодексу.

{Частина четверта статті 389² із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 389³. Підготовка справи до розгляду

1. Суд до початку розгляду справи за клопотанням будь-кого з учасників судового розгляду може витребувати матеріали справи третейського розгляду, рішення в якій оскаржується, а також докази у порядку, встановленому цим Кодексом. Справа направляється до суду протягом п'яти днів з дня надходження такої вимоги.

Стаття 389⁴. Судовий розгляд справи

1. Справа про оскарження рішення третейського суду розглядається суддею одноособово протягом одного місяця з дня надходження до суду заяви про скасування рішення третейського суду.

2. Про час і місце розгляду справи повідомляються особи, які беруть участь у справі. Неявка осіб, належним чином повідомлених про час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи.

3. При розгляді справи в судовому засіданні суд встановлює наявність або відсутність підстав для скасування рішення третейського суду.

4. Суд не обмежений доводами заяви про скасування рішення третейського суду, якщо під час розгляду справи буде встановлено підстави для скасування рішення третейського суду, визначені статтею 389⁵ цього Кодексу.

5. Справа розглядається судом за правилами, встановленими для розгляду справи судом першої інстанції, з особливостями, встановленими цією главою.

6. За наслідками розгляду заяви про скасування рішення третейського суду суд має право:

1) постановити ухвалу про відмову у задоволенні заяви і залишення рішення третейського суду без змін;

2) постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення третейського суду.

7. Ухвала суду про скасування рішення третейського суду або про відмову в його скасуванні може бути оскаржена у порядку, визначеному цим Кодексом для оскарження рішення суду першої інстанції.

8. Після розгляду судом заяви про скасування рішення третейського суду справа підлягає поверненню до третейського суду, якщо суд витребував справу з третейського суду.

Стаття 389⁵. Підстави для скасування рішення третейського суду

1. Рішення третейського суду може бути скасовано лише у випадках, передбачених цією статтею.

2. Рішення третейського суду може бути скасовано у разі якщо:

1) справа, в якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду визнано судом недійсною;

4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону;

5) третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

3. Скасування судом рішення третейського суду не позбавляє сторони права повторно звернутися до третейського суду, крім випадків, передбачених законом.

4. Рішення міжнародного комерційного арбітражу може бути скасовано судом лише з підстав, передбачених міжнародним договором України та/або Законом України "Про міжнародний комерційний арбітраж".

Стаття 389⁶. Ухвала суду у справі про оскарження рішення третейського суду

1. За наслідками розгляду справи про оскарження рішення третейського суду суд постановляє ухвалу за правилами, встановленими цим Кодексом для ухвалення рішення.

2. В ухвалі суду мають бути також зазначені:

1) відомості про рішення третейського суду, що оскаржується, місце його прийняття;

2) найменування і склад третейського суду, що прийняв рішення, яке оскаржується;

3) ім'я (найменування) сторін третейського спору;

4) вказівка про скасування рішення третейського суду повністю або частково чи про відмову в задоволенні вимог заявника повністю або частково.

Глава 2

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ВИДАЧУ ВИКОНАВЧИХ ЛИСТІВ НА ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Стаття 389⁷. Видача виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду

1. Питання видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду розглядається судом за заявою особи, на користь якої прийнято рішення третейського суду.

2. Заява про видачу виконавчого листа про примусове виконання рішення третейського суду подається до суду за місцем проведення третейського розгляду протягом трьох років з дня прийняття рішення третейським судом.

3. Заява, подана після закінчення строку, встановленого частиною другою цієї статті, залишається без розгляду, якщо суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що постановляється ухвала.

4. Надання дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України, здійснюється у порядку, передбаченому статтями 391-398 цього Кодексу.

Стаття 389⁸. Форма і зміст заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду

1. Заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду подається у письмовій формі і має бути підписана особою, на користь якої прийнято рішення третейського суду, чи її представником.

2. У заяві про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду мають бути зазначені:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) найменування і склад третейського суду, який прийняв рішення, за яким має бути виданий виконавчий лист;
- 3) ім'я (найменування) учасників третейського розгляду, їх місце проживання (перебування) чи місцезнаходження;
- 4) дата і місце прийняття рішення третейським судом;
- 5) дата отримання рішення третейського суду особою, яка звернулася із заявою;
- 6) вимога заявника про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

У заяві можуть бути зазначені й інші відомості, якщо вони мають значення для розгляду цієї заяви (номери засобів зв'язку, факсів, адреса електронної пошти сторін та третейського суду тощо).

3. До заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду додаються:

- 1) оригінал рішення третейського суду або належним чином завірена його копія. Копія рішення постійно діючого третейського суду завіряється головою постійно діючого третейського суду, а копія рішення третейського суду для вирішення конкретного спору має бути нотаріально завірена;
- 2) оригінал третейської угоди або належним чином завірена її копія;
- 3) документ, що підтверджує сплату судового збору;

{Пункт 3 частини третьої статті 389⁸ в редакції Закону № 3674-VI від 08.07.2011}

4) копія заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду відповідно до кількості учасників судового розгляду;

5) довіреність або інший документ, що підтверджує повноваження особи на підписання заяви.

4. Заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, подана без додержання вимог, визначених у цій статті, а також у разі несплати суми судового збору повертається особі, яка її подала, чи залишається без руху в порядку, встановленому статтею 121 цього Кодексу.

{Частина четверта статті 389⁸ із змінами, внесеними згідно із Законом № 3674-VI від 08.07.2011}

Стаття 389⁹. Порядок розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду

1. Заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду розглядається суддею одноособово протягом п'ятнадцяти днів з дня її надходження до суду в судовому засіданні з викликом сторін. Неявка сторін чи однієї із сторін, належним чином повідомлених про час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду заяви.

2. При розгляді заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду за клопотанням однієї із сторін суд витребує справу з постійно діючого третейського суду, в якому вона зберігається. Справа має бути направлена до суду протягом п'яти днів від дня надходження вимоги. У такому разі строк розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду продовжується до одного місяця з дня її надходження до суду.

3. При розгляді справи в судовому засіданні суд встановлює наявність чи відсутність підстав для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, передбачених статтею 389¹⁰ цього Кодексу.

4. Якщо до суду надійшла заява про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, а в його провадженні чи в провадженні іншого суду є заява про оскарження і скасування цього рішення третейського суду, суд на підставі пункту 4 частини першої статті 201 цього Кодексу зупиняє провадження по заяві про видачу виконавчого листа до набрання законної сили ухвалою суду, якою відмовлено в задоволенні заяви про скасування оскарженого рішення третейського суду.

Стаття 389¹⁰. Підстави для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду

1. Суд відмовляє у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, якщо:

1) на день ухвалення рішення за заявою про видачу виконавчого листа рішення третейського суду скасовано судом;

2) справа, у якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

3) пропущено встановлений строк для звернення за видачею виконавчого листа, а причини його пропуску не визнані судом поважними;

4) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської

угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

- 5) третейська угода визнана недійсною;
- 6) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам закону;
- 7) рішення третейського суду містить способи захисту прав та охоронюваних інтересів, не передбачені законом;
- 8) постійно діючий третейський суд не надав на вимогу суду відповідну справу;
- 9) третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участі у справі.

Стаття 389¹¹. Ухвала суду про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі

1. За результатами розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду суд постановляє ухвалу про видачу виконавчого листа або про відмову у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду за правилами, встановленими цим Кодексом для ухвалення рішення.

2. В ухвалі суду мають бути також зазначені:

- 1) найменування і склад третейського суду, який прийняв рішення;
- 2) ім'я (найменування) сторін третейського спору;
- 3) дані про рішення третейського суду, за яким заявник просить видати виконавчий лист;
- 4) вказівка про видачу виконавчого листа або про відмову у його видачі.

3. Ухвала суду про відмову у видачі виконавчого листа може бути оскаржена сторонами в апеляційному порядку протягом п'ятнадцяти днів з дня її постановлення судом.

4. Після набрання законної сили ухвалою про відмову у видачі виконавчого листа спір між сторонами може бути вирішений судом у загальному порядку.

5. Ухвала суду про відмову у видачі виконавчого листа, якщо вона не була оскаржена в апеляційному порядку, набирає законної сили після закінчення строку на апеляційне оскарження.

У разі подання апеляційної скарги ухвала суду набирає законної сили після розгляду справи судом апеляційної інстанції.

6. Ухвала про видачу виконавчого листа направляється сторонам протягом п'яти днів з дня її постановлення.

7. Сторона, на користь якої виданий виконавчий лист, одержує його безпосередньо у суді.

8. Після розгляду судом заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду справа підлягає поверненню до постійно діючого третейського суду.

{Кодекс доповнено розділом VII¹ згідно із Законом № 2979-VI від 03.02.2011}

Розділ VIII

ПРО ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Глава 1

ВИЗНАННЯ ТА ЗВЕРНЕННЯ ДО ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ ІНОЗЕМНОГО СУДУ, ЩО ПІДЛЯГАЄ ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ

Стаття 390. Умови визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню

1. Рішення іноземного суду (суду іноземної держави; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ; іноземних чи міжнародних арбітражів) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

2. У разі якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше.

{Стаття 390 в редакції Закону № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 391. Строки пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання

1. Рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки.

Стаття 392. Суди, що розглядають справи про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

1. Питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника.

{Частина перша статті 392 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

2. Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України або його місце проживання (перебування) або місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника.

Стаття 393. Порядок подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

1. Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається до суду безпосередньо стягувачем (його представником) або, відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, іншою особою (її представником).

{Частина перша статті 393 в редакції Закону № 1837-VI від 21.01.2010}

2. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, суд приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України.

Стаття 394. Вимоги до клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

1. Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається у письмовій формі і повинно містити:

1) ім'я (найменування) особи, що подає клопотання, зазначення її місця проживання (перебування) або місцезнаходження;

{Пункт 1 частини першої статті 394 в редакції Закону № 1837-VI від 21.01.2010}

2) ім'я (найменування) боржника, зазначення його місця проживання (перебування), його місцезнаходження чи місцезнаходження його майна в Україні;

3) мотиви подання клопотання.

Суд за заявою особи, яка подає клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, може вжити передбачені цим Кодексом заходи забезпечення позову. Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду такого клопотання, якщо невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду.

{Частина першу статті 394 доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 3776-VI від 22.09.2011}

2. До клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду додаються документи, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не визначено перелік документів, що мають додаватися до клопотання, або за відсутності такого договору, до клопотання додаються такі документи:

1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про примусове виконання якого подається клопотання;

2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили (якщо це не зазначено в самому рішенні);

3) документ, який засвідчує, що сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду і яка не брала участі в судовому процесі, була належним чином повідомлена про час і місце розгляду справи;

4) документ, що визначає, в якій частині чи з якого часу рішення іноземного суду підлягає виконанню (якщо воно вже виконувалося раніше);

5) документ, що посвідчує повноваження представника (якщо клопотання подається представником);

{Пункт 5 частини третьої статті 394 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

6) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами України.

4. Суд, встановивши, що клопотання і документи, що додаються до нього, не оформлено відповідно до вимог, передбачених цією главою, або до клопотання не додано всі перелічені документи, залишає його без розгляду та повертає клопотання разом з документами, що додано до нього, особі, що його подала.

{Частина четверта статті 394 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 395. Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

1. Про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє боржника і пропонує йому у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання.

2. Після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а так само коли у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає час і місце судового розгляду клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

{Частина друга статті 395 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

3. За заявою будь-якої із сторін і за наявності поважних причин суд може перенести час розгляду клопотання, про що повідомляє сторони.

{Частина третя статті 395 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

4. Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду проводиться суддею одноособово у відкритому судовому засіданні.

5. Неявка без поважних причин у судове засідання будь-якої із сторін або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою з сторін не було порушено питання про перенесення його розгляду.

{Частина п'ята статті 395 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

6. Розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Копія ухвали надсилається судом сторонам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

{Частина шоста статті 395 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

7. Якщо рішення іноземного суду вже виконувалося раніше, суд визначає, в якій частині чи з якого часу воно підлягає виконанню.

8. Якщо в рішенні іноземного суду суму стягнення зазначено в іноземній валюті, суд, який розглядає це клопотання, визначає суму в національній валюті за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали.

9. Розгляд питання про вжиття передбачених цим Кодексом заходів забезпечення позову здійснюється відповідно до статей 151-155 цього Кодексу

{Статтю 395 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом № 3776-VI від 22.09.2011}

Стаття 396. Підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

1. Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі випадки не передбачено, у задоволенні клопотання може бути відмовлено:

1) якщо рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої воно постановлено, не набрало законної сили;

2) якщо сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, була позбавлена можливості взяти участь у судовому процесі через те, що їй не було належним чином повідомлено про розгляд справи;

3) якщо рішення ухвалене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого відповідно до закону органу України;

4) якщо ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді;

5) якщо пропущено встановлений міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та цим Законом строк пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання в Україні;

6) якщо предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду;

7) якщо виконання рішення загрожувало б інтересам України;

8) в інших випадках, встановлених законами України.

Стаття 397. Оскарження ухвали суду

1. Ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання може бути оскаржена у порядку і строки, передбачені цим Кодексом.

Стаття 398. Звернення до примусового виконання рішення іноземного суду

1. На підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрала законної сили, суд видає виконавчий лист, який надсилається для виконання в порядку, встановленому законом.

Глава 2

ВИЗНАННЯ РІШЕННЯ ІНОЗЕМНОГО СУДУ, ЩО НЕ ПІДЛЯГАЄ ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ

Стаття 399. Умови визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню

1. Рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні, якщо його визнання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

{Стаття 399 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 400. Порядок подання клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню

1. Клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, подається заінтересованою особою до суду в порядку, встановленому статтями 392-394 цього Кодексу для подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, з урахуванням особливостей, визначених цією главою.

{Частина перша статті 400 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

2. До клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, додаються такі документи:

1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про визнання якого порушується клопотання;

2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили, якщо це не зазначено в самому рішенні;

3) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 401. Розгляд клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню

1. Про надходження клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє заінтересовану особу і пропонує їй у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання.

2. Після подання заінтересованою особою заперечень у письмовій формі або у разі її відмови від подання заперечень, а так само коли у місячний строк з часу повідомлення заінтересованої особи про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає час і місце судового розгляду клопотання, про що заінтересовані особи повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

3. За заявою заінтересованої особи і за наявності поважних причин суд може перенести час розгляду клопотання, про що повідомляє заінтересовані особи.

4. Розгляд клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, проводиться суддею одноособово у відкритому судовому засіданні.

5. Неявка без поважних причин у судові засідання заінтересованих осіб або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою із заінтересованих осіб не було порушено питання про перенесення його розгляду.

6. За наслідками розгляду клопотання, а також заперечення у разі його надходження суд постановляє ухвалу про визнання в Україні рішення іноземного суду та залишення заперечення без задоволення або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

7. У визнанні в Україні рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути відмовлено з підстав, встановлених статтею 396 цього Кодексу.

8. Копія ухвали надсилається судом заінтересованим особам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

9. Ухвала про визнання в Україні рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути оскаржена в порядку і строки, встановлені цим Кодексом.

Розділ IX

ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття 402. Порядок відновлення втраченого судового провадження

1. Відновлення втраченого повністю або частково судового провадження в цивільній справі, закінченій ухваленням рішення або у якій провадження закрито, проводиться у порядку, встановленому цим Кодексом.

Стаття 403. Особи, які мають право звертатися до суду із заявою про відновлення провадження

1. Втрачене судове провадження у цивільній справі може бути відновлене за заявою осіб, які брали участь у справі, або за ініціативою суду.

Стаття 404. Підсудність заяви про відновлення втраченого провадження

1. Заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду, який ухвалив рішення по суті справи або постановив ухвалу про закриття провадження у справі.

Стаття 405. Зміст заяви про відновлення втраченого судового провадження

1. У заяві повинно бути зазначено, про відновлення якого саме провадження просить заявник, чи було у справі ухвалено рішення по суті справи або постановлена ухвала про закриття провадження, якою саме особою з числа осіб, які брали участь у справі, був заявник, хто конкретно і в якості кого брав участь у справі, місце проживання чи місцезнаходження цих осіб, що відомо заявнику про обставини втрати провадження, про місцезнаходження копій документів провадження або відомостей щодо них, поновлення яких саме документів заявник вважає необхідним, для якої мети необхідне їх поновлення.

2. До заяви про відновлення втраченого провадження додаються документи або їх копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися у заявника або у справі.

Стаття 406. Наслідки недодержання вимог до змісту заяви, відмова у відкритті провадження у справі або залишення заяви без розгляду

1. Якщо у заяві не зазначено мету відновлення провадження або відомості, необхідні для його відновлення, суд постановляє ухвалу про залишення заяви без руху, якою встановлює заявникові строк, необхідний для усунення цих недоліків.

2. Якщо мета звернення до суду, зазначена заявником, не пов'язана із захистом його прав та інтересів, суд своєю ухвалою відмовляє у відкритті провадження у справі про відновлення провадження або залишає заяву без розгляду, якщо провадження було відкрито.

3. Судове провадження, втрачене до закінчення судового розгляду, не підлягає відновленню у встановленому цим розділом порядку. Заявник у цьому разі може пред'явити новий позов. В ухвалі суду про відкриття провадження у новій справі у зв'язку з втратою незакінченого провадження про цю обставину повинно бути обов'язково зазначено.

Стаття 407. Розгляд справи

1. При розгляді справи суд використовує ту частину провадження, що збереглася, документи, видані зі справи фізичним чи юридичним особам до втрати провадження, копії цих документів, інші довідки, папери, відомості, що стосуються справи, виконавчого провадження.

2. Суд може допитати як свідків осіб, які були присутніми під час вчинення процесуальних дій, осіб (їх представників), які брали участь у справі, а в необхідних випадках - осіб, які входили до складу суду, що розглядав справу, з якої втрачено провадження, а також осіб, які виконували судові рішення.

Стаття 408. Рішення суду

1. На підставі зібраних і перевірених матеріалів суд ухвалює рішення про відновлення втраченого провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити.

2. У рішенні суду про відновлення втраченого судового провадження зазначається, на підставі яких конкретно даних, поданих суду і досліджених у судовому засіданні з участю всіх учасників цивільного процесу з утраченого провадження, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з утраченого провадження.

3. За недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження суд ухвалою закриває розгляд заяви про відновлення провадження і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів.

4. Строк зберігання судового провадження не має значення для вирішення заяви про його відновлення, крім випадку звернення з такою заявою для виконання рішення, якщо строк на пред'явлення виконавчого листа для виконання закінчився і судом не поновлено.

Стаття 409. Звільнення заявника від судових витрат

1. У справі про відновлення втраченого провадження заявник звільняється від оплати судових витрат. У разі подання завідомо неправдивої заяви судові витрати відшкодовуються заявником.

Розділ X

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ

Стаття 410. Процесуальні права та обов'язки іноземних осіб

1. Іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації (далі - іноземні особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів.

2. Іноземні особи мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, за винятками, встановленими Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

{Частина третю статті 410 виключено на підставі Закону № 1837-VI від 21.01.2010}

{Статтю 411 виключено на підставі Закону № 2709-IV від 23.06.2005}

{Статтю 412 виключено на підставі Закону № 2709-IV від 23.06.2005}

{Статтю 413 виключено на підставі Закону № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 414. Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом

1. Підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

{Стаття 414 в редакції Закону № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 415. Звернення суду України із судовим дорученням про надання правової допомоги до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави

1. У разі якщо в процесі розгляду справи суду необхідно вручити документи, отримати докази, провести окремі процесуальні дії на території іншої держави, суд України може звернутися з відповідним судовим дорученням до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави (далі - іноземний суд) у порядку, встановленому

цим Кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

2. Доручення суду України надсилається у порядку, встановленому цим Кодексом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено, - Міністерству юстиції України, яке надсилає доручення Міністерству закордонних справ України для передачі дипломатичними каналами.

{Стаття 415 в редакції Закону № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 416. Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги

1. Зміст і форма судового доручення про надання правової допомоги мають відповідати вимогам міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо його не укладено, - вимогам частин другої - четвертої цієї статті.

2. У судовому дорученні про надання правової допомоги зазначаються:

1) назва суду, що розглядає справу;

2) за наявності міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, учасниками якого є Україна і держава, до якої звернено доручення, - посилання на його положення;

3) найменування справи, що розглядається;

4) прізвище, ім'я, по батькові та рік народження фізичної особи або найменування юридичної особи, відомості про їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, а також інші дані, необхідні для виконання доручення;

5) процесуальне становище осіб, щодо яких необхідно вчинити процесуальні дії;

6) чіткий перелік процесуальних дій, що належить вчинити;

7) інші дані, якщо це передбачено відповідним міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або цього вимагає іноземний суд, який виконуватиме доручення.

3. Судове доручення про надання правової допомоги оформлюється українською мовою. До судового доручення додається засвідчений переклад офіційною мовою відповідної держави, якщо інше не встановлено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

4. Судове доручення про надання правової допомоги, процесуальні та інші документи, що до нього додаються, засвідчуються підписом судді, який складає доручення, та скріплюються гербовою печаткою.

{Кодекс доповнено статтею 416 згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 417. Виконання в Україні судових доручень іноземних судів

1. Суди України виконують доручення іноземних судів про надання правової допомоги щодо вручення викликів до суду чи інших документів, допиту сторін чи свідків, проведення експертизи чи огляду на місці, вчинення інших процесуальних дій, переданих їм у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а якщо міжнародний договір не укладено, - дипломатичними каналами.

2. Судове доручення не приймається до виконання, у разі якщо воно:

1) може призвести до порушення суверенітету України або створити загрозу її національній безпеці;

2) не належить до юрисдикції цього суду;

3) суперечить законам або міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

3. Виконання судового доручення здійснюється відповідно до цього Кодексу. На прохання іноземного суду процесуальні дії можуть вчинятися під час виконання судового доручення із застосуванням права іншої держави, якщо таке застосування не суперечить законам України.

4. У разі надходження від іноземного суду прохання щодо особистої присутності його уповноважених представників чи учасників судового розгляду під час виконання судового доручення суд України, який виконує доручення, вирішує питання про надання згоди щодо такої участі.

5. Виконання судового доручення підтверджується протоколом судового засідання, іншими документами, складеними чи отриманими під час виконання доручення, що засвідчуються підписом судді та скріплюються гербовою печаткою.

6. У разі якщо немає можливості виконати доручення іноземного суду, суд України у порядку, встановленому міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або якщо міжнародний договір не укладено, - дипломатичними каналами, повертає таке доручення іноземному суду без виконання із зазначенням причин та подає відповідні документи, що це підтверджують.

{Кодекс доповнено статтею 417 згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 418. Виконання судового доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів

1. Доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів виконується у судовому засіданні або уповноваженим працівником суду за місцем проживання (перебування, місцем роботи) фізичної особи чи місцезнаходженням юридичної особи.

2. Виклик до суду чи інші документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, вручаються особисто фізичній особі чи її представникові або представникові юридичної особи під розписку.

3. У судовій повістці, що направляється з метою виконання доручення іноземного суду про вручення документів, крім відомостей, зазначених у статті 75 цього Кодексу, додатково зазначається інформація про наслідки відмови від отримання документів та неявки до суду для отримання документів згідно із частинами п'ятою і шостою цієї статті.

4. У разі якщо особа, якій необхідно вручити виклик до суду чи інші документи за дорученням іноземного суду, перебуває під вартою або відбуває такий вид покарання як довічне позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, обмеження волі, арешт, суд надсилає документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, до адміністрації місця тримання особи, яка здійснює їх вручення під розписку та невідкладно надсилає розписку і письмові пояснення цієї особи до суду.

5. У разі відмови особи отримати виклик до суду чи інші документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, суддя, уповноважений працівник суду або представник адміністрації місця тримання особи робить відповідну позначку на документах, що підлягають врученню. У такому разі документи, що підлягають врученню за дорученням іноземного суду, вважаються врученими.

6. У разі повторної неявки до суду без поважних причин особи, яку належним чином повідомлено про день, час та місце судового засідання, у якому мають бути вручені виклик до суду чи інші документи за дорученням іноземного суду, такі документи вважаються врученими.

7. Доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів вважається виконаним у день, коли особа або її представник отримали такі документи чи відмовилися від їх отримання або якщо така особа чи її представник, яких належним чином повідомлено про день, час та місце судового засідання, на якому має бути вручено виклик до суду чи інші документи, без поважних причин не з'явилися до суду, - у день такого судового засідання.

8. Виконання доручення іноземного суду про вручення виклику до суду чи інших документів підтверджується протоколом судового засідання, у якому зазначаються заяви чи повідомлення, зроблені особами у зв'язку з отриманням документів, а також підтвердженням про повідомлення особи про необхідність явки до суду для отримання документів та іншими документами, складеними чи отриманими під час виконання доручення, що засвідчуються підписом судді та скріплюються гербовою печаткою.

{Кодекс доповнено статтею 418 згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Стаття 419. Виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України

1. Судове доручення про вручення документів громадянину України, який проживає на території іноземної держави, може бути виконано працівниками дипломатичного представництва чи консульської установи України у відповідній державі. Такі документи особа отримує добровільно. Вручення документів здійснюється під розписку із зазначенням дня вручення, підписується посадовою особою та скріплюється печаткою відповідної закордонної дипломатичної установи України.

2. Доручення суду про виконання певних процесуальних дій стосовно громадянина України, який проживає на території іноземної держави, може бути виконано працівниками дипломатичного представництва чи консульської установи України у відповідній державі, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У разі вчинення певних процесуальних дій складається протокол, що підписується особою, стосовно якої вчинені процесуальні дії, та особою, яка вчинила процесуальні дії, і скріплюється печаткою відповідної закордонної дипломатичної установи України. У протоколі зазначаються день, час і місце виконання доручення.

3. Під час виконання судового доручення застосовується процесуальний закон України. Для виконання доручення не можуть застосовуватися примусові заходи".

{Кодекс доповнено статтею 419 згідно із Законом № 1837-VI від 21.01.2010}

Розділ XI ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Кодекс набирає чинності 1 січня 2005 року, але не раніше набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства України.

{Пункт 1 розділу XI із змінами, внесеними згідно з Кодексом № 2747-IV від 06.07.2005}

2. Частина друга статті 84 цього Кодексу набирає чинності з моменту набрання чинності відповідним законом. До цього часу граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється Кабінетом Міністрів України.

2¹. До 1 січня 2008 року повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу здійснюється судом тільки за вимогою особи, яка

бере участь у справі, або за ініціативою суду. В усіх інших випадках хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання, у якому зазначаються:

- 1) рік, місяць, число і місце проведення судового засідання;
- 2) час початку судового засідання;
- 3) найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді (суддів), секретаря судового засідання;
- 4) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
- 5) відомості про присутність осіб, які беруть участь у справі, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків або про їх відсутність, причини відсутності та про вручення їм судових повісток;
- 6) відомості про роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їхніх процесуальних прав та обов'язків;
- 7) усі розпорядження головуючого та ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, а також відомості про проголошення ухвал, постановлених у нарадчій кімнаті;
- 8) основний зміст заяв і клопотань сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, та ходу їх обговорення;
- 9) основний зміст пояснень осіб, які беруть участь у справі, а також показання свідків, усні роз'яснення та доповнення експертами своїх висновків; усні роз'яснення спеціалістів;
- 10) подані в судовому засіданні докази, хід дослідження доказів, а у разі, якщо докази не додаються до справи, - номер, дата та зміст письмових доказів, а також ознаки і властивості речових доказів;
- 11) зміст судових дебатів;
- 12) відомості про проголошення рішення, ухвали за результатами розгляду справи та роз'яснення особам, які беруть участь у справі, змісту рішення, ухвали, порядку і строку їх оскарження, а також права та строк на ознайомлення з протоколом судового засідання, подання на нього зауважень;
- 13) час закінчення судового засідання у справі.

У протоколі судового засідання відображаються всі істотні моменти розгляду справи в тій послідовності, в якій вони мали місце в судовому засіданні.

Протокол складається секретарем судового засідання. Протокол повинен бути оформлений та підписаний головуючим і секретарем судового засідання не пізніше трьох днів з дня закінчення судового засідання. У разі необхідності строк для оформлення та підписання протоколу може бути продовжено головуючим, але не більше ніж на десять днів після закінчення судового засідання. Про підписання протоколу повідомляються особи, які беруть участь у справі.

Особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитися з протоколом судового засідання і протягом трьох днів після їх повідомлення про підписання протоколу або після закінчення строку на підписання протоколу подавати свої письмові зауваження щодо неповноти або неправильності протоколу.

Головуючий розглядає зауваження до протоколу і в разі згоди з ними посвідчує їх правильність. У разі незгоди головуючого із поданими зауваженнями вони розглядаються судом з повідомленням осіб, які брали участь у справі, про час і місце проведення судового засідання.

Розглянувши зауваження, суд постановляє ухвалу, якою посвідчує правильність зауважень або відхиляє їх. У разі пропуску строку подання зауважень і відсутності підстав для його поновлення суд залишає їх без розгляду.

Зауваження повинні бути розглянуті не пізніше п'яти днів з дня їх надходження до суду.

Зауваження приєднуються до матеріалів справи, в тому числі, якщо їх не було розглянуто у зв'язку з вибуттям головуючого.

{Розділ XI доповнено пунктом 2¹ згідно із Законом № 2875-IV від 08.09.2005}

{Пункт 2² втратив чинність на підставі Закону № 1474-VI від 05.06.2009}

3. Визнати такими, що втрачають чинність з набранням чинності цим Кодексом:

Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 року, із змінами, внесеними до нього;

Закон Української РСР "Про затвердження Цивільного процесуального кодексу Української РСР" (Відомості Верховної Ради УРСР, 1963 р., № 30, ст. 464);

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 9 грудня 1963 року "Про порядок введення в дію Цивільного і Цивільного процесуального кодексів Української РСР" (Відомості Верховної Ради УРСР, 1963 р., № 51, ст. 731).

4. Внести зміни до таких законів України:

{Підпункт 1 пункту 4 розділу XI втратив чинність на підставі Закону № 2453-VI від 07.07.2010}

{Підпункт 2 пункту 4 розділу XI втратив чинність на підставі Кодексу № 2755-VI від 02.12.2010}

5. До набрання чинності законом, який регулює порядок сплати і розміри судового збору, судовий збір при зверненні до суду сплачується у порядку і розмірах, встановлених законодавством для державного мита.

6. Заяви і скарги, подані до набрання чинності цим Кодексом відповідно до Цивільного процесуального кодексу України 1963 року, розглядаються у порядку, встановленому цим Кодексом. Такі заяви чи скарги не можуть бути залишені без руху чи повернуті у порядку, встановленому статтями 121, 297, 327, 355 цього Кодексу, якщо вони подані з додержанням відповідних вимог Цивільного процесуального кодексу України 1963 року.

7. Заяви, які подані до набрання чинності цим Кодексом відповідно до Цивільного процесуального кодексу України 1963 року і містять вимоги, що можуть бути розглянуті за правилами наказного провадження, за клопотанням позивача розглядаються в порядку, встановленому розділом II "Наказне провадження" цього Кодексу, якщо їх судовий розгляд не розпочався за правилами позовного провадження.

8. Скарги, заяви щодо нотаріальних дій чи відмови у їх вчиненні, подані до набрання чинності цим Кодексом відповідно до глави 39 Цивільного процесуального кодексу України 1963 року, розглядаються за правилами позовного провадження, встановленими цим Кодексом.

9. Заяви і скарги у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин, а також у справах щодо відмови органу державної реєстрації актів цивільного стану внести виправлення в актовий запис цивільного стану, подані до набрання чинності цим Кодексом за правилами, встановленими главами 29-32, 36 Цивільного процесуального кодексу України 1963 року, розглядаються в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

{Пункт 9 розділу XI із змінами, внесеними згідно з Кодексом № 2747-IV від 06.07.2005}

10. Судові рішення, які ухвалені судом першої інстанції до набрання чинності цим Кодексом і не набрали законної сили, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку без подання заяви про апеляційне оскарження, якщо строк апеляційного оскарження відповідно до Цивільного процесуального кодексу України 1963 року не закінчився. Неоскаржені судові рішення, ухвалені судом першої інстанції до набрання чинності цим Кодексом, набирають законної сили у порядку, встановленому Цивільним процесуальним кодексом України 1963 року.

11. Судові рішення, ухвалені в апеляційній інстанції до набрання чинності цим Кодексом, можуть бути оскаржені у касаційному порядку, якщо строк касаційного оскарження відповідно до Цивільного процесуального кодексу України 1963 року не закінчився.

12. Заяви про перегляд рішень і ухвал у зв'язку з винятковими обставинами, подані до набрання чинності цим Кодексом відповідно до Цивільного процесуального кодексу України 1963 року, розглядаються у порядку, встановленому цим Кодексом. Підставою для скасування чи зміни судових рішень за такими заявами, крім підстав, встановлених статтею 354 цього Кодексу, може бути також виявлене після касаційного розгляду справи застосування судами загальної юрисдикції положення закону всупереч нормам Конституції України.

13. Кабінету Міністрів України:

передбачати в проектах законів про Державний бюджет України на 2005 рік та наступні роки видатки на забезпечення повної фіксації судового засідання технічними засобами;

у тримісячний строк з дня опублікування цього Кодексу:

підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів у відповідність із цим Кодексом;

прийняти акти, що впливають з цього Кодексу, привести у відповідність із ним свої нормативно-правові акти.

Президент України

Л.КУЧМА

**м. Київ
18 березня 2004 року
№ 1618-IV**